

TÜRK SİYASAL HAYATINDA

RECEP PEKER

63694

Teoman GÜL

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı İçin
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

Ankara - 1997

H.Ü.

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Yard.Doç.Dr.Mustafa YILMAZ

Başkan

Yard.Doç.Dr.Adil DAĞISTAN

Üye

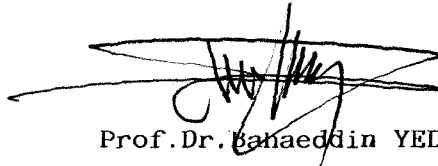
Yard.Doç.Dr.Temuçin Faik ERTAN

Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

6.2.1997

Prof.Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

1888 yılında, İstanbul'da doğan Recep Peker, Kara Harp akademisini bitirdikten sonra, subay olarak göreve başladı. Trablusgarp ve Balkan savaşında, ayrıca Kafkasya cephesinde görev yaptı. Milli mücadeledenin başlamasıyla birlikte, Ankaraya gelerek bu harekete katıldı. 23 Nisan 1920'de ilk Meclis'te Genel Sekreterlik görevine getirildi. 1924-1946 yılları arasında, üç defa CHP Genel Sekreterliği, iki defa CHP grup başkanvekilliği yaptı. Ayrıca Milli Savunma, İçişleri, Maliye, Bayındırlık, İmar ve İskan Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1946 yılında çok partili hayata geçilen dönemde, başbakanlık görevine getirildi. Parti İçi ve Demokrat Partinin muhalefeti sonucunda 1947 yılında başbakanlıktan istifa etti. 2 Nisan 1950'de vefat etti.

Recep Peker'in Türk siyasi hayatına damgasını vurduğu görevi, tek partili dönemde en uzun süre görev yaptığı parti genel sekreterliği oldu. Recep Peker CHP'yi örgütsel yönden ve doktrin bakımından güçlendirmeye çaba harcadı. Partinin devlet ve hükümet üzerinde denetim kurabilecek ölçüde güçlü bir siyasi otorite olması için çalıştı. Parti ve Kurultay kararlarının, anayasadan üstün olduğunu, anayasanın parti ve kurultay kararları ışığında yeniden düzenlenmesi gerektiğini savundu. Türkiye Cumhuriyetinin ilk parti devleti olduğunu söyledi. CHP'nin ismi ve altı ok işareti Atatürk'e yaptığı öneriyle kabul olunduktan sonra, partinin altı ilkesinin, 1935 anayasasına girmesini sağladı. 1932 yılında İtalya ve Almanya'ya yaptığı geziler sonucunda, faşist partilerdeki örgütlenmeyi CHP içinde yapmak istedi.

Liberal devlet tipine karşı olan Recep Peker, herşey ulusallaşmışken, partinin de ulusal ve tek olması gerektiğini savundu. İnkılâbı; sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski...şeyleri birden bire yerinden söküp, onların yerine ileriye, doğruyu koymaktır. Eskiye vurup devirmedikçe inkılâp uzun süre devam etmez şeklinde açıkladı.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk İnkılâplarına iman derecesinde bağlı olan Recep Peker, çağdaş Türkiye'yi oluşturmanın ancak, otorite ve disiplin sâyesinde sağlanacağına inandı. CHP, disiplin, otorite ve bağımsız Türkiye Recep Peker'in yaşam prensibi olmuştur.

S U M M A R Y

Recep Peker who was born in 1888 began to work as military officer after he had finished Land War Academy. He was on duty in Tripoli and Balkan War, in addition to Caucasus front. When 'national struggle' had begun, he took part in this action by coming to Ankara. He has been charged with a duty of General Secretariat in the first assembly on April 23nd, 1920. He did General Secretariat of CHP (Republic People's Party) between the years of 1924-1946 three times and CHP group vicepresidency twice and in addition he has been appointed with Minister of National Defence, Minister of Interior, Minister of Finance, Minister of Public Works, and Minister of Development and Settling. He has been charged with the duty of Prime Minister in the transition period to the multi-parties period in 1946. He has resigned in 1947 as a result of contrariety of his party and the democrat party. He died on April 2nd, 1950.

Recep Peker's duty which has a great effect on the Turkish Political Life is the general secretariat of the party which is the longest term in his work life in the single party period. Recep Peker tried to make the CHP powerful in terms of organization and doctrine. He attempted for the party in order to be a powerful political authority as a control mechanism on the state and the government. He justified that the decrees of the party and the congress are superlor of the Charter and the Charter should be rearranged under the light of party

and congresses' decisions. He said that Turkish Republic is the first part state. After his proposals made to Atatürk about the name of the CHP and the six-arrow symbols accepted, he ensured to enter the six principal of the party to the Charter of 1935. He tried to do same organization of the fascist parties that he observed during his visit to Italy and Germany in 1932 for the CHP. Recep Peker who was oppose to the liberal state justified that the party should be national and unique when everything have been nationalized.

He explained the constructive revolution as the discharge of posterior, unjust, bad and old things suddenly from the social structure and placing of future and the truths instead of them. He also said that the constructive revolution can not be continuous for a very long time unless the old ones are upsetted.

Recep Peker who trusted to the new Turkish Republic and Atatürk's revolutions at the level of faith believed that the contemporary Turkey should only be ensured by authority and discipline. CHP, discipline, authority and independent Turkey were the principles of Recep Peker's life.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	III
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1920-1938 Atatürk Döneminde Recep Peker

A. 1920-1923 Dönemi	5
B. 1923-1938 Dönemi	7
C. Atatürk Recep Peker İlişkisi	12
D. Recep Peker'in Siyasi Fikirleri	14
I. İnkilâpçılık	24
II. Cumhuriyetçilik	28
III. Milliyetçilik	28
IV. Devletçilik	30
V. Halkçılık	33
VI. Laiklik	33

İKİNCİ BÖLÜM

1938-1950 İnönü Döneminde Recep Peker

A. 1938-1946 Dönemi	35
B. 1946-1950 Dönemi	38
C. Recep Peker'in Başbakanlığa Getirilmesi	45
I. Recep Peker Hükümeti ve Programı	49
II. Recep Peker'e Karşı Muhalefet	55
a. Parti İçi Muhalefet	55
b. Demokrat Partinin Muhalefeti	61
III. İstifası	66
D. İnönü-Recep Peker İlişkisi	73
E. Recep Peker'in Vefatının Basındaki Yankıları..	74
SONUÇ	78
BİBLİYOGRAFYA	83
EKLER	

ÖNSÖZ

"Türk Siyasal Hayatında Recep Peker"i araştırma konusu olarak almamız, kendisinin siyasal alandaki fikirlerinden ileri gelir. Cumhuriyet dönemi tarihimizde, tek partili döneme, parti genel sekreteri olarak fikir bakımından mührünü vuran Recep Peker'i araştırarak bu dönemi daha iyi anlamak ihtiyacını duyduk.

Araştırmamızı iki bölümde inceledik. Birinci bölümde 1920-1938 Atatürk döneminde Recep Peker'i inceledik. Bu dönemde getirildiği görevler, dönemin siyasal hayata yaptığı fikir katkısı ve Atatürk ile ilişkileri bu bölümde incelendi.

İkinci bölümde ise 1938-1950 İnönü döneminde Recep Peker'i inceledik. D.P.'nin kuruluşu, çok partili hayata geçiş ve Recep Peker'in bu olaylara bakışı bu bölümde işlendi. Ayrıca Recep Peker'in başbakanlığa getirilmesinin sebepleri, başbakanlık dönemi, kendisine karşı yapılan muhalefet, istifası, İnönü-Peker ilişkisi ve ölümü bu bölümde işlendi.

Araştırmamız Biyografi olduğundan dolayı Recep Peker'i anlayabilmek ve yazabilmek için kendisinin eserlerini, konuşmalarını incelemek gerekli olduğu için, araştırmamızın en temel kaynağı Recep Peker'in İnkılâp Ders Notları, Medeni Bilgiler Kitabı, Ülke Dergisinde çıkan makaleleri ve yaptığı konuşmaların yazılı bulunduğu BMMTD ve çağdaş gazeteler oldu. İkinci ana kaynaklarımız, Recep Peker'in çağdaşı olan kişilerin yazdıkları

hatıralar ve makaleler oldu. Kaynaklarımızın üçüncü kısmını ise araştırma eserler oluşturdu.

Araştırma konusu olarak "Türk Siyasal Hayatında Recep Peker" konusunu bize öneren Hocam Prof.Dr. Abdülhaluk Çay'a, Danışmanımız Yrd.Doç.Dr. Adil Dağıstan'a, maddi ve manevî katkılarından dolayı annem Ekreme Gül'e, babam Ömer Gül'e ve nihayet eşim Saim Gül'e hayatımın her alanında olduğu gibi, tez çalışmamda da yardımlarını esirgemediği için şükranlarımı sunarım.

Teoman GÜL

K I S A L T M A L A R

a.g.e.	: adı geçen eser
A.P.	: Adalet Partisi
Bkz.	: Bakınız
B.M.M.	: Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
D.P.	: Demokrat Parti
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.B.M.M.T.D.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
K.K.K.	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı

GİRİŞ

Mehmet Recep PEKER Babasının adı Mustafa, annesinin adı Emine'dir. 1888 yılında, İstanbul Kocamustafapaşa'da doğmuştur. Sûda hanımla evlenmiş, beş çocuğu vardır.¹

Eğitimine 1895 yılında Dersaadet'in Kocamustafapaşa mahallesindeki ibtidâi mektebinde başladı. Şahadet-nâmesini aldıktan sonra 1902 yılında Kuleli askeri idadisine girdi. 1905-1908 yıllarında harp okulu ve harb akademisini birincilikle bitirdi.² Eğitimini asker olarak yapan Recep Peker, Fransızca ve Almanca bilmektedir.

Recep Peker'in 1923 yılından önceki yılları hakkında fazla bir bilgi yoktur. Ancak Velidedeoğlu Recep Peker'i şöyle anlatıyor: "B.M.M. "heyeti tahririyesi"nin (yazı kurulu) başkatibi olan Recep Bey, yüzü hemen hiç gülmeyen, görev konusunda çok dikkatli ve titiz, gözünden nokta ve virgöl kaçmayan, hepimize örnek olacak kertede çalışkan, dürüst bir insandı. Şakaklarına hafifçe kır düşmüş olmasına karşın genç ve çok dinamikti. Uzunca denecek boyda, vücutça toplu fakat çevik, hafif esmer yüzlü top bıyıklı, çok zeki gözlü bir görüntüsü vardı. İş konusunda zaman zaman çok sert olurdu. Yakası kapalı bir ceket, bacaklarına getr taktığı bir külot pantolon giyerdi. Bu apoletsiz ve yıldızsız bir subay üniformasıydı."³

¹ Ailesi hakkında incelediğimiz kaynaklarda tafsilatlı bilgi bulamadık. Torunlarından Faruk Peker ile irtibat kurduysak da işlerinin yoğunluğu sebebiyle bilgi veremeyeceğini söyledi.

² *Ulus*, 17 Ağustos 1942 (Recep Peker'in Hal Tercümesi)

³ H. Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis, Milli Mücadelede Anadolu*, İstanbul, 1990. s. 45

1920 yılında Millî mücâdeleye katılmadan evvel Recep Bey, subaydı. 7 Eylül 1907'de Edirne ve Kırklareli'de Teğmen olarak göreve başladı. Daha sonra 2. Ordu 81. Alay 2. Nizam Tabur Komutanlığı, emrinde 25 Mart 1911'de Yemen'e tayin oldu. Burada 14 Nisan 1911'de Üst Teğmenlik rütbesine yükseldi. Bu dönemde, siyasi birliğini geç kuran İtalya sömürgecilik faaliyetlerine başladı. Büyük devletlerin de desteğini alan İtalya, Osmanlı Devletine nota vererek, Türk Subayların Trablusgarpdaki İtalyanlara iyi davranmadığını öne sürüp, bu bölgeye saldırması sonucunda 30 Eylül 1911'de Trablusgarp savaşı başladı. Savaş başlamadan önce Recep Bey bu bölgedeydi. Ara verdiği eğitimine 14 Eylül 1911'de Erkan-ı Harbiye'ye girerek devam etti. Buradan mezun olduktan sonra 1 Mart 1912'de Berat Alayı 4. Bölük Komutanlığı emrine girdi. Daha sonra 28 Mayıs 1912'de Redif 2. Müfettişlik Komutanlığı emrinde göreve başladı. 26 Nisan 1914 yılına kadar bu görevi sürdürdü. Bu esnada Balkan savaşları başladı.

Balkan savaşlarının çıkmasında, Balkan devletlerinin bölge üzerindeki emelleri ve İngiliz desteği alan Rusların slavlaştırma politikası etkili oldu. Sonuçta Karadağ, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan Osmanlıya savaş açtı. 30 Mayıs 1913'te Londra Anlaşmasının imzalanmasıyla I. Balkan savaşı sona erdi. Ancak Bulgaristan'ın büyümesinden diğer Balkan devletleri rahatsız olunca, II. Balkan Savaşı patlak verdi. Osmanlı Devleti de Balkanlarda kaybettiği toprakları geri almak amacıyla, Bulgaristan'a savaş açtı. Bu savaşlara Recep Bey de katıldı. Ancak hangi bölgelerde savaştığına dair

bilgilere ulaşamadık. Kendisinin Meclise verdiği hal tercümesinde, Balkan savaşlarına katıldığını belirtmiştir.

Daha sonra, 26 Nisan 1914 yılında Lazistan Havalisi Erkan-ı Harbiyesi emrine girdi. Bu esnada dünyada Fransız ihtilâlinden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve sanayi inkılâbı ile gündeme gelen sömürgecilik faaliyetleri vardı. Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp Milliyetçisi tarafından öldürülmesi üzerine I. Dünya Savaşı patlak verdi. Osmanlı Devleti de kaybettiği toprakları geri alabilmek için, savaşa girdi. Recep Bey bu dönemde Kafkasya cephesinde tümen, kolordu ve ordu karargahlarında, kurmay subay olarak görev yaptı. Antep'in savunmasında bulundu, 26 Aralık 1914'te yüzbaşılık rütbesine ulaştı. 23 Eylül 1918'de de 5. Ordu Komutanlığı emrinde göreve başladı. 10 Ekim 1918'de Binbaşılık rütbesine yükseldi. 30 Nisan 1920'de T.B.M.M. başkâtipliği görevine getirilerek Millî Mücadeleye katıldı. 7 Mart 1925'te kendi isteği ile askerlikten Binbaşı iken emekliye ayrıldı.

Askerî görevleri süresince, İftihar Madalyası, İkinci rütbeden demir salip Nişanı, Beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı almıştır.⁴

Recep Bey, Millî Mücâdeleye katıldıktan sonra ve özellikle, II. Meclis dönemi ve sonrasında gerçekleştirilen İnkılâpların açıklanması ve halk

⁴ K.K.K. yaptığımız müracaat neticesinde verilen bilgilere göre hazırlanmıştır. Recep Beyin savaştığı, cepheler için bkz. İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, T.T.K. Ankara, 1996, s. 111-116

tarafından kabul edilmesi için çalışmış bu doğrultuda yazılar yazmıştır. Ayrıca yaptığı konuşmalar da bizzat Mustafa Kemal tarafından yayınlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1920-1938 Atatürk Döneminde Recep Peker

A. 1920-1923 Dönemi

Recep Bey'in hayatını iki bölüme ayırarak incelemek mümkündür. Şubat 1920'ye kadar ve sonraki dönem.

Recep Bey'in subaylık hayatı Edirne ve Kırklareli'nde başladı. Daha sonra Yemen'e giden, İtalyan ve Balkan savaşlarına katılan. I. Dünya savaşında da Kafkasya cephesinde mücadele eden Recep Bey'in bu dönemde yaptığı görevleri hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak Kafkasya cephesinde tümen, kolordu ve ordu karargahlarında kurmay subay olarak görev yaptı. Ayrıca Antep'in savunmasında Fransızlar ve Ermenilere karşı mücadele etti. Daha sonra İstanbul'a gelen Recep Bey, Erkan-ı harbiyede görev yaptı. Bu dönemde Rauf Orbay'ın tavsiyesi ile İstanbul'dan Ankara'ya geldi. Ankara'da Recep Peker ile Mustafa Kemal'in karşılaşmasını Rauf Orbay şöyle anlatıyor. "Trabzon mebusluğuna seçildiği için beraberimde İstanbul'a getirdim. Hüsrev Gerede'nin yerine Ankara'ya her bakımdan kabiliyetli bir erkân-ı harbin gönderilmesi içinde burada (İstanbul) gereken ilgililerle temas ettim. Mevcut genç ve dirayetli subaylar arasında Recep Bey'i tavsiyeye lâyık bulduklarından hemen muâmelesini yaptırarak, kendisini ilk vasıta ile -tabîî

ber- mûtad gizlice- Ankara'ya, Mustafa Kemal'in neznine sevk ettirdim."⁵

Recep Peker'in Anadolu'ya geçişi Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy'dan çok daha sonra Şubat 1920'de olmuş, ancak yavaş yavaş görece kendisinden evvel gidenlerin yerini almıştı.⁶ Bundaki en temel faktör, Recep Peker'in diğerlerinden farklı olarak, Atatürk'ün kurtuluş savaşından sonra yapmak istediği yenilikleri fikir bakımından desteklemesidir. Recep Peker'in Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Mustafa Kemal'in çevresinde yer aldı. "Mustafa Kemal'in Keçiören yolu üzerinde hem karargahı, hem de evi olan binada Recep (Peker), Hüsrev (Gerede), Refik (Saydam) ve yaverleri kalıyordu. Askerî konularda en büyük yardımcısı Recep Beydi."⁷

Recep Bey'in siyasî hayatı İstanbul'dan Ankara'ya gelerek, millî mücadeleye katılmasıyla başlar. Atatürk, B.M.M. açılınca, Hüsrev (Gerede) Bey'in tavsiyesi ile Recep Beyi Meclis Umumî katipliğine önerdi. 23 Nisan 1920'de bu göreve getirildi. Bu dönemde millî mücadeleyi yönlendirme açısından Atatürk ile Recep Bey'in münasebetleri önemlidir. Recep Bey'in Keçiören'deki evinde yapılacak çalışmalara karar verilir. Hatta meclisin ilk döneminde seçilecek milletvekillerini Atatürk, İnönü ve Recep Bey burada seçerdi.⁸ Aynı toplantılarda Recep Bey'in meclis umumî katipliği

⁵ Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyıllımızda Bir İnsanımız, Hüseyin Rauf Orbay, (1881-1964)*, cilt: 5, İstanbul, 1992, s. 310

⁶ H.V. Velidedeoğlu, *a.g.e.*, s. 47

⁷ Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul, 1987, s. 243

⁸ Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul, 1975, s. 192

görevine getirilmesi kararlaştırıldı. 1920-1923 yıllarında Kurtuluş Savaşı gerçekleştirilmiş, meclis çok zor işler başarmış ve büyük ölçüde yıpranmıştı. Bu doğrultuda meclis kendini yenilemeye karar verdi. Recep Bey meclis umumî katipliğinden ayrılarak milletvekili adayı oldu.

B. 1923-1938 Dönemi

1 Nisan 1923'te meclisin yenilenmesine karar verildi. 11 Ağustos 1923'te ikinci meclis açıldı. Bu dönemde Recep Bey İstanbul ve Kütahya'dan aday oldu. Kütahya'dan milletvekili seçildi.

12 Eylül 1923'te C.H.P. genel sekreterliğine getirildi.⁹ Parti genel sekreteri olarak, halk partisinin kuruluş dilekçesini Atatürk ile birlikte Ekim 1923'te meclise verdi.¹⁰

21.05.1924 - 22.11.1924 tarihleri arasında II. İnönü kabinesine Maliye Bakanı olarak girdi. İkinci İnönü kabinesiyle birlikte istifa etti. Aynı gün İmar ve İskan Bakanlığına getirildi. 11.12.1924 tarihinde bu görevinden ayrıldı. Daha sonra Atatürk'ün isteği üzerine 22.12.1924 tarihinde İç İşleri Bakanlığına getirildi. Bunda Atatürk'ün meclis üzerinde otoritesini sağlamlaştırmak istemesi etkili oldu. Okyar hükümetinde İç İşleri

⁹ "Meclisteki fırka grubu heyet-i idaresini teşkil eden... Kâtib-i Umumiliğe Kütahya mensubu Recep getirilmiştir." *Anadoluda yeni Gün*, 12 Eylül 1923, *Müşterek Gazete*, 12 Eylül 1923.

¹⁰ İç İşleri Bakanlığı, *Türkiye'de Siyasî Dernekler*, Ankara, 1950, C: II, s. 5

Halk Partisinin kurucuları: Erzincan mensubu Sabit (Sağiroğlu), İstanbul mensubu Dr.Refik (Saydam), İzmir mensubu Celâl (Bayar), Erzurum mensubu Münir Hüsrev (Görel), Tekirdağ mensubu Cemil (Ubaydın), Konya mensubu Kazım (Hüsnü), İzmit mensubu Saffet (Arıkan), Diyarbakır mensubu Zülfü Bey, Kütahya mensubu Recep (Peker) ve Mustafa Kemal'dir.

Bakanlığından istifa eden Ferid bey'in yerine ve zayıf kalan mübadele İmar ve İskan Bakanlığına vekâleten otoriter olan Recep Bey atandı.¹¹ Ancak bu dönemde, Fethi Beyle arasında İstanbul şehremininin nasıl göreve gelmesi gerektiği hususunda tartışmalar başladı. Recep Bey, partiye mensub birinin bu göreve getirilmesini isterken, Fethi Bey'in ise partili olmamasını istemesi üzerine Recep Bey 4 Ocak 1925'te iç işleri bakanlığı görevinden istifa etti. İstifası 5 Ocak 1925'te kabul edildikten sonra ikinci defa parti genel sekreterliği görevine getirildi. Bu dönemde iç ve dış politika bakımından önemli bir olay gerçekleşti. 13 Şubat 1925'te doğuda İngilizlerin de etkisiyle Şeyh Sait isyanı başladı.¹² Hükûmet içinde hadisenin telakki tarzından ve alınacak tedbirlerden dolayı münakaşalar oldu. Olayı daha endişeli hava içinde karşılayarak, işi başbakan Okyar'dan daha fazla ciddiye alan Peker ile Okyar ihtilâfa düştü.¹³ Olay başlayınca Recep Bey, Ankara'dan İstanbul'a giderek, Rize mensubu Ekrem Bey'in evinde sabaha kadar, Fethi Okyar ile tartıştı. Kesin tedbirler alınmasından yana olan Recep Bey'e karşılık Fethi Bey, itidalden, işi tatlıya bağlamaktan yana tavır koyunca ayrılıklar başladı.¹⁴ 2 Mart 1925 tarihinde yapılan parti grup toplantısında Başbakan Fethi Okyar'a grupta itimatsızlık verilerek kabine düşürüldü. Başbakanlığa İsmet İnönü getirildi. Recep Bey'in Milli Savunma Bakanlığına getirilmesi halk

¹¹ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)* Ankara, 1981, s. 101.

¹² Musul petrollerine hakim olmak isteyen İngiltere doğuda isyan çıkartarak Türkiye ile Irak arasında tampon bölge oluşturmak istedi. Bu amaçla, yapılan inkılâplara tepki gösterenleri destekleyerek isyan başlattı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ergun Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Ankara, 1975, Behçet Kemal, *Şeyh Sait İsyanı*, İstanbul, 1951, s. 18 vd.

¹³ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Ankara, 1987. C: II. s. 198.

¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 yıl*, Ankara, 1968, s. 75-76.

partisi içinde, Recep Bey gibi düşünenlerin başarısı oldu. Recep Bey, Şeyh Sait isyanının çıkmasında T.C.F. ve İstanbul basınını sorumlu tuttu. 3 Haziran 1925'te T.C.F. "irticaya taviz verdiği" gerekçesi ile kapatıldı. Daha sonra İstanbul basını hedef alınarak Tevhid-i efkar, son telgraf, sebilülreşat, İstiklâl, Aydınlık gazeteleri kapatıldı.

Üçüncü İnönü kabinesine ise; Millî Savunma Bakanı olarak girmesini Atatürk hoş karşılamamış, İnönü'ye "bir binbaşının, koskoca generalleri karşısına almasını ordu iyi karşılar mı?" diye sormuş, İnönü de "Ordu Millî Savunma Bakanının şahsında hükûmeti görecektedir kadar dikkatlidir" diyerek cevap vermiştir. C.H.P. genel sekreteri olarak siyasî gücü olan bir insanı, Millî Savunma Bakanlığına getirmek suretiyle, ona birde ordu gücü katmanın nasıl bir yanlış olduğunu Atatürk gibi anlayan İnönü'nün Peker'e güveni vardı. Ancak Atatürk güçlerin birleşmesi ve büyümesinden hoşlanmıyordu.¹⁵ Önce parti genel sekreterliğinden daha sonra 24 Aralık 1927'de meclisin ve hükûmetin yenilenmesinde bu görevinden ayrıldı. 3 Nisan 1928'de C.H.P. meclis grubu başkanvekilliğine seçildi. 11 Ekim 1928'de Bayındırlık Bakanlığına getirildi. Savaş yıllarından çıkmış olan Türkiye'nin yeniden yapılanması önemliydi. Bu açıdan en çok hizmet beklenen ve o kadar da saldırıya uğrayan bakanlık Bayındırlık Bakanlığı idi. Bu görevini de 25 Eylül 1930'da istifa edene kadar sürdürdü.

¹⁵ İsmet Bozdağ, *Atatürk'ün Sofrası*, İstanbul, 1975, s. 71-5.

9 Mart 1931'de üçüncü defa C.H.P. genel sekreterliğine getirildi.¹⁶ Bu dönemde C.H.P.'yi yeniden düzenlerken, bir yandan da parti-devlet özelliğini savunarak devletçilik ve devrimcilik ilkelerinin parti programında yer almasını sağlayarak iktisadi bakımdan devletçiliğin savunucusu oldu. 1932 yılında Almanya, İtalya, Rusya ve İsviçre'ye İnönü ile yaptığı gezi neticesinde, İnönü'nün de desteklediği partiyi güçlendirme çabalarının neticesi olarak hazırladığı yeniden örgütlenme planı, 1935 kongresinden önce Atatürk tarafından engellendi.¹⁷ Recep Bey'in partiyi örgütsel ve ideolojik bakımdan güçlendirmeye çalışması, parti içinde ve daha önemlisi yönetim ve Atatürk tarafından radikallerin faşizme duydukları hayranlık olarak yorumlandı. Atatürk, Recep Bey'i aşırı fikirlerinden dolayı istifaya zorladı.¹⁸ Görevden alınmasının görünüşteki sebebi ise farklı gösterildi. Görünüşteki sebep: Atatürk ile Peker arasında Kazım Dirik'in görevden alınması hususudur.

Recep Peker, Trakya Umumi müfettişi Kazım Dirik Bey'i görevden almak istemesi üzerine Atatürk ile ihtilâfa düştü. Recep Bey "Ben parti genel sekreteriyim bir şahsiyetim var, aynı zamanda bu hususta söz sahibiyim de..." diyerek Atatürk'e karşı çıktıysa da, "Ya? Öylemi bende aynı partinin genel başkanıyım. Şu halde meseleyi nasıl halledeceğiz?" cevabını alması üzerine, Recep Bey kapıyı vurarak çıkınca Atatürk parti genel sekreterliği

¹⁶ *Cumhuriyet*, 11 Mart 1931.

¹⁷ *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1936.

¹⁸ Feroz Ahmed, "Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul, 1992, C. 7, s. 1993-94 *Son Posta*, 15 Haziran 1936.

görevinden aldı.¹⁹ Başka bir kaynakta da Atatürk, Peker'in ailesine ilişkin özel bir işine karışmak isteyince "Paşam vatan işinde yüzde yüz ölümle sonuçlanacak bir görev veriniz. emrinizi derhal yerine getireyim. Fakat buyurduğunuz şey benim özel işimdir. Emrinizi maalesef yerine getiremeyeceğim." demesi üzerine parti genel sekreterliği görevinden alındı.²⁰ Recep Peker'in Parti genel sekreterliği görevinden alınması, Mete Tunçay'a göre; Atatürk'ün Peker'e müdahalesi, devletçiliğe rağmen, Kemalist rejimin aslında bir geçiş rejimi olduğunun ve liberalizm için bir zemin yaratmak hedeflendiğinin bir işaretiydi. Recep Bey'in bu dönemde yalnız kalması, gerek parti gerekse devlet yönetiminin kendisi gibi düşünmediğinin açık göstergesiydi. Recep Bey, görevden alındıktan sonra, bu görev iç işleri bakanına verildi. Bunun anlamı Peker ekibinin istediğinin tam aksine devletin partiyi özümlemesidir ve bu süreç 5 Şubat 1937'de yapılan bir anayasa değişikliği ile parti ilkelerinin devlet yapısına mal edilmesiyle noktalandı.²¹ Bütün bu olaylara rağmen Recep Bey yayınladığı istifa mektubunda "her işte en doğru ve en iyiyi yapan büyük şefimiz Atatürk beni parti genel sekreterliği görevimden affettiler. Ellerimizde onun emâneti olarak tuttuğumuz vazifenin şekli ne olursa olsun hepimiz için en büyük şeref son nefese kadar Kemalizm eserinin sâdık hizmetkârı kalmaktır..." dedi.²²

¹⁹ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, İstanbul, 1973, C. II, s. 487-491.

²⁰ H.V. Velidedeoğlu, *a.g.e.*, s. 47.

²¹ Mete Tunçay, "Siyasal Gelişimin Evreleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul, C. 7, s. 1972.

²² *Ulus*, 16 Haziran 1936.

Recep Bey'in Atatürk döneminde getirildiği son görevi bu oldu. Ayrıca 1935-1942 yılları arasında Atatürk'ün emriyle Üniversiteler, yüksek okullar ve harb akademilerinde devrim tarihi profesörü olarak dersler verdi. Diğer devrim tarihi profesörleri ise; Hikmet Bayur, Mahmut Esat Bozkurt, Yusuf Kemal Tengirşek'tir.

Recep Bey gerek Atatürk gerek İnönü döneminde başbakanlık dahil bir çok görevlere getirildi. Fakat en etkili görevi C.H.P. genel sekreterliği oldu. Tek partili dönemde aralıklı da olsa C.H.P.'nin uzun süre genel sekreterliğini yaptı. Bu dönemde partiye mührünü vurdu. Parti genel sekreteri olarak birçok konuşmalar yaptı ve Atatürk'ün emriyle bunlar yayınlandı. Yapılan bütün değişiklikleri halka anlatmak ve yerleştirmek için halk evlerinin yaygınlaşmasına çalıştı.²³ Görev süresi içinde 120'den fazla açılış yaptı.²⁴

C. Atatürk - Recep Peker İlişkisi

Atatürk dönemi Recep Bey'in getirildiği görevlerden sonra, Atatürk ile Recep Bey'in ilişkisine bakacak olursak, Recep beyin Anadoluya gelişi 1920 yılında oldu. Prensip bildiği konularda hiç ödün tanımayan, dikbaşlı, pek yürekli, halkın dört dörtlük dediği türden bir kişi olduğu için, Atatürk O'na "pek-er"den gelen "Peker" soyadını verdi.²⁵ Atatürk, Recep Peker'in fikirlerine önem verdi. Halk Partisinin adının Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmesini ve mecliste yeni

²³ Recep Peker, "Halk Evleri Açış Nutku" *Ülkü*, seçmeler (1933-1941), Ankara, 1982, s. 6

²⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952, s. 597'deki tablodan.

²⁵ H.V. Velidedeoğlu, *a.g.e.*, s. 47.

kurulacak partinin adının Serbest Cumhuriyet Fırkası olmasını Recep Peker önermiş, Atatürk tarafından kabul edilmiştir.²⁶ Atatürk etrafında bulunanlarla ölümünü konuşurken, Recep Peker, Atatürk öldükten sonra B.M.M. yakınlarına gömülmesi ve bütün illerden getirilecek yurt toprağının üzerine konulmasını önermiş, Atatürk'te Afet İnan'a dönerek "bunu unutma" demiştir.²⁷

Atatürk'ün vatandaşın hak ve vazifeleri hakkındaki görüşlerini daha sonra Atatürk'ün isteği ile Recep Peker Kitap haline getirdi.²⁸ Bazı konularda Recep Peker'in fikirlerine önem veren Atatürk'ün, "kadro" dergisinin kapatılmasına Peker'in telkinleri sayesinde karar verdiği söylendi.²⁹

Hakimiyet-i Milliye gazetesinin düzenlenmesi için üç kişilik komisyon kurduran Atatürk, hazırlanan raporu beğenmeyerek bu göreve Recep Peker'i getirdi. Bir süre Recep Peker bu gazetenin başyazarlığını yaptı.

Kılıç Ali'nin yazdıklarına göre: Atatürk birgün "Recep ben bir adamı alırsen yükseltirim. Fakat o hazmedemez, vaziyeti takdir edemezse ve bilhassa kerametide kendinde bilirse birgün kaldırır atarım ve benim attığım paçavra olur. deyip ellerini masaya vurmaya başlar. Recep Peker'e de olayı tasdik ettirir. Etrafındakiler önceleri Atatürk'ün Peker'e kızdığını zannetmiş, daha sonra İnönü'yü kastettiğini

²⁶ Samet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul, 1949, s. 16.

²⁷ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, s. 23-24.

²⁸ Afet İnan, *Tarihten Bugüne*, T.T.K., Ankara, 1970, s. 100.

²⁹ Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara, 1994, s. 70.

anlamışlardı.³⁰ Atatürk ile Peker konuşurken konu "korku" üzerine olmuş, Atatürk Peker'e "sen benden korkarmısın" diye sorunca Recep bey gülmeye başlayınca "korkarmısın korkmazmısın söyle?" deyince, Recep bey "Hayır! ne senin arkadaşların korkaktır. Ne de sen korkunçsun" cevabını verdi.³¹

Atatürk-Peker ilişkisi olaylara göre değişmiştir. Atatürk'ün yanına sonradan gelen Peker, zamanla ön plana çıktı. Bunda en önemli faktör, Peker'in Atatürk'ün yapmak istediklerini anlaması, fikir ve faaliyet bakımından kendisini sonuna kadar desteklemesidir. Bunun yanı sıra, Peker'in aşırı fikirlerini 1932 İtalya gezisi sonrasında olduğu gibi Atatürk Peker'i frenlemenin gerekli olduğunu düşündü.

D. Recep Peker'in Siyasî Fikirleri

Recep Bey'in Türk Siyasî hayatında C.H.P. haricinde yaşam hakkı tanımadığı siyasî partilere ve siyasî düşüncesine bakacak olursak, hedeflediği siyasî ortamı buluruz. Siyasî partinin tarifini, "bir devlet içinde bütün ulusal işlerin ana çizgileri ve yürütme şekilleri üzerinde birbirlerine inananların ve dayananların bir ve beraber düşündüklerini tatbik için vücûda getirdikleri birliktir."³² şeklinde yapmıştır.

Siyasal parti hayatında üzerinde durulmaya lâyık başlıca unsur Şef bütün siyasal partinin, bütün ana

³⁰ Kılıç Ali, *Atatürk'ün hususiyetleri*, İstanbul, 1955, s. 72.

³¹ F.Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1969, s. 10.

³² Recep Peker, *İnkılâp ders notları*, Ankara, 1936, s. 62.

düşüncelerini, idaresini, yapış kuvvetini ve şerefini temsil eder. Recep Bey'in siyasal partide şefi merkez alması Almanların Führer'ini çağrıştırmaktadır. "Ebedi Şef" "milli şef" kavramları Recep Bey'in açıklamalarıyla gündeme geldi.

Çok partili dönemin ilk Başbakanı olan Recep Bey, C.H.P. haricinde kurulacak olan partileri, "bir takım zümre ve sınıfların kendi menfaatlerine uygun olarak öne sürmek isteyecekleri, bir takım telâkkilerden doğarak, ulusun politika yaşayışında engeller ve muvaffakiyet-sizlikler çıkaracak, dağınık, karışık partiler hayatının meydan alması ve devam etmesi devletin bu kadar ihtisar, kıymet, güven ve gönül birliği isteyen çetin ve büyük işleri zorlaştırmaktan, tökezletmekten başka şeye yaramaz. Herşey ulusallaşmışken, parti de ulusal olmalı. Liberal devlet tipinin dağınık partileri yerine ulusun bütün isteklerine omuz vermiş, bütün tehlikeleri göğüslemiş... ulusal bir partili idarenin muvaffak olacağı devirdeyiz."³³

Recep Bey, Partinin tek ve ulusal olması düşüncesiyle, D.P.'nin kuruluşuna, C.H.P. içinde en fazla tepki gösteren kişi oldu. Yine bu düşünceyle, D.P.'yi her fırsatta eleştiri dozunu arttırarak, C.H.P. dışındaki partilere yaşam hakkı tanımadı. Devletin ve hükümetin eleştirilmesine asla tahammülü olmayan Recep Bey, meclise serbest milletvekili olarak giren Halil Bey ve Sırrı Bey'in yeniden bağımsız milletvekili olmasını isteyen Atatürk'e karşılık, İnönü'nün bulunduğu toplantıda sert

³³ Recep Peker, *İnkılâp dersleri...*, s. 67.

çıkarak, çok fazla muhalefet yaptıklarını söyledi, İnönü sadece başıyla onaylarken, Atatürk ise kendilerini eleştiren birilerinin olması gerektiğini söyledi.³⁴ Atatürk ile Recep Bey arasındaki görüş farklılığı bu konuda da ortaya çıktı.

Recep Peker, liberal devlet tipinin ve klasik parlamentarizmin ulus kuvvetini parçalayan, anarşik durumu içinde, yurttaşlar arasında partililik ve memleketçilik gibi sunî bir tasnife yol açtığını ve herbiri yurd menfaatlerinden ziyade şahıs ve zümre faydasını güden çeşitli partiler karşısında, parti dışında memleketçi olmak telâkkisinin doğduğunu söyleyerek bugün ulusal bir devlet olan yeni Türkiye’de C.H.P.’nin tek ve ulusal parti olduğunu savundu.³⁵

Recep Peker’in demokrasi anlayışı, ve siyasal katılımcılığa yönelik fikirlerinde iki farklı görüş vardır. Birincisi; vatandaşlar, halk partisi kongrelerinde belirli adaylara oylarını verir. Partili bu adaylarda, içlerinden milletvekillerini seçerler. Recep Peker, bu fikrini savunduysa da, uygulama alanı bulamadı. İkincisi ise; vatandaş seçimlerde oy vererek devlet idaresine bu yoldan katılır. Fakat partili vatandaşlar için, her yıl toplanan kongrelerde fikirlerini söyleyerek katkıda bulunurlar. Kanunlarda bu sûrette yapılır.³⁶

³⁴ Hasan Rıza Soyak, *a.g.e.*, s. 93-95

³⁵ Recep Peker, “Recep Peker’in Partililerle Bir Konuşması”, *Ülkü*, Sayı: 39, c. 7, Mayıs 1936, s. 161

³⁶ *Ulus*, 22 Nisan 1936 (CHP’ye 261 Kişinin katılımı dolayısıyla Ankara halk evinde yapılan Konuşma)

Recep Peker'in, düşündüğü, uygulamak istediği politik hayata ilişkin prensipleri gerçekleştirmek için herşeyden önce "inanmak" gerekir. Kemalist devrimlere iman derecesinde bağlı olan Recep Peker, İnalararak konuşunuz inandığınız şeyleri söyleyiniz. Sizi kimse mağlub edemez... Konuşurken mutlaka büyük bir maksat takip ediniz. Vatandaşın fikri millî sermayenin en değerlisidir³⁷ düşüncesindeydi. Yeni Türkiye kurulduktan sonra 1930'lu yılların dünyası, doğuda kominizm, batıda Almanya ve İtalyada olduğu gibi faşizmin tehdidi altındadır. Kemalist devrim, doğusu ve batısındaki rejim mücadelesi arasında, ayakta kalma mücadelesi veriyor. Ancak sağdan veya soldan ne kadar baskı olursa olsun, kemalist rejimin bunların hepsine karşı koyacak haysiyeti vardır.³⁸ diyen Recep Bey, bu devrimlerin yaşaması için mücadele etti.

Almanyada Hitler Nazi Partisinin, İtalya'da Mussolini Faşist partisinin program ve fikir kaynağı olduğu gibi Türkiye'de Recep Peker C.H.P için aynı rolü üstlendi.

Millî mücadeleye katılmış bir kişi olan Recep Peker çok fazla kitap okuyan ve Dünya tarihine, siyasetine özel alaka göstermiş bir kişidir. Öğrenimi, gençliği ve askeri görevleri, Osmanlı Devletinin yıkılışı ve Yeni Türkiye'nin doğuşu dönemlerinde geçtiği için olayları, daha katı değerlendirdi ve doğrularının değişmez olduğunu savundu. C.H.P.'nin oluşumunu, "doğuşu ve ilerleyişi yurdun kurtuluşuna ve yeni Türkiye devletinin kuruluş ve

³⁷ Recep Peker, "Konuşunuz, Konuşturunuz" *Ülkü Seçmeler*, sayı: 8, cilt 2, Eylül 1933, s. 23.

³⁸ Recep Peker, "Recep Peker'in Yeni Halk Evlerini Açma Nutku" *Ülkü*, s. 37, c. 7, Mart 1936, s. 5.

ilerleyişine bitişik, onun içinde ve onunla beraber yüce ve bütün yeryüzü için enteresan bir hayat hadisesidir... Parti bütün doktrin ve prensiplerinde baştan bugüne kadar kurduğu ve kovaladığı yolları, herhangi bir nazariyecilikten değil, hayattan, hayatın kendisinden ve bizi etraflayıp kuşatan, kaplıyan özel ve genel şartların heyet-i umumiyesinden alıp tesbit etmiştir"³⁹ şeklinde değerlendiren Recep Peker, Yeni Türkiye'yi C.H.P ile aynı ve bir tuttu ve her ikisinin yapılanmasına eşit değer verdi. Partiye yapılan herşeyin devlete yapılmış olacağı görüşünden hareket eden Recep Bey, partiyi örgütsel yönden ve doktrin bakımından güçlendirmeye çaba harcadı. Partinin devlet örgütü ile hükümet üzerinde denetim kurabilecek ölçüde güçlü bir siyasi otorite olmasına çaba gösterdi. Aynı zamanda partinin ülkedeki tüm siyasal alana yayılmasını ve bu alanda tam bir denetim sağlamasını istiyordu. Bu amaçla C.H.P.'nin siyasal alanda tam bir tekel kurmasına ve siyasal niteliğide olan kuruluşların, parti içinde eritilmesine yönelik program hızla uygulamaya konuldu.⁴⁰ Recep Peker, parti ve kurultay kararlarının bütün yasalardan hatta anayasadan üstün olduğunu, yasaların ve anayasanın kurultay kararları ışığı altında yeniden düzenlenmesi gerektiğini savundu. Ayrıca Hükümet (devlet mekanizması) karşısında C.H.P.'nin, yönetimdeki işlevini önemle vurgulayarak, partinin hükümet ve devletten önce gelmesi gerektiğini açıkça savundu. Bu amaçla parti genel sekreterinin hükümet toplantılarına katılması, fakat hükümete üye olmaması gerektiğini söyledi.⁴¹ Ancak 15 Haziran 1936'da

³⁹ Recep Peker; *9 Mayıs 1935 Devrim Partisi Kongresinde Genel Sekreter Recep Peker'in Söylevi*, İzmir, 1935, s.1

⁴⁰ Cemil Koçak; *Siyasal Tarih...* s.114

⁴¹ *C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları*, Ankara,1939, s.49.

Atatürk hükûmete bağlı olmaksızın, genel sekreterlik görevini yürütmekte olan Recep Peker'i, bu görevinden alarak parti genel sekreterliğini hükûmetten bir bakana, genellikle içişleri bakanına vermeyi uygun gördü. Atatürk, bu kararıyla parti ile hükûmetin bir elden idaresi sonucunda halkın hükûmetin icraatını daha kolay benimseyeceğini düşündü. Ayrıca illerdeki parti başkanlığı ile valiliklerde birleştirildi.⁴² Böylece artık devlet ile partiyi birbirinden ayrı düşünmek imkanı ortadan kalktı, faşist diktatöryalardakine benzer bir sisteme yaklaşılmış olunuyordu.⁴³

Recep Peker'in partiyi hükmetten üstün tutma arzusunun bir örneğide başbakanlık ile parti genel başkan vekilliğinin birbirinden ayrı kalması hususundaki fikirlerinde görürüz. C.H.P'nin beşinci büyük kongresinde Recep Peker, "parti genel başkanlığı otoritesinin, günlük işlerimizin üstünde, yüksek kalmasını iltizam ettiğim içindir ki; mes'ûl başvekilin aynı zamanda parti genel başkan vekili olmasında mahzur görüyorum"⁴⁴ diyordu. Recep Peker genel başkanvekilliği ile başvekilliğin birleşmemesi gerektiğini savunurken, politik bir amacı, pratik olarak gerçekleştirmek istiyordu. Buda hükûmete yönelik eleştiriler ile parti içi eleştirileri birbirinden ayırmaktı. Ancak, Recep Peker'in 1947 yılında başbakanlıktan istifasının temel sebebi, başbakanlık ile parti genel başkanvekilliğinin birleştirilerek kendisine verilmemesi oldu.

⁴² Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.* s.571.

⁴³ Celâl Bozkurt, *Siyaset Tarihimizde CHP, Dünü, Bugünü, İdeolojisi*, İstanbul, 1968, s.30.

⁴⁴ *C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları*, s.48.

C.H.P.'nin dördüncü büyük kurultayında parti genel sekreteri Recep Peker, Türkiye Cumhuriyetinin ilk parti devleti olduğunu söyledi. Partinin devlet ve hükümetten ayrı ve bağımsız kalmasına gayret sarfetti. Ayrıca parti ideolojisinin gelişmesi ve yaygınlık kazanmasına çalıştı.

1930'lu yıllarda C.H.P. Recep Peker'in düşündüğü gibi siyasal alanda bir tekel kurmayı başardı. Ancak parti siyasal alanda tek örgüt olduysada, devlet ve hükümet mekanizmasına üstün gelmediği ona hâkim olmadığı gibi bu mekanizmanın bir parçası haline geldi. Partinin devlet ve hükümet cihazına olan bağımlılığı arttı. Parti-devlet yakınlığı öylesine birleştirildiki valiler ayrıca C.H.P.'nin il başkanı, işleri bakanı da parti genel sekreteri oldu. Recep Peker'in düşündüğü gibi parti, devleti değil, devlet partiyi içine aldı.

Recep Peker'e göre C.H.P'nin yeniden yapılanmasıyla halkın bütün ihtiyaçlarını karşılayacağını, böylece sosyal ve ekonomik bakımdan herhangi sağ ve sol telakkilere kayma imkan bırakmayacaktır. Her vatandaş, kendisi için çizilen bu yolu, yani C.H.P.yi sağ ve sol akımlara kapılmaksızın, bu prensipler doğrultusunda dümdüz yoldan anlayacaktır. Bu amaçla hazırlanan yeni programda, Yeni Türkiye'de zaten başlangıçtan itibaren devlette bir ve beraber çalışan C.H.P varlığının, devlet varlığı ile birleşmesi sağlandı. Gerçekte partinin ana vasıfları olan Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Millîyetçilik İnkılâpçılık, Devletçilik ve Laiklik yeni programda onaylandıktan sonra, Yeni Türkiye'de, devletinde

vasıfları halini aldı.⁴⁵ Partinin altı ok işaretide Recep Peker'in buluşudur. 1927-1931 kurultaylarında partinin altı prensibinin formüle edilmesinde ve bunların izahlarının yapılmasında Recep Peker'in hizmeti ve rolü büyüktür. 1935 kurultayında partinin altı prensibi devlette paylaşıldı.⁴⁶ C.H.P. içinde partinin teorik yapısı ile ilgili çalışmalar yapan, araştırmalarda bulunan en önde gelen yetkili Recepte Peker'dir. Bundan dolayı Yakup Kadri "Kadro" dergisini, yapılan inkılapları halka anlatmak, sürekliliğini sağlamak için çıkarmak istediğinde, en büyük tepki, partideki üçüncü adam konumundaki Recep Peker'den geldi. "İnkılâbın ideolojisini ancak CHP gerçekleştirir, bu vazife bizindir, sana veremem" dedi.⁴⁷ Görüldüğü gibi Recep Peker Yeni Türkiye de yapılacak herşeyi CHP'nin yapmasını istiyordu.

Recep Peker, Atatürk döneminde en uzun parti genel sekreteri oldu. Bu dönemde partinin yapılanmasına çalışmış, ancak 1936 yılında bizzat Atatürk tarafından bu görevinden alındı. Recep Peker parti genel sekreteri olarak başbakan İnönü ile birlikte Rusya, İsviçre, İtalya ve Almanya'ya 1932 yılında tetkik ziyaret neticesinde parti kurultayına sunulmak üzere bir nizamnâme ve program hazırladı. Recep Peker'in hazırladığı bu program başbakan İnönü tarafından imzalandıktan sonra Atatürk'e sunuldu. Atatürk bu taslakları okuduktan sonra Hasan Rıza Soyakla aralarında şöyle bir konuşma geçti.

⁴⁵ Recepte Peker, *C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker'in Söylevleri*, Ankara, 1935, s.9.

⁴⁶ Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ankara, 1965, s. 103.

⁴⁷ Yakup Kadri, Karaosmanoğlu; *Zoraki Diplomat*, Ankara, 1967, s.45-46.

- "- Bu zorbalar kimlerdir, onları kim seçecektir?
Şaşırmıştım, kekeleydim:
- Hangi zorbalar Paşam?
Daha sert ve yüksek sesle
 - Efendim; sen dün akşam bana getirdiğin kağıtları okumadın mı?
 - Biraz okumuştum Paşam.
 - İşte orada bahsedilen, bütün kuvvetleri nefsinde toplayıp tek partiyi, tabii dolayısıyla, devleti ve memleketi kendi başlarına idare edecek olan yüksek meclisin azasını...Diyorum; onları kim seçecek; bu zorbalar heyeti, kuvvet ve selâhiyetlerini kimden ve nasıl alacak?..Hayret, hayret-i uzmâ (Böyle vaziyetlerde daima kullandığı kelimelerden...) Bu ne sakat düşüncedir, bu nasıl zihniyettir? Görülüyorki varmak istediğimiz hedef, henüz en yakın arkadaşlar tarafından bile, zerre kadar, anlaşılmış değildir. Çocuk; biz öyle bir idâre, öyle bir rejim istiyoruz ki; bu memlekette bir gün-eğer dünyada hükümdarlık aleyhinde gittikçe artan kuvvetli cereyan muvacehesinde kalanlar varsa-Padişahlığa taraftar olanlar dahi bir fırka kurabilsinler..."

Biraz düşündü, asabiyetini yenmeye çalışıyordu, ayağa kalktı:

"Her ne ise..." Dedi. "Sen şimdi kütüphaneye git o evrak, masamın üstündedir. Partinin bugünkü nizamnamesinden ve programından birer nüsha bul; kitaplar arasında vardır zannediyorum, şayet yoksa getirt... Ben şimdi giyinip gelirim."

Kalktım, kütüphaneye geçtim; istediği nizamname ve programı bulduktan sonra bahiskonusu evrakı bir kere daha gözden geçirdim. Gerek nizamname, gerek program, o zamanın tek partili totaliter idarelerindeki esaslara göre, kaleme alınmıştı; başta azası mahdut, fakat kudret ve selâhiyeti sınırsız bir heyet tasavvur ediliyordu. Bütün kararları bu âli heyet veriyor, Büyük Millet Meclisi bir şekilden ibaret kalıyordu... İtalya ve Almanya'da olduğu gibi, üniformalı gençlik teşkilâtı kuruluyordu... Bir kelime ile tam manası ile faşizm... Hele program, nihayet hükûmetlerin senelik programlarına girebilecek birçok teferruat ile doluydu; içinde çocuklar için süt damlaları teşkiline kadar, akla ne gelirse hepsi vardı.⁴⁸

Yine 1935 yılındaki kurultaydan sonra anayasada yapılan bir değişiklikle halk partisinin, İtalyan faşizmde olduğu gibi devlet teşkilâtını tamamen eline almak için, parti varlığının devlete yerleşmesi hareketi olan siyasi müsteşarlıkların anayasal hüvviyete girmesi de, Recep Peker'in Roma seyahatinden sonra oldu.

Recep Peker ideolojik bakımdan C.H.P.'nin radikal sağ kanadındadır. Bundan dolayı yapmak istediği bütün çalışmalar bu doğrultuda olacaktır. "Recep Peker parti genel sekreterliğine geldiğinde halk partisinin bir baştan bir başa yeniden örgütlenmesine geçildi. ...bu yeniden örgütlenme halk partisinin faşist ilkelere dayalı bir siyaset eğitim örgütüne dönüştürecek, faşizmin

⁴⁸ Hasan Rıza Soyak, *a.g.e.*, s.58-59,

Türkçesi "yeni Kemalizm" olacaktır."⁴⁹ Bütün bunları gerçekleştirmek ise; Recep Peker'e göre, kanunların ve kanun müesseselerinin kuvvetle ve adâletle işlemesiyle mümkündür. Bu açıdan otoriter olmak gerekir. Ancak otoriterlik ile totaliterliği birbirinden ayırmak gerekir. Otorite bir cemiyetin varlığını ve kuvvetini masum tutabilmek, üstün tutabilmek için lazım bir unsurdur. Otorite olmadan, en küçük bir cemiyetin dahi nizamla işlemesi ve hatta payidar olması mümkün değildir.⁵⁰ Görüldüğü gibi, Recep Bey'in düşündüğü C.H.P, aynı zamanda devlet teşkilâtının kendisidir. Partinin devleti içine aldığı yapılanmaya gidilince Atatürk parti genel sekreterliği görevinden Recep Bey'i aldı, Recep Peker'in siyasi fikirlerinden sonra, Atatürk ilkeleri hakkındaki fikirlerini inceleyebiliriz.

I. İNKİLÂPÇILIK

Recep Bey, İnkılâp Tarihi derslerinin 1934 yılında mecburi ders olarak üniversitelerde okutulmasına öncülük etti. Daha sonra okutulan bu dersler, kitapçık haline getirilerek, Ülkü dergisi ve partili gazeteler tarafından yayınlandı. İnkılâp derslerini açıklarken Recep Bey "İnkılâp devrini yaşamış, o devri hazırlamış insanların ruhunda en kuvvetli ileri hareket unsuru olan sıcaklığı ve heyecanı, ulusal çalışma hayatına çıkacak olan genç Türk nesillerine, yeni unsurları aşılacaktır. Onları yaşadığımız inkılâp prensipleri ile yetiştirip vazifeye hazırlamaktır. Her büyük fikir hareketi, tesiri evrensel

⁴⁹ Mete Tunçay, *T.C. Tek Parti yönetiminin...*, s. 318.

⁵⁰ Recep Peker; "Recep Peker'in CHP grubunda İç Politika Hakkında verdiği Nutuk" *Ayun Tarihi*, Ağustos 1947, s. 16.

olan her inkılâb, ileri gidiş esnasında nesiller, şefler değiştikçe anafikirlerde gerileme görülür. İnkılâbı yok etmek isteyenler olabilir. Buna yol vermemek için kurtuluş ve diriliş devrimizin sıcaklığını nesilden nesile aktarmak gerekir.”⁵¹

Recep Bey Türk inkılâbının doğuşunu, çöl ve çorak olan bir yurttta, kül yığınları arasında, batı Türklerinin şerefini yükselten ve bütün dünyanın gözlerini kamaştıran olay olarak yorumlamıştır.⁵² Hayranlıkla izlediği Türk kurtuluşu, kuruluşu ve yükselişi ancak devamlı sağlandığı takdirde, daha ileriye gidebilirdi. Devamı sağlamak içinde zor kullanmak gerekir. Bu konuda Atatürk’ün fikirleri Recep Bey üzerinde etkili oldu. Atatürk, “Biz büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp, bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lazım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için sert tedbirlere başvurulmuştur. Bize gelince, inkılâbı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız.”⁵³

Recep Bey, İnkılâp Tarihi derslerinde İnkılâbın tarifini şöyle yaptı. “Bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski, haksız ve zararlı ne varsa bunları birden bire yerinden söküp, onların yerine ileriye, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymaktır. Arkadaşlar koymak yeterli değildir. Onları öylece koyduktan sonra büyük bir sıcaklıkla davaya yapışıp sökülen şeylerin geri

⁵¹ Recep Peker, *İnkılâp dersleri...*, s. 1.

⁵² Recep Peker, *a.g.e.*, s. 6-7

⁵³ *Atatürkçülük*, üçüncü kitap, s. 50.

dönmemesini, konan şeylerin yaşamasını, yerleşmesini temin edecek bir sistem kurmak ve işletmek inkılâbın değişmez şartıdır. Bunlar olmazsa eskiler geriye döner. Bizimki gibi yaşayış şartlarını baştan başa değiştiren bir inkılâbın korunması ve ebedileşmesi için ona inananların bu yola başlarını ve göğüslerini koyacak bir inançla beslenip güçlenmeleri lazımdır.”⁵⁴

İnkılâp Tarihi derslerinde bu fikirler okutulurken aynı zamanda uygulamaya konuldu. Atatürk “İnkılâp, var olan müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk Milletini son yüzyıllarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine milletin en yüksek medeni gereklere göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseler koymuş olmaktadır.” dedi.⁵⁵

Atatürk inkılabı gerçekleştirirken, varılmak istenen hedefe adım adım yaklaşma felsefesi, Recep Bey de bir adım daha öne çıkarak, eskiyi atıp yerine yenilerin zorlada olsa değiştirme şeklini aldı. Atatürk inkılâbı gerçekleştirmek için fikir ve hareketin birlikte yürütülmesi prensibine bağlıdır. Recep bey’e göre inkılâbın zorluğu yerinden sökülüp atılacak ve yerine konulacak şeylerin çokluğu, derinliği ve eskiliği ile orantılıdır. İnkılâbı yapmak için çok kere zor kullanmak lazımdır. Eskiye vurup devirmedikçe, inkılâbı yapmanın hatta uzun devirler korumanın imkanı yoktur. Türk inkılâbı zor kullanmayı gerektirir. Türk inkılâbının en önemli özelliği istiklâl ve inkılâbın birlikte

⁵⁴ Recep Peker, *İnkılâp dersleri...*, s. 7-8.

⁵⁵ Afet İnan, *M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, İstanbul, 1971, s. 59.

başarılmasıdır.⁵⁶ Böyle bir görüş, reformların halk adına iş gören bir "seçkinler" zümresi tarafından kararlaştırılıp yapıldığı manasını taşıdı. Seçkinler "yeni"yi övüyor, cehaleti hor görüyorlardı. Bu arada "cahil"leri de yani okulda okumak veya çağdaş yaşama usûllerini öğrenmek fırsatını bulamamış halkıda hor görmemeleri mümkün değildi. Böyle bir zor baskısı altındadır ki C.H.P. kendisini her türlü kontrolün dışında sayarak, Avrupadaki totaliter hükümetlerin başarısından cesaret alarak tahakkümünü genişlettikçe genişletti. 1931 kurultayında Cumhuriyetin altı ana prensibi tesbit edildi. 1935'te parti genel sekreteri, içişleri bakanı oldu. Bütün halk CHP'nin üyesi sayıldı.⁵⁷ Seçimi protesto eden toplantılar günlerce devam etmiş ve polisin karışmasını bile gerektirmiştir. Millet meclisinin karşı kaldırımlarını dolduran "basit kılıklı" bir kalabalık "yaşasın demokratlar" diye bağırılmışlar, Peker'in anlayamadığı daha başka şeylerde söylemişlerdir. Atlı polisler zor kullanmak zorunda kalmış. Bu yalnızca meclisin kapısına değil, aynı zamanda manevi şahsına da saldırıymış.⁵⁸ Atatürkten sonra, devrimleri yapanlar, (Recep Peker gibi) halkın seviyesine inemediği gibi kendilerini onlardan daima üstün tutmuşlardır. Bundan dolayıdırki, 1946 yılında kurulan D.P., demokratların halkın seviyesine inmesi, köylüyle beraber görünmesi, dört yıl sonra yani 1950 yılında iktidara gelmesini sağlayacaktır. C.H.P.liler, demokratların başarısını değil, halk partisinin başarısızlığının sebeplerini

⁵⁶ Recep Peker; *a.g.e.* s.27

⁵⁷ Tunaya; *a.g.e.*, s. 572.

⁵⁸ *Aynı Tarihi* Nu; 153, Ağustos 1946, s. 8.

araştırırken dahi halkın seviyesine inememe hususunu görememişlerdir.

II. CUMHURİYETÇİLİK

Türk devleti bir cumhuriyettir. Bu anayasanın değiştirilmeyecek maddesidir. Atatürk Cumhuriyetçiliği şöyle tarif ediyor. "Bugünkü hükümetimiz, teşkilât-ı devletimiz doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir teşkilât-ı devlet ve hükümettir ki, Onun ismi Cumhuriyettir. Artık millet ile hükümet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükümet, millettir. Millet hükümettir."⁵⁹

Atatürk ile cumhuriyet rejimini aynı telâkki eden Recep Bey, Cumhuriyetçiliğin, diğer beş ilke ile desteklenmesi gerektiğine inandı. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ile birlikte değerlendirildiğinde gerçek manasını bulacağını savundu. Bundan dolayı anayasada sadece Cumhuriyetçilik prensibinin yazılı olmasının yeterli olmadığı için diğer ilkelerin de anayasaya girmesini istedi.⁶⁰

III. Milliyetçilik:

Recep Peker, başbakan olarak başka konulardaki otoriter tutumunun tam aksine, İstanbul Üniversitesinin açış konuşmasında, hükümetin milliyetçilik konusundaki

⁵⁹ Genel Kurmay Basımevi, *Atatürkçülük*, Birinci Kitap, Ankara, 1982, s. 37.

⁶⁰ *C.H.P. Genel Sekreterliği, 5.2.1937 B.M.M.'de Teşkilat-ı Esasiye kanunundaki değişikliklere dair müzakereler*, Ankara, 1937, s. 14-19.

görüşünü ılımlı bir şekilde ortaya koydu: " Dil birliği, ülkü birliği ve kader birliği ile bölünmez bir bütün teşkil eden bu yığının her ferdi, hak, vazife ve şeref bakımından tamamen eşittir. Hristiyanlar... Alevilik ve kızılbaşlık... ve kürtçe konuşan vatandaşlarımızı sevgiyle göğsümüze basıyoruz. Irkçı milliyetçilik tamamen anti-demokratiktir, irredantisttir ve emperyalisttir... Komünizmden... ve ırkçılıktan korunmanın en tesirli vasıtası asil, temiz ve billurlaşmış bir milliyetçilik duygusudur. En önde inanmak lazımdırki insan cemiyetlerini devlet sınırları için de ayakta tutan en tesirli manevi kuvvet olarak milliyetçilik ayakta kalmıştır."⁶¹

Recep Peker'e göre, tarihi geçmişe dayanan aile duygusundan hareket ve vatan sevgisinden kuvvet alan milliyetçilik anlayışı vardır. İlim açısından bir farazi görüşe dayanan ve çok defa emperyalist emellere yarayan ırkçılık millet gerçeğinin sübjektif unsurlarını değerlendirmedeği gibi kültür, dil, ve ideale gereken yeri vermediği için sosyal, politik ve hukuki bir gerçek olmayacağı için milliyetçilik akımı ilede bağdaşmaz. Irkçılıkta ayrıca üstün ırk, aşağı ırk ayırımı yaptığından modern milliyetçiliğin değer verdiği eşitlik prensibe adalet ve hakkaniyet anlayışına karşıdır. Recep Bey'e göre sade milliyetçilik, Türk vatanının sınırı içinde dilbirliği, kültürbirliği ile mazi hatıralarına ve gelecek zamanın amellerine bağlılıkla birleşme yapar. Fakat bu anlayışta birleşmiş olsa da içinde sınıf,

⁶¹ Recep Peker; "İstanbul Üniversitesi Konferans salonunun açılışı münasebetiyle Başbakanımız Recep Peker'in verdiği ilk konferans" *Aynı Tarihi*, s.160, Mart 1947, s.11

imtiyaz çarpışmaları kopmayan yani halkçı duygu ile birleşmemiş olan bir ulusal birlik kütlesi vücuda getiremez. Ulus halkçı olmalıdır ki, birbirlerini seven ve bağlanan büyük bir varlık teşkil edebilsin.⁶²

Görüldüğü gibi, ilkeleri bir ve beraber değerlendiren Recep Bey, Türkiye'nin jeopolitik olarak bütün fikir akımlarınının Anarşist, marksist, faşist, hilâfetçilik, beynelmilelcilik gibi Türkiye üzerinden geçeceğini bunlara ancak, milliyetçilik akımına sıkı sıkıya sarılmakla karşı konulabileceğini savundu.⁶³

Atatürk gibi Türk milliyetçiliğini "ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla bir uyum içinde yürümeyle beraber, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır" esasları doğrultusunda yorumladı.⁶⁴

IV. DEVLETÇİLİK

Atatürk devletçiliği, "Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş ve Türkiye'ye has bir sistem"⁶⁵ olarak yorumlanmıştır.

Atatürk'ün bu fikrinden hareket eden Recep Bey, devletçiliği benimsedi. Bir devletin tam manası ile bağımsız olması siyasi bağımsızlığa paralel olarak

⁶² C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs, 1935, Ankara, 1935, s. 46 (Recep Peker'in Konuşması)

⁶³ Recep Peker, partinin yeni programı için..., s. 248.

⁶⁴ Afet İnan, Atatürk'ten Yazdıklarım, s. 59.

⁶⁵ Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara, 1973, s. 121.

ekonomik bağımsızlığına da sahip olması gerekir.⁶⁶ Bundan dolayı Recep Bey, 1936 yılında iş kanununun açıklamasını mecliste yaparken liberalizme saldırarak, devletçiliği savunmuştur. Liberal devlet tipinde halk ve burjuvalar iki düşman cephe halinde çarpışıp dururlar. Bu da millet birliğini tehlikeye düşüren en büyük etkidir.⁶⁷ Recep Peker bunu ortadan kaldırmak amacıyla ulusal devletçilik birlik ve beraberlik zihniyetinin yerleşmesi için çalışmıştır. Atatürk ve Recep Bey'in devletçilik konusundaki fikirleri aynıdır. Ancak uygulama konusunda farklılık gösterir. Atatürk'e göre devletçilik fertlerin hususi teşebbüs-lerini ve şahsi faaliyetlerini esas tutmak, özel teşebbüsün yapamadığını devletin yapmasıdır.⁶⁸ Ancak Recep Bey bunun tam tersini düşünmüş ve devletin yaptığı işlerin, özel teşebbüs tarafından yapılmasını gereksiz gördü.⁶⁹

Cumhuriyet rejimi egemenliği millete ve veriyordu. T.B.M.M. halk adına bu egemenliği kullanıyordu. Ancak seçimler ve hükümet, halk partisinin kontrolü altında yapıldığından egemenliğin halka ait olması teorik kalmıştı. Tek parti döneminde bütün kuvvet yürütme organının elinde toplanmıştı. Kendisini millet ve devletle bir tutan hükümet, herşeye muktedir bir teşekkül haline geldi. Türkiye'de devletçilik belirli bir doktrine göre değil, memleketin sosyal ve ekonomik şartlarının zorunlu kıldığı bir sistem olarak ortaya çıktı ve şartlara uygun şekilde gelişti.

⁶⁶ Recep Peker, *Partinin yeni programı...*, s. 250.

⁶⁷ *T.B.M.M.T.D. Dönem V, Cilt.12, 1936.*

⁶⁸ *Atatürkçülük, Birinci kitap, s. 37.*

⁶⁹ Recep Peker, *Partinin Yeni Programı için.*, s. 253-255.

Recep Peker'in ifadelerinde ortaya çıktığı biçimiyle devletçilik, liberalizm ve sosyalizmden farklı bir ilke olarak anlaşılmıştır. 1930'lardaki iktisadî politika tartışmalarında devletçiliğin Türkiye'ye özgü bir "üçüncü yol" olarak değerlendirilmesi sıkça görüldü.⁷⁰ Devletçiliğin hakiki manası, hususi teşebbüsün serbest olduğu fakat umumi menfaatler noktasında gerek olan her ekonomik teşebbüste devletin yapıcılık saha ve selâhiyetini açık bulunduruyor Devlet kendi yapacak ve kurulmasını teşvik ve himaye ettiği endüstriyi kontrol edecektir.⁷¹ Devlet memlekette en yapıcı kuvvettir. Devlet bir işi yaptıktan sonra iyi olursa hususi teşebbüs başka iş yapmalı. "Biz hükümetçe, partice devletçiyiz, Liberalizm bugün bu ulusun varlığında gözlerimizi kamaştıran en büyük muvaffakiyet yollarını kapamak demektir."⁷² "Liberal devlet tipinde işçi sınıfı bunun daha geniş manası ile proleter ve burjuva sınıfları iki düşman cephe halinde birbirlerine karşı çarpışıp dururlar. Bunlar millet birliği gibi mukaddes davanın yanında kıymeti olmayan ve millet varlığını tehdit eden unsurlardır."⁷³

Recep Peker'e göre; Recep Peker'in savunduğu devletçilikle, devlet farkında olmadan çelişkili üç rolü birden üstleniyordu. Birincisi, özel teşebbüs ve sermaye teşvik edilmekte, ikincisi, işletmeler kurarak kendi faaliyet alanını genişletmekte, üçüncü olarak da, refah devleti gibi davranmaktaydı.

⁷⁰ Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul, 1990, s.94.

⁷¹ Recep Peker; *Partinin Yeni Programı için.*, s. 253.

⁷² Recep Peker; *İnkılâp Tarihi...*, s. 5

⁷³ *T.B.M.M.Z.C. İntikad* 72-81 cilt,12, 1936.

V. HALKÇILIK

Halkçılık vasfı daha ilk günlerde partiye isim olmuştur. Bu vasıf yurdu imtiyaz iddialarından ve sınıf kavgalarından koruyan özelliştir. Ancak halkçı olmak milliyetçilik ile desteklendiği zaman etkili olur.⁷⁴ Recep Bey, C.H.P.'nin 1931 kurultayında, Partinin kendi hürriyetini tarif eden halkçılık vasfında, demokratlık manasını gördüğünü belirtir. Vatandaş bütün hürriyetlerini kullanırken, devlet otoritesi ve başkalarının hürriyet sınırlarını aşmaması da önemlidir. Hürriyetin sınırı devletin otoritesini sarsmayacak şekilde olmalı. Halk eşit ve hür olmalı. Ancak disiplin tarafı iyi kurulmayan hürriyet, toplumda büyük tahribatlar yapar. Türk inkılâbı halk tarafından ve halk için gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı, uzun ömürlü olacaktır.⁷⁵ Recep Bey'in bu görüşü Atatürk'te de aynıdır. Atatürk de "demokratlık, fertler arasında imtiyaz tanımamak, sınıf mücadelesini kabul etmemektir."⁷⁶ şeklinde söyledi.

VI. LAİKLİK

Recep Bey, Cumhuriyetçilikten sonra Laiklik ve devletçilik ilkelerinin anayasaya girmesi için çalıştı. Dini telâkkilerin, ülke işlerinin düzenlenmesinde, Türkiye'de yüzyıllar boyunca zararlı olduğunu, bundan dolayı ilk inkılâpçı tedbirler arasında din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılmasına önem verdi. Din,

⁷⁴ C.H.P. Genel Sekreterliği, 5.2.1937, B.M.M.'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunundaki Değişikliklere Dair Müzakereler, Ankara, 1937, s. 17.

⁷⁵ Recep Peker, Disiplinli Hürriyet, *Ülkü*, Sayı: 3, Cilt: 1, Nisan 1933, s. 179.

⁷⁶ Afet İnan, *Atatürk'ten Yazdıklarım...*, s. 75.

Türkiye'de vatandaşları fert olarak ilgilendiren vicdani ve şahsi meseledir. Laiklik asla dinsizlik veya bunu istemek değildir. Herkesin dilediği gibi ibadetini yapması Anayasa ile teminat altındadır. Bununla birlikte samimi dindar, aynı zamanda laik olabilir. Medreselerin kaldırılması ve şeriat usulleriyle dünya meseleleri hakkında hüküm veren şeriat mahkemelerinin ilgası, dini hurafelerden sıyrılmış modern tahsilin yeni kuşağa uygulanması, memleketin hakiki manada kurtuluşunu sağlamaktır.⁷⁷ İnkılabı, zorla değiştirmek şeklinde yapan Recep Bey'e göre bunu gerçekleştirmek, eğitimle mümkündür. Bundan dolayı medreselerin kapatılıp, laik eğitim müesseselerinin açılması gerekir.

⁷⁷ Gothard, Jaeschke, *Yeni Türkiye'de İslamlik*, Ankara, 1972, s. 96-97.

İKİNCİ BÖLÜM

1938-1950 İnönü Döneminde Recep Peker

A. 1938-1946 Dönemi

Cemal Kutay'a göre; "millî mücadeleye ancak İstanbul'un işgalinden sonra katılmaya (başkaca alternatif bulunmayarak) mecbur kalmış, daha çok asker kökenliler aynı durumdaki İsmet Paşanın etrafında halka olmuşlardı. Bunlardan ilki Recep Peker'di. İstanbul'da harbiye nezâretinde pasif bir masa hizmetinde çalışıyordu.⁷⁸

Recep Peker - İnönü ilişkisi, önce Atatürk ve çevresine karşı alternatif çevre oluşturma çabalarıyla başlayacak ancak Atatürk'ün vefatıyla farklı bir yön alacaktı. Bu dönemde Recep Bey - İnönü ilişkisinde kopmalar meydana geldi. Bazen mücadele, bazen çatışmalar görüldü.

15 Ağustos 1942 yılında içişleri bakanı Dr. Fikri Tüzer'in kalp sektesinden vefat etmesi üzerine, bu göreve Recep Bey getirildi. Atatürk'ün parti genel sekreterliğinden aldıktan yaklaşık altı yıl sonra Recep Bey, yeni bir göreve getiriliyordu. Bu beklenmeyen, Faik Ahmet Barutçu'nun deyimiyle Recep Bey'in bahtsızlığına son veren atama kararı, iç durumun gereği oldu. İnönü'nün

⁷⁸ Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyulumuzda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay* (1881-1964) Cilt: 5, İstanbul, 1996, s. 224.

Temmuz 1942 Kayseri gezisindeki gözlemleri bu konuda yol göstermiş olabilir. Halkın "açız" diye otomobilinin üstüne çıkması,⁷⁹ önlemler isteyen bir gösterinin belirtisiydi. İçerideki otoritenin, yolsuzluk ve kötü yönetim⁸⁰ sonucu, en ufak bir gevşekliğe tahammülü yoktu. Peker'in otoriter yönetimine beslenen güven, bu atamanın gerçek nedenidir. Aynı zamanda Saraçoğlu kabinesi, mecliste hitabet yeteneği olan ve mecliste taraftarları bulunan eski partici vekille güçlendirilmesi düşünülmüştür.⁸¹ Bakanlığı sırasında Ankara Belediyesinin, Hacı Bayram meydanının adını Oğüst meydanı olarak değiştirmesi, mecliste tartışmalara sebep olmuş. Recep Bey, Oğüst meydanı olarak kalmasını istemesi ve olmaması üzerine Saraçoğlu, Peker'in bir ders almasını, yalnız başına bir kuvvet olmayacağını anlamasını yerinde buldu.⁸² Bu da bize atamada Saraçoğlu'ndan ziyade İnönü'nün rolü olduğunu gösteriyor. Recep Bey'in Saraçoğlu kabinesine girmesiyle kabine adeta Saraçoğlu-Peker kabinesi oldu. Ancak bu dönemde İnönü-Recep Bey arasında II. Dünya Savaşına girme konusunda fikir ayrılıkları çıktı. Recep Bey, mihver devletlerine yakın bir politika takip etti, Almanya'nın yanında hemen II. Dünya Savaşına katılmayı, Türkiye'nin Sovyetler Birliği egemenliğini kırmaya yönelik fırsat gözüyle bakmıştır.⁸³

Recep Bey iç işleri bakanlığı döneminde hem milli şef, hemde Saraçoğlu ile iç ve dış politikada ters düştü.

⁷⁹ *Ulus*, 17-18 Ağustos 1942.

⁸⁰ Refah olayı ve bu olayla ilgili olarak iki bakanın Saffet ve Cevdet Kerim İncedayı görevlerinden istifa ederek haklarında soruşturma açıldı.

⁸¹ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)* İstanbul, 1977, s. 259-266.

⁸² Barutçu, *a.g.e.*, s. 266-267.

⁸³ Edward Weisband, *II. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, (Çev. M.Ali Kayabal) İstanbul, 1974, s. 55

Bu Recep Bey'in kendisinin de iç işleri bakanı olduğu hükümete bütçe oylaması yapılırken, kırmızı oy veren yedi kişiden biriydi.⁸⁴

Bunun sebebini açıklarken de, başbakan'a kabineyi yenileme imkanı vermek istediğini söyledi. Bu çok önemliydi. Bunu herkes istiyordu. Ancak açıkça Recep Bey söylüyordu.⁸⁵ Ayrıca milli şef'e, sadece iç, dış ve ekonomik güçlüklerle değil, başlayan yeni özgür siyaset hayatı içinde mühâliflerle de en başarılı şekilde kendisinin mücadele edebileceğini göstermek istiyordu.

Meclisin yedinci dönemi 8 Mart 1943'te başladı. Saraçoğlu yeniden hükümeti kurmaya memur edildi. Recep Bey, İnönü'nün isteği üzerine iç işleri bakanlığı görevinde kaldı. Bunda en temel faktör, Recep Bey'in otoriter tavırlarıyla, hükümete karşı yapılan eleştirileri karşılayacak güçte olmasıydı. Bu dönemde Recep bey, kendisini başbakanlığa Saraçoğlu'ndan daha lâayık görmeye başlaması, her fırsatta başbakanı eleştirmesi üzerine Peker-Saraçoğlu çekişme ve çatışması uzun müddet devam etti. Hatta Recep Bey kurduğu kabineye Saraçoğlu kabinesinden sadece dışişleri, çalışma ve tekel bakanlarını aldı. Recep Beyin kendisini Başbakandan üstün görmesi üzerine İnönü Peker'i İç işleri bakanlığı görevinden aldı.⁸⁶ Bunun sonucu olarak Recep Bey; özel olarak Saraçoğlu hükümetine, siyasi alanda genel olarak

⁸⁴ Kırmızı oy verenler: Recep Peker, Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Hikmet Bayur, Emin Sazak.

⁸⁵ F.Ahmet Barutçu, *a.g.e.*, s. 297.

⁸⁶ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara, 1959, s. 391-392.

parti yönetimine karşı eleştirel bir tutum takındı ve parti içinde muhalefette kaldı.⁸⁷

Recep Bey 19 Mayıs 1943'te iç işleri bakanlığı görevinden ayrıldıktan sonra, 31 Ekim 1945'te ikinci defa C.H.P. meclis grub başkanvekilliğine getirildi. Bundan sonra Recep Bey'in görevi başbakanlık olacaktı.

B. 1946-1950 Dönemi

Recep Bey çok partili hayatın ilk başbakanı oldu. Bundan dolayı Recep Beyin çok partili rejime bakışını incelemenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Atatürk döneminde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930), halkın C.H.P. haricinde kurulabilecek partiler etrafında toplanabileceğini gösterdi. Atatürk Terakkiperver Cumhuriyet fırkasının, doğuda (13 Şubat 1925) başlayan Şeyh Said isyanıyla 3 Haziran 1925'te kapatılması üzerine, Serbest Cumhuriyet Fırkasını arkadaşı Fethi Okyar'a kurdurtarak demokrasi denemesinde bulunmak istedi. Ancak rejime ve laikliğe karşı olanlar partiye girince, Fethi Okyar 17 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkasını kapattı.⁸⁸

Atatürk gibi İsmet İnönü'de Cumhurbaşkanı seçildiği dönemde Cemil Koçak'a göre; çok partili hayata geçmeyi düşündü. Ancak II. Dünya Savaşının başlamasından dolayı

⁸⁷ Cemil Koçak, *Türkiyede Millî Şef Dönemi*, İstanbul, 1996, C. II, s. 301.

⁸⁸ Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Atatürk'ün emriyle kurulan ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası, bkz. Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s. 600 v.d.

içte ve dışta tek karar organı olmasının daha faydalı olacağını düşündüğü için bu fikrini erteledi.⁸⁹ Yaptığı konuşmalarda milletvekili seçme sisteminin değiştireceği, serbest seçimlere geçme niyetini belirtiyor, demokratik rejime geçmek için toplumu, devrimleri ve kendisini yeterli buluyordu.⁹⁰ Bunun aksine Rıfkı Salim Burçak; İnönü'nün Milli Şef ve değişmez genel başkan sıfatlarını daha yeni benimsediğini, bu dönemde hükümet, bürokrasi, parti ve mecliste siyasi denetim ve otorite kurma süreç ve girişimlerinde olduğunu belirtiyor.⁹¹ İnönü'nün olumlu veya olumsuz bakmasına karşın, çok partili hayata geçme kararını alması, C.H.P. içinde çoğunluğu Recep Bey gibi milli mücadele döneminden gelen aşırıların oluşturduğu grup çok partili rejim zamanının gelmediği, halkın buna hazır olmadığı, böyle bir sistemin ulusun politika yaşamında engeller olacağı, devrimlerin devam etmesini zorlaştıracacağı, bu sistemin çöküş halindeki liberal devletin bir unsuru olduğu, ülkede sınıf kavgalarına sebebiyet vereceği, herşey uluslaşmış iken partinin de uluslaşması gerektiğini söyleyerek karşı çıkıyorlardı.⁹²

C.H.P.'deki bu aşırıların yanısıra ılımlılar (liberal kanat) demokrasiye geçişe olumlu bakıyordu. Demokrasiye geçiş kararı C.H.P.'yi aşırı-ılımlılar olarak ikiye böldü. Bu ayrılık Recep Bey'in başbakanlığı döneminde artarak devam etti ve Recep Bey'in istifasıyla ılımlılar aşırılara üstün geldi.

⁸⁹ Cemil Koçak, *Türkiyede...*, s. 21.

⁹⁰ İnönü'nün İstanbul Üniversitesinde yaptığı konuşma için bkz. Koçak, *Türkiye'de ...*, s. 23-24.

⁹¹ Rıfkı Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)* İstanbul, 1979, s. 5-25.

⁹² Recep Peker, *İnkılâp Ders...*, s. 67-70.

II. Dünya Savaşından sonra uluslararası politikada beliren yeni güç dengesi, Türkiye'nin yalnızca dış politikasında değil, iç politikasında yakından etkiledi. Müttefiklerin zaferi, otoriter tek partili rejimlere karşı liberal demokrasinin zaferini simgeliyordu. Artık Avrupa'da müttefik orduların yardımıyla çok partili ve serbest seçim esasına dayalı liberal demokrasiler kurulacaktı. Batı ittifakı içinde yer almak isteyen bir ülke bu oluşumun dışında kalamazdı.⁹³ Genç Türkiye Cumhuriyeti seçimini demokrasi ve müttefiklerden yana yaptı.

Siyasal muhalefetin doğuşu, yani demokrat partinin kuruluşuna bakacak olursak; II. dünya savaşı esnasında, savaşa girme ve hangi tarafta bulunma konusunda Türkiye'nin politikada çizdiği zigzaglar sonucunda, Birleşmiş Milletlere katıldığını ve İnönü'nün San Fransisco'da alınan kararları onaylatmak için meclise getirdiğini görüyoruz. Bu dönemde müzakereleri devam eden Toprak reformu ve bütçe görüşmeleri daha serbest ortamda geçti. Müzakereler sonucunda yapılan oylamada, Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak, daha sonra Şükrü Saraçoğlu'nun isteği ile bütçeyle birlikte yapılan oylamada Recep Peker ve Hikmet Bayur'un kırmızı oyuyla yedi red oyu çıktı. T.B.M.M.'de ilk defa hükümete karşı kırmızı oy çıktı.

1945'te İsmet İnönü Ankara'da 19 Mayıs spor bayramında, toprak dağıtımı ve demokratik gelişmelerden bahsederek, siyasi hayatımızda demokratik prensiplerin

⁹³ Cemil Koçak, Siyasal Tarih (1923-1950), *Türkiye Tarihi*, C.IV, İstanbul, 1989, s. 134.

daha büyük ölçüde hakim olacağından bahsetti.⁹⁴ Halk partisinin bir grub üyesi bu fırsattan yararlanarak hükümetin Birleşmiş Milletlerde teorik olarak onayladığı hak ve hürriyetleri, mecliste tartışmaya getirerek bir takım kanuni taslakları tartışmaya açtı.⁹⁵ Grubun liderleri Celâl Bayar, Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Refik Koraltan'dı. Bunlar C.H.P. ileri gelenleriydi: Tavrır verme fikri ilk defa Köprülü ve Menderes'ten gelmiş, Bayar'dan tasvib görmüş sonradan Koraltan katılmıştır.⁹⁶

C.H.P. grub başkanlığına verilen tavrır temel olarak, artık harb bittiğine köylüler ve aydınlar demokrasıye hazır hale geldiklerine göre, millet meclisinin hükümeti fiilen kontrol etmesini, kişıye Anayasada yazılı hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve birden fazla partıye müsaade edilmesini istıyordu. Bunların gerçekleşmesi için, CHP program ve tüzüğünde tadilât yapılması şart koşuluyordu. Tavrırın son cümlesinde ise, halkın desteğini sağlamak amacıyla, verdikleri tavrırın meclis açık oturumunda tartışılması belirtilıyordu.⁹⁷

12 Hazıran 1945'te CHP meclis grubunda görüşülen tavrır, tavrırcilerin oyu hariç reddedıldı.⁹⁸ Bu İnönü'nün 19 Mayıs'ta verdiği nutuğa aykırıydı. 21 Eylülde gizli yapılan parti toplantısında, A.Menderes ve F.Köprülü'nün partiden ihracına karar verıldı. R.Koraltan

⁹⁴ *Ayn Tarihi*, Nu. 138 (Mayıs 1945) s.53 *Cumhuriyet* 20 Mayıs 1945.

⁹⁵ Bernard, Levis; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1988, (Çev: Metin Kıratlı), s.303.

⁹⁶ Samet Ağaoğlu; *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, Baha matbaası, 1972, s. 85.

⁹⁷ Kemal Karpaz ; *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1967, s.130

⁹⁸ Fuat Köprülü; "Demokrasi yolunda 4'e Karşı 400" *Vatan*, 25 Kasım 1957.

"Ben ve üç arkadaşım, millî hakimiyet esaslarının ve parti prensiplerinin kuvvetlenmesine çalışmaktan başka bir şey yapmadık. Prensiplerden ayrılan biz değiliz, iki arkadaş hakkında, ihracat kararı verenlerdir." diyordu. Bunun üzerine 27 Kasım da R.Koraltan'da partiden ihraç edildi. C.Bayar ise daha önce milletvekilliğinden çekilmişti.⁹⁹

İnönü, 1 Kasım 1945'te meclisin açılışında seçimleri tek dereceli seçim ve gizli oyla yapılması, Anayasa'da hürriyeti kısıtlayan kanunların kaldırılması ve muhalefet partisinin kurulması gerektiğini söyledi.¹⁰⁰ Kısaca anlattığımız bu gelişmeler neticesinde 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti resmi olarak kuruldu.

7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'ye, Türkiye'de partinin, yurdun tek ulusal partisi, devleti ve ulusu birbirine bağlayan¹⁰¹ CHP olacağını savunan Recep Beyin tepki göstermemesi imkansızdır. Demokrasinin azınlığın fikrinin hiç bir tehdit ve tesir altında olmaksızın milletin kürsüsünden söylemek ve gazetelerden yazmak¹⁰² olduğunu savunan Recep Peker, Demokratik fikirlerin, D.P.'liler tarafından müdafaa edilmesini talihsiz vaziyet olarak yorumladı.¹⁰³ Recep Peker'in siyasi fikirlerinde de belirttiğimiz gibi, Devleti resmi ve maddi teşkilat olarak belirten, resmi teşkilatın ruhu olan ve bütün inkılabın eserlerini varlığında toplayan bir siyasal

⁹⁹ *Vatan*, 13,14,18,22 Eylül 1945, 2 Ekim 1945.

¹⁰⁰ *İnönü'nün Söylev ve Demeçleri*, İstanbul, 1946, s. 400.

¹⁰¹ Recep Peker, "Uluslaşma-Devletleşme", *Ülkü*, C. VII, Sayı: 41, Temmuz 1936, s. 7.

¹⁰² *T.B.M.M.T.D.* Dönem 8, C.I, s. 68.

¹⁰³ *T.B.M.M.T.D.* Dönem 8, C.3, s. 244.

parti olduğunu savunan¹⁰⁴ Recep Peker, ikinci bir partiye ihtiyaç olmadığı için D.P.'nin kuruluşunu gereksiz gördü.

D.P. kurulduktan sonra, seçimlerin görüşülmesi için C.H.P.'nin Eylül 1946 yılında yapılması gereken belediye seçimlerini Mayıs 1946'da yapılmasını görüşmek üzere toplantıya çağırılması, 1947 yılında yapılacak genel seçimlerin öne alınacağına göstergesiydi. Yapılan toplantıda belediye seçimlerinin öne alınmasına karar verildi. Bu Demokrat Partililerce gelişmelerinin engellenmek istenmesi olarak algılandı.¹⁰⁵

İnönü, 10 Mayıs 1946 tarihinde yapılan halk partisinin kurultayında şu esasları belirtti.

1. Sınıf esasına göre dernek ve siyasi parti kurma yasağının kaldırılması
2. İki dereceli seçim yerine doğrudan oy kullanma ve tek dereceli seçim sisteminin kabulü
3. Değişmez parti başkanlığı yerine, seçimle tayin edilmesi, "millî şef" isminin parti başkanı olarak değiştirilmesi
4. Meclisteki müstakil grubun kaldırılarak serbest seçimlerin yapılması¹⁰⁶

¹⁰⁴ *T.B.M.M.T.D.* Dönem 5, C.11, s. 282.

¹⁰⁵ *BMMTD.* Dönem. 7, cilt 22, s. 216-218-222.

¹⁰⁶ *Ayn Tarihi*, Nu:149 Mayıs 1946, s.32 v.d. *İnönü'nün Söylev ve Demeçleri*, s.401-407, *Ulus*, 11 Mayıs 1946.

Kurultayda kabul edilen bu öneriler geçen yirmibeş yılda büyük övgüyle sözedilen sınıfsız toplum kavramına karşı çıkarken aynı zamanda devlet otoritesinin sona ermesiydi.

C.H.P.'nin kurultayda aldığı karara D.P.'nin tepkisi şiddetli oldu. Yer yer İnönü suçlandı. Verdiği sözleri tutmadığı vurgulandı. Herşeyden önemlisi seçimin öne alınması gerekiyorsa muhalefetin fikirleri de alınmalıydı.¹⁰⁷ Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946 günü yapıldı. Demokratlar seçimlerin anti-demokratik olduğunu söyleyerek katılmadılar.¹⁰⁸ Millî Kalkınma Partisi¹⁰⁹ önce katılma kararı aldıysada daha sonra seçimden çekildi.¹¹⁰ Belediye seçimleri yapıldıktan sonra, genel seçimlerin hazırlıkları başladı. Basın kanununun beşinci maddesi değiştirildi. Basın suçlarının bir kısmı için af getirildi. Gazete kapama yetkisi hükümetten alınıp mahkemelere verildi.¹¹¹ Yeni gazetelerin çıkarılması için kolaylıklar getirildi.¹¹² Seçim değişikliği mecliste kabul edildi.¹¹³ Sınıf esasına dayalı cemiyetler kurulmasını yasaklayan kanunun dokuzuncu maddesi değiştirildi.¹¹⁴ Bütün bunların sonucunda da 21 Temmuz 1946'da genel seçimlerin yapılmasına karar verildi.

28 Temmuz 1946 Tarihli vatan gazetesinde şu satırlar yazıyordu: İşin doğrusu şudur ki bu seçimleri D.P.

¹⁰⁷ *Vatan*, 14 Mayıs 1946.

¹⁰⁸ *Tasvir* 6-9 Mart 1946

¹⁰⁹ Millî Kalkınma Partisi hakkında bkz. Naki Cevat Akkerman, *Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler hakkında Kısa Notlar*, Ankara, 1950. s.44.

¹¹⁰ *Tasvir*, 27 Mayıs 1946.

¹¹¹ *BMMTD. Dönem 7*, cilt: 24 s.262

¹¹² Bkz. 4955 sayılı 30 Eylül 1946 tarihli kanun

¹¹³ *BMMTD Dönem 7* cilt 23 s.246

¹¹⁴ *BMMTD Dönem 7* cilt 24. s.48 v.d (4919 sayılı Kanun)

kazanmamıştır. Sadece CHP kaybetmiştir. Yapılan seçimleri CHP büyük çoğunlukla kazandı. CHP:396 Demokratlar 64 ve bağımsızlar 6 milletvekiliği kazandılar. D.P'liler İstanbulda yirmiyedi milletvekilliğinden onsekizini aldı. CHP ise kırsal kesimde yaptığı propogandanın ve vergilerden verdiği ödümlerin karşılığını elde etti. Seçimlere yolsuzluk karıştığına dair haklı olabilecek iddialar vardı. C.H.P. politik örgütten daha üstün birşeydi. Üyelerinden çoğunun diniydi, yaşamıydı, milletti. Bu yüzden İnönü'nün aksi emirlerine karşın bunlardan bir kısmı mevkilerinden yararlanarak seçim sonuçlarını değiştirdiler. Demokrat partililer bir örgüt kurarak adaylarını tanıtmamışlardı. Bu yüzden de seçimler tam bir dürüstlük içinde yapılsaydı dahi kaybedeceklerdi.¹¹⁵ Seçimlere fesad karıştığı düşüncesi demokratların, C.H.P'ye saldırmasına sebep oldu. Türk siyasi hayatında ilk defa yapılan iki partili ve tek dereceli seçimlerde, artık mecliste iki parti bulunuyordu. Halkta, basında, hatta mecliste dahi seçimlere hile karıştığı söyleniyordu. Türk siyaseti çok sesliliğe alışmaya çalışıyordu. İşte Recep Peker böyle bir geçiş döneminde başbakanlık yaptı.

C. Recep Peker'in Başbakanlığa Getirilmesi

Recep Bey'in siyasî fikirlerinde görüldüğü gibi, parti-devlet birlikteliğine inanan, muhalefete tahammülü olmayan Peker'in, iki partili meclise başbakan olarak atanması önemli bir olaydır. Cumhurbaşkanı İnönü, Recep Peker'i hangi vasıfları ve durumdan dolayı başbakanlığa

¹¹⁵ Stanford J.Shaw - Ezel Kural, Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 1994, C:II, s.476.

getirdi? Fahir Giritlioğlu'na göre; Peker'in sert tabiatlı insan oluşu 1946 yılı siyasi bünyemiz için uygun düşmüyordu.¹¹⁶ C.H.P.'nin 1945'lerde Saraçoğlu hükümetine karşı parti için muhalif isimlerinden biri Recep Peker'di. Hükümetin muhalif kanadı kendini fazla ortaya atmadan Peker'i destekliyordu. Recep Peker Saraçoğlu hükümetini beğenmiyor, Metin Toker'e göre, başbakanlığa kendisini daha yakın ve uygun görüyordu.¹¹⁷ 1946 seçimlerinden sonra Saraçoğlu hükümeti istifa etti. İnönü, Peker'i kendisi için uysal bir başbakan olmayacağını bildiği halde başbakanlığa getirmeyi düşündü. İnönü'nün uygulamak istediği "tatlı-sert" politika bakımından, bu eski kurmay subay biçilmiş kaftandı. Tabiatı, temâyülleri, zihniyeti ve alışkanlıkları itibariyle Peker uygulanacak politikanın sertliğini temsil edecek, tatlılığı Cumhurbaşkanına kalacaktı. Buda İnönü'nün düşündüğü hakemlik görevini kolaylaştıracaktı.¹¹⁸

C.H.P. çevrelerini, D.P.'nin gittikçe saldırgan propagandası ve halktaki huzursuzluk telaşlandırdı. Hükümetin başına Peker gibi "kudretli bir insan"ın getirilmesi bu durumu karşılayacak en iyi çare sayıldı.¹¹⁹ Bununla birlikte Peker gibi otoriter eğilimli bir kişinin başbakanlığa getirilmesi, demokrasiye geçiş dönemi için uygunluğu tartışma yarattı. Ancak 1924'teki Fethi Okyar'ın başbakanlığından sonra ikinci kez C.H.P. genel başkanvekilliğinin yeni başbakana verilmeyip, eski başbakan Saraçođlunda bırakılması dikkate değer bir

¹¹⁶ Fahir Giritlioğlu, *a.g.e.*, s. 199.

¹¹⁷ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara, 1990, s. 72.

¹¹⁸ Metin Toker, *a.g.e.*, s. 189.

¹¹⁹ *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1946.

olaydır. C.H.P. genel sekreterliğine de ılımlılığın ile ünlü Hilmi Uran¹²⁰ getirildi.

Kabineyi kurmakla görevlendirilen Peker, tek parti sistemi ve kuvvetli bir şef idaresi taraftarı, uzlaşmaya yanaşmayan, biraz diplomatça hareket etmekle giderilebilecek anlaşmazlıklarda bile şiddet kullanmaya meyilli bir kişi olarak tanınıyordu. Bundan dolayı başbakanlığa Recep Peker'in getirilmesi C.H.P.'nin niyetleri hakkında muhalefette şüpheler uyandırdı.¹²¹ T.P.C.F. ve S.C.F. başına gelenler D.P. başına da gelebilirdi. Ancak D.P.'nin mecliste bulunmasının diğer partilerden farklı ve ayrıcalıklı tarafı vardı: seçim yoluyla meclise girmek.

Mecliste ve basında muhalefet grubunun olmasından dolayı, C.H.P.'nin başında otoriter şahsiyete ihtiyaç vardı. H.Cahit Yalçın'a göre, Recep Peker'i başbakanlığa getiren vasıfları şöyleydi: Otorite mefhumu ile hak ve geniş hürriyet mefhumunu telife muvaffak olmuş bir devlet adamı olan Recep Peker, sokak yaygaraları ve bazı gazetelerin muhalefeti, kanunun icablarını O'na unutturamazdı.¹²² Falih Rıfkı Atay da Yalçın'a yakın bir görüşle Peker'in vasıfları arasında, inkılâp, parti, meclis ve hükümet adamlığı vasıflarını Kuvay-ı milliyenin çetin ve buhranlı günlerinden, 1946'ya kadar gösterdiğini, T.B.M.M.'nin istilâ, sivil harp ve kanlı ayaklanmalar döneminde kanunlar nizamı ve halkın

¹²⁰ Mete Tunçay, "Siyasal Gelişmenin...", s. 1976.

¹²¹ *Tasvir*, 6-16 Ağustos 1946 (başyazı).

¹²² Hüseyin Cahit Yalçın, "Yeni Kabine" *Tanin*, 8 Ağustos 1946.

iradesini üstün kılan bütün safhalarında hazır bulunduğunu Ulus'taki köşesinde yazdı.¹²³

14. Cumhuriyet hükümetinin vazifesi çok ağırdı. İki partili meclisin kurulması, basının hükümete yüklenmesi, bazı partili ve basın mensuplarına göre, hükümeti zor duruma düşürebilirdi. Recep Peker'in şahsiyeti, parti ve hükümeti muhalefet hareketinden koruyacak unsurdu. H.Cahit Yalçın Recep Peker'i, şamatadan yılacak ve ayaklarının altına kasten çıkartılan engellerden dolayı yolundan şaşacak biri olarak görmemektedir. Bu şartlar altında başbakanlığa getirilmesi isabetli tercih olmuştur.¹²⁴

Recep Peker elbette birçok vasıfları olan bir insandı. Ancak başbakanlığa çok geç getirilmişti. Ş.Süreyya Aydemir'e göre; tek partili rejimin adamıydı. Hatta totaliter rejim için güçlü bir yönetici olabilirdi. Ancak çok partili rejime geçişte bu durum hem kendisi, hemde demokrasinin aleyhine oldu. İnönü başbakanlığı Hilmi Uran başta olmak üzere parti ileri gelenlerine teklif etti. Ancak dönemin zorluklarını kavrayan ve gelecekteki siyasi durumlarını kestiremeyenler, yok olmak istemeyenler başbakanlığı kabul etmedi. Recep Peker'in kendisi için uygun bir başbakan olmadığını anlayan İnönü, istemese de başbakanlığı Peker'e verdi.¹²⁵

¹²³ Falih Rıfkı Atay, "Yeni Hükümet Kurulmuştur" *Ulus*, Ağustos 1946.

¹²⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, "Yeni Kabine" *Tanin*, 8 Ağustos 1946.

¹²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, İstanbul, 1980, C.II, s. 456.

I. Recep Peker Hükümeti ve Programı

Başbakan	Recep Peker	İstanbul
Başbakan Yrd.ve Adalet Bakanı	Mümtaz Ökmen	Ankara
Millî Savunma	Cemil Cahit Aydemir	İstanbul
İçişleri	Şükrü Sökmensüer	Gümüşhane
Dışişleri	Hasan Saka	Trabzon
Maliye	Halit Nazmi Kışmir	Tokat
Millî Eğitim	Reşat Şemsettin Sirer	Sivas
Bayındırlık	Cevdet Kerim İncedayı	Sinop
Ekonomi	Tahsin Bekir Balta	Rize
Sağlık ve Sosyal Yardım	Behçet Uz	Denizli
Tarım	Faik Kurdoğlu	Manisa
Gümrük ve Tekel	Tahsin Çoşkun	Kastamonu
Ulaştırma	Şükrü Kocak	Erzurum
Ticaret	Atıf İnan	İzmir
Çalışma	Sadi Irmak	Konya ¹²⁶

Meclisin VIII. dönemi için seçilen milletvekillerinin ilk toplantısı 5 Ağustos 1946'dan 20 Eylül 1946'a kadar sürdü. Mecliste büyük çoğunluğu ellerinde tutan halk partililer General Kazım Karabekir'i meclis başkanlığına getirdiler. Vaktiyle Atatürk'e karşı gelmiş olduğu için Karabekir'in seçilmesi Halk Partisinin Kemalist kanadında tepki uyandırır sanıldı. Ancak böyle bir tepki olmadı.¹²⁷ Karabekir'i meclis reisliğine

¹²⁶ *B.M.M.T.D.* Dönem VIII. cilt 1 s.22.

¹²⁷ *Aynı Tarihi* Nu. Ağustos 1946, s.4.

getirmekten amaç demokratların Mareşal Fevzi Çakmak'ı partilerine almalarına karşı bir başka askeri şahsiyeti ortaya çıkarmak ve Karabekir'in D.P. geçmesini önlemektir. Çünkü böyle bir geçiş C.H.P.yi zayıflatabilirdi.

Peker'in kurduğu 14. Cumhuriyet hükûmeti her yönüyle kritik bir dönemde kuruldu. Hüseyin Cahit Yalçın'a göre çekilen hükûmet II.Dünya savaşının buhranları içindeydi. Yeni Kabine ise buhrandan normale geçiş hükûmeti olacaktı. Bu bakımdan bu hükûmetin vazifesi çok ağırdı. Bütün tenkid okları hükûmete çevrilmişti. Hükûmet ne yapsa onu beğenmemeye ve efkarı umumiye nazarında onu mutlaka kötülemeye bugünden kararını vermiş bir kısım matbuat ve insanlar vardı.¹²⁸ Siyasi hayat daima bir münakaşa, şikayet ve gürültü içinde geçmeye mahkumdu. Bununla birlikte Peker'in kabinesi, iç ve dış politikada, sebat ve metanet, otorite ve hürriyetin ifadesidir.¹²⁹

Türkiye'de 13 defa kurulan Cumhuriyet Hükümetleri Peker ve arkadaşları kadar buhranlı bir devirde iş başına gelmedi, o günün şartlarına göre çetin zorluklarla karşılaşmadı. Peker hükûmetinin iki önemli görevi vardı. Birincisi; seçimler dolayısıyla ortaya atılan yolsuzluk ve usulsüzlük meselesini halletmek, ikincisi ise; seçim yoluyla gelen milletvekillerinin muhalefet yapması, "Peker hükûmetinin başlıca vazifesi en geniş hürriyet haklarına dokunmadan anarşiyi önlemek, fikir ve kanaat

¹²⁸ Peker, Millî savunma bakanı olduğu dönemde bazı gazetelerin huzuru bozduğu düşüncesiyle, sıkıyönetim esasları doğrultusunda kapatılmasına karar vermişti. Başbakanlığa getirildiğinde bazı gazetelerde tekrar kapatılma korkusu başladı. Bu konuda bkz: *BMMTD*. Dönem 7, cilt 22 s.216 v.d. server, iskit; *Türkiyede Matbuat Rejimleri*, İstanbul, 1939

¹²⁹ Hüseyin Cahit Yalçın; "Yeni Kabine" *Tanin* 8-8-1946

safhasında en hudutsuz münakaşa ve mücadele hayatını sağlamaktı.¹³⁰

Hükümet Programı¹³¹ Meclise gelir gelmez C.H.P.'liler ile D.P.'liler arasında ilk çatışma başgösterdi. Peker programının aynı günde görüşülüp kabul edilmesinde ısrar etti. Muhalefet ise; her zaman olduğu gibi bu defa da iş aceleye getirilerek D.P.'ye görüşlerini belirtmek imkanının verilmediğini iddia etti.¹³² Bundan dolayı yapılan oturumu terk ederek, oylama yapılacağı sırada meclise gelerek kırmızı oy kullandı.¹³³

Recep Peker hükümetinin prensipleri ise; ilk olarak meclisin iki partili ve bağımsız milletvekillerinden oluşan meclisin olduğu ve hükümetin bu durumu olumlu karşıladığı belirtilmiştir. Vatanın saadeti ancak demokrasi yolu üzerinde yürümeyle sağlanabilir. Bu yolda ilerlerken çıkabilecek güçlükleri yenmek için kanun vasıtaları kullanılacaktır. Vatandaşlar, din telâkkisinde vicdan kanaatlerini söylemekte, düşündüklerini yapmakta, seyahat ve toplanmakta serbesttir. Bununla birlikte Millet Meclisinin ve kanunların otoritesi herşeyin üzerindedir. Muhalif milletvekili ve basının eleştirilerine olumlu bakıldı. Bunlara karşılık bazı konularda tedbirler alınmaya çalışıldı. Bunlar: Orduyu maddi ve manevi bakımdan üstün tutmak, Egemenlik ve ülke bütünlüğü esaslarına dayanan dış politika takip etmek,

¹³⁰ Necmettin Sadak: "Recep Peker hükümetini bekleyen ağır vazifeler" *Akşam*, 10.8.1946

¹³¹ Hükümet programı için bkz: *Aydın Tarihi*, Nu:153, Ağustos 1946, s.18-36, *B.M.M.T.D.* Cilt:8, sayı: I, s. 27-38.

¹³² *B.M.M.T.D.* dönemi 8 cilt.1 s.38.

¹³³ *Cumhuriyet-Ulus-Vatan* 15 Ağustos 1946. Peker hükümetine verilen oy: üye sayısı: 465, oy verenler 431, Kabul: 378, Red: 53, Katılmayan: 30, Açık Milletvekilliği: 4.

İngiltere ile ilişkiler dış politikanın başlıca temeli sayıldı. A.B.D. ile ilişkiler geliştirilmeye çalışıldı. Sovyet Rusya ile ilişkiler, iyileştirilmeye çalışılacak, Boğazlar hakkında Sovyetlerin verdiği nota, milletlerarası anlaşmalara uygun olarak çözülecek, Fransa ve Yunanistan ile dostluk bağları geliştirilecek, Araplarla ilişkiler geliştirilecekti. Dış ilişkilerden sonra ekonominin harb ekonomisinden kurtulması esas alındı. Serbest dövizle ticaret yapılabileceği kabul edildi. Recep Peker'in devletçilik fikrinin aksine, devlet ve özel sektör arasında işbirliğine gidilmesi, devletin özel sektörün yapacağı işe girmesini önlemek, hükümet programına alındı. Ekonomiyi iyileştirmek için, tarım, ticaret, üretim, orman, deniz, ulaşım, hayvancılık ve haberleşme konularında iyileştirme yapılacak, Şehircilik, adalet, milli eğitim, sağlık, bayındırlık ve işçilerin durumunu düzeltmeye yönelik çalışmalar yapılması hükümet programında yer aldı.¹³⁴

Recep Peker hükümeti kurulmasından kısa bir süre sonra uygulamaya başladığı siyaset ve ekonomi politikası, yeni huzursuzlukların kaynağını oluşturdu. C.H.P. içinde Recep Peker hükümetinin istifasına zemin hazırlayan icraatın en önemlisi 7 Eylül kararları¹³⁵ alındı.

Çağdaş basında 7 Eylül kararları çok değişik yorumlandı. Necmettin Sadak, halkın eleştirilerini her intikal devresinin sarsıntılı ve güç olduğunu, halkın şikayet ettiği güdümlü ekonomiden, liberal ekonomiye

¹³⁴ *B.M.M.T.D.* Dönem: 8, Cilt: 1, s. 27-38.

¹³⁵ Eylül Kararları için bkz. *Aynı Tarihi* Nu: 154, Eylül 1946, s. 16-19.

geçildiğini yazdı.¹³⁶ H.Cahit Yalçın, hükümetin ilk icraatinin isabetli kararlarla ekonomiyi düzeltmek istediğini yazdı.¹³⁷ Asım Us ise; hükümet ilk icraat olarak, harbin yarattığı suni ortam yıkılarak normal hayata geçildiğini, hükümetten böylesine cesurâne tedbirler beklenmediğini yazdı.¹³⁸ Ancak bu durum muhalefet tarafından şiddetle eleştirildi. Türk lirasının dolar bazında değerinin düşürülmesi, ithalatın serbest bırakılması dengeleri bozdu ithal malların değeri % 50 arttı. İhraç malları ucuzladı. Bunun sonucunda zenginler daha zenginleşti, fakirler daha fakirleşti ve yeni zenginler sınıfı oluştu.¹³⁹ Recep Peker hükümetinin aldığı isabetsiz kararlar sonucunda halk muhalefete biraz daha yaklaştı. Devletçilik yada güdümlü ekonomi ile liberal ekonomi farklı iki partinin ana prensipleri olacak kadar birbirinden ayrı politika tatbikidir. Özellikle Recep Peker gibi aşırı devletçiliği savunan, liberalizmi toplumun düzenini bozacak sistem olarak değerlendiren birinin, hükümet kurduğu dönemde eski fikirlerinden vazgeçmesi ilginç bir konudur. Bunun temelinde günün şartlarına uygun olarak yapılanma gelmektedir.

7 Eylül kararlarından sonra matbuat kanununda değişiklik yapıldı.¹⁴⁰ Gazete sahiplerinin "sui şöhret"i olmaması ve beyannâme vermesi, bunlara uymayanların bulunduğu bölgenin en büyük mülki amir tarafından kapatılabileceği kararlaştırıldı. Adnan Menderes bu

¹³⁶ Necmettin Sadak, "Mali İktisadi tedbirler hakkındaki Tenkidler dolayısıyla" *Akşam*, 26 Ekim 1946.

¹³⁷ H.Cahit Yalçın, "Son İktisadi Tedbirler", *Tanin*, 10 Eylül 1946.

¹³⁸ Asım Us, "Hükümetin Aldığı Mali ve İktisadi Tedbirler", *Tanin*, 10 Eylül 1946.

¹³⁹ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)* İstanbul, 1982, s.

¹⁴⁰ *TBMMTD Dönem 8, Cilt: 1, s. 313* (Peker'in tasarısı hakkındaki konuşması.)

konuda, hükümetin kendisine muhalefet edenleri dize getirmenin yolunu¹⁴¹ buldu şeklinde yorumladı. Çağdaş gazetelerin o dönemde yazacağı yazıların yeri, büyüklüğü, şekli, hatta yorumu sıkıyönetim tarafından belirlendiği¹⁴² dikkate alınırsa olayın ehemmiyeti daha iyi anlaşılır. Hükümetin sert siyaseti, İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli'ndeki sıkı yönetimin, balkanlardan saldırmakta olan nazi ordusu gösterilerek altı ay daha uzatıldı.¹⁴³ Muhalefet ise, sıkı yönetimi yersiz ve demokrasiye aykırı buldular.¹⁴⁴ Vatan, Yeni Türkiye, Tasvir ve Yeni Mersin gazeteleri hükümete karşı tavır aldığı için mahkemeye verildi. Yeni Sabah süresiz olarak kapatıldı.

Dış politika uygulamalarında İngiltere'nin Türkiye'ye verdiği yardımı askıya aldığını açıklaması üzerine A.B.D. yaklaşmaya başladı. A.B.D. Türkiye ve Yunanistan'da demokrasiyi korumak amacıyla Truman doktrini yayınladı.¹⁴⁵ Hükümet, sovyet tehlikesine karşı bunu kabul etti. Sovyetler ile boğazlar meselesi halledilmeye çalışıldı.

¹⁴¹ *TBMMTD* Dönem: 8, Cilt: 1, s. 292.

¹⁴² Toker, *a.g.e.*, s. 118

¹⁴³ *TBMMTD* Dönem: 8, Cilt: 5, s. 251.

¹⁴⁴ *TBMMTD* Dönem: 8, Cilt: 5, s. 229 (Afyonkarahisar mebusu Hasan Dinçer'in konuşması)

¹⁴⁵ Abdüllahat Akşin, *Türkiyenin 1945'ten sonraki dış politika gelişmeleri, Ortadoğu meseleleri*, İstanbul 1959, s. 14.

II. Recep Peker'e Karşı Muhalefet

a. Parti İçi Muhalefet

Başbakan Recep Peker, muhalefet karşısında (daha sonraki konularda da değineceğimiz gibi) 15 yıl önceki C.H.P. genel sekreteri Peker kadar sertti. Muhalefete söz hakkı tanımıyor, basında ve mecliste yaptığı birçok konuşmalarında istiklâl mahkemelerinin kalkmadığını hatırlatıyordu. Peker'in güttüğü siyaset C.H.P. de hürriyet ve siyasi partiler konusunda görüşleri birbirinden çok farklı iki grubun var olduğunu ortaya koydu. Çoğunluğu eski partililerden olan birinci grub (radikaller) otoriter usullere bağlıydı. Hükûmete karşı yapılacak herhangi şiddetli bir tenkidi rejime karşı gerici bir tepkinin başlangıcı olarak görüyorlardı.¹⁴⁶ Daha genç ve liberal partililerin meydana getirdiği ikinci grub (ılımlılar) ise; çok partili sistem, tartışma hürriyeti ve genellikle demokratik hürriyetler taraftarı idi. Peker birinci grubun lideri sayılırdı. Ağır, tempolu, "tecilli" bir gidişle çok partili sisteme gitmeyi savunuyordu.¹⁴⁷ Parti içi muhalefet daha sonra 35'ler grubu olarak anılacaktır.

Türkiye'de siyasal hayat 1947 yılında garip ve karışık geçti. Şahıslar kendi aralarında politika yapıyor, farklı partiden olanlar birlikte hareket edebiliyordu. Gerek C.H.P.'de gerekse D.P.'de parti liderleri ve başbakana tepkiler vardı. Hatta, İnönü'nün muhalefet lideri ile arası çok daha iyiydi. İnönü Bayar'ı

¹⁴⁶ *Ulus*, 4-12 Aralık 1947.

¹⁴⁷ *Karpat, a.g.e.* s. 150.

Peker'e yani kendi başbakanına göre daha uysal ve yumuşak buluyor, daha rahat anlaştığını söylüyordu. D.P. de bir gurup vardı ki başlıca hedefi Peker'i değil, Bayar ve arkadaşlarını devirmektir. C.H.P.'li bir grub ise sadece Peker ve grubuyla uğraşılıyor ve ona karşı D.P. ile ittifak kuruyordu. Meclis içinde ve dışında başlayan bu hummalı çalışma ve partiler arası çıkarbirliği sonucunda, çok ilginçtir ki muhalefet değil, iktidar partisi zararlı çıktı. Başbakan istifa etti.

Partiler arası ilişkiler inişli çıkışlı devam ederken, İnönü, mecliste yaptığı konuşmada, Peker'den farklı olarak parti ile hükümeti birbirinden ayırdı. Parti ayrılıklarının vatandaşlar arasında ayrılığa düşürmemesi, hükümetin parti hükümeti yerine Cumhuriyet hükümeti olarak görev yapacağını bildirmesi üzerine¹⁴⁸ İnönü-Peker ilişkisi bozulmaya ve fikir ayrılıkları artmaya başladı. A.B.D. kongresinde Türkiye'ye verilecek olan yardım konusu görüşülürken, Türkiye'de demokrasinin olmadığı belirtilmesi üzerine, İnönü, Celâl Bayar, Recep Peker, C.H.P. üyeleri ve hükümet ile görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerde Bayar, çok partili sistemin sağlam temellere oturtulmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını isterken, Peker bu isteklere karşı çıktı. İnönü ise demokrasinin Türkiye'de yerleşmesi için elinden geleni yapacağını söyledi. Recep Peker, demokratların politika ve parti teşkilâtını yeniden gözden geçirerek istikrarlı parti haline geleceğini, Celâl Bayar ise; Peker'in siyasette gericilik ve demokrasinin yerleştirilmesini sağlayacak tedbirleri almamakla suçlaması üzerine

¹⁴⁸ *TBMMTD* Dönem: 8, Cilt: 2, s. 113

partiler arası ilişkide kopmalar başladı. İnönü, ikinci bir kez Recep Peker ile görüşmesinde aynı fikirleri tekrarlaması üzerine¹⁴⁹ İnönü, 12 Temmuz beyannâmesini¹⁵⁰ yayınladı. Çatışmadan uzlaşmaya geçiş dönemi olan 12 Temmuz beyannâmesi bu açıdan önemlidir. Mecliste, VIII. dönemin başlamasından 12 Temmuz 1947'ye kadar olan dönem çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde en kritik dönemdir. Bu dönemde iki parti arasındaki siyasal mücadele karşılıklı suçlamalar, basında, radyoda ve meydanlarda¹⁵¹ gittikçe sertleşti. Peker hükümeti, muhalefetin yasa dışına çıkmak ve halkı isyana kışkırtmakla, Bayar ise; Peker'in D.P. üzerine baskı uygulayarak tek parti geleneklerini devam ettirmekle suçladı. İnönü, önce Bayar, sonra Peker ile bir kaç kez görüştü. 14 Haziranda Bayar ve Peker ile birlikte görüştü. İki partinin görüşlerini birbirine ileterek iktidar ve muhalefet arasında hakem oldu.¹⁵² Beyannâmede, Peker ve Bayar arasında geçmişte yapılan görüşmeler anlatılıyor ve D.P.'nin kanunsuzluk ve ihtilâl niyetinde olmadığı, C.H.P.'nin de baskı uygulamayacağı taahhüt ediliyordu. İnönü bu beyannâme ile denge unsuru olmaya çalışarak, iki parti arasında tarafsız ve her ikisinin de eşit ölçüde haklı olan bildirisinde Cemil Koçak'a göre; D.P.'nin Peker'in iddialarının aksine yasal ve meşru bir muhalefet partisi olduğunu belirtmesi, yönetimin bundan sonra baskı yapmayacağına teminat vermesi, şimdiye kadar

¹⁴⁹ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 164-166.

¹⁵⁰ Beyanname için bkz. *Aydın Tarihi* Nu: 164, Temmuz 1947, s. 14 v.d.

¹⁵¹ Peker-Bayar mücadelesinin daha ayrıntılı bilgileri için *Aydın Tarihi* ve *Ulus* gazetesinde yayınlanan Peker'in radyo konuşmaları ve 1947 yılının muhtelif günlerinde yayınlanan gerek Peker'in gerekse Bayar'ın İstanbul, İzmir, Sivas ve diğer bölgelerde yaptıkları konuşmalar. *Vatan* 27 Mart 1947, *Vatan* 2 Nisan 1947, *Ulus* 1-3 Nisan 1947.

¹⁵² *Vakit*, 17 Haziran 1947, *Ulus* 29 Haziran 1947 (başmakale), *Vatan* 18-25 Haziran 1947.

baskı yapıldığının üstü kapalı olarak imâsıydı.¹⁵³ Daha sonraki bölümlerde bahsedeceğimiz Peker-İnönü mücadelesi böylece başlamış ve Peker'in istifasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, İnönü bu hareketiyle, çok partili devlette Cumhurbaşkanının politika üstü olması ve her iki partiye karşı eşit ödevlerle partizan olmayan bir devlet başkanı olması gerektiğini savundu.¹⁵⁴ 12 Temmuz beyannâmesi, D.P.'den müstakil demokratlar, C.H.P.'de 35'ler grubunun oluşmasını sağladı. İnönü Peker ile demokrasi olmayacağını anladı.

Toker'e göre gelişen bu olaylar, başbakanı zor duruma sokuyordu. Üç taraflı ateşin içine giriyordu. İnönü ile münasebetleri bozuktu. Nihat Erim Cumhurbaşkanı nezinde, Ahmet Faik Barutçu parti için de çalışıyordu. Hatta dördüncü olarak demokratlar da, İnönü'den mutlaka Peker'in istifasını koparmak istiyorlardı.¹⁵⁵ Peker, siyasi partiler arasında hakem bulunmasını anti-demokratik olduğu için kabul etmiyor, aynı şekilde demokrat partisinin de hakem istemesini anti-demokratik buluyordu. İki parti arasında ancak seçim zamanı, millet hakem olabilirdi.¹⁵⁶ Başbakan muhalefet ile Devlet başkanı arasında konuşmalar yapılmasını uygun görmediğini İnönü'ye bildirmiş, bu temaslarını kesmesini kendisinden açıkça istemiştir. Açıkça "partiler arasında veya hükûmet-muhalefet görüşmelerini anlarım. Muhalefet işini ya C.H.P ile ya da hükûmet ile halletmelidir. Siz karışmayınız" diyordu.¹⁵⁷ Pekerci milletvekilleri meclisin

¹⁵³ Cemil Koçak; "Siyasi Tarih (1923-1950)" *Çağdaş Türkiye* 4 s.146.

¹⁵⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 306.

¹⁵⁵ Metin Toker, *a.g.e.*, s. 281.

¹⁵⁶ Karpat, *a.g.e.*, s. 170.

¹⁵⁷ Toker; *a.g.e.*, s. 283.

açılmasının arefesinde, meclis kulislerinde propagandaya başladılar. Hedefleri, imkanı nisbetinde milletvekillerini kendi etrafların da toplamak bu sûretle meclis grubunun desteğini alacak başbakanın, Cumhurbaşkanına karşı bir hareketini, çıkışını mümkün kılmaktı. Peker tarafından görevlendirilen milletvekilleri Fikri Düşünel, Muzaffer Canbolat, B.Kemal Çağlar M.Ali Yörüker gibi yakın çevresiydi.¹⁵⁸ Parti içinde ikiliğin ve muhalefetin olmadığı Ulus gazetesi¹⁵⁹ tarafından inkar edildiyse de parti içi muhalefet Peker'e karşı oluşmaya başladı. Bu dönemde yapılan C.H.P. grub toplantısında C.H.P. ilk defa bir hükümet böylesine tenkid edilmiş, Çok sert çıkışlar yapıldı. Peker'den sorulan Cumhurbaşkanı ile arasında bir ihtilâfın olup olmadığı idi. Recep Peker ise; münakaşa ettiklerini bunun normal olduğunu söyledi. Başbakana hücum edenlerin başında H.Suphi Tanrıöver vardı "şimdi bizden oy alıp meclis ve grub benimle beraberdir" diye İnönü'nün karşısına çıkacaksın¹⁶⁰ dedi. Peker'in cevabı ise; İnönü ile aramızda hiçbir esaslı ihtilâf yoktur. İhtilâf bulunsa, meclis benimle de olsa ben istifa ederim. Çünkü onun doğru gördüğüne inanırım" oldu¹⁶¹ Tanrıöverin etrafında grub oluşmaya başladı. Öyleki Nihat Erim not defterine "C.H.P. de inkılab oldu" diye yazdı.¹⁶²

C.H.P.'de olaylar ilkdefa böyle karışık bir hal almış ve parti iki gruba ayrılmıştı. Olaylar kısa zaman

¹⁵⁸ Toker: *a.g.e.* s.283

¹⁵⁹ Basında ve D.P. tarafından C.H.P. bölünmeler var şeklindeki söylentilere karşılık, böyle birşeyin olmadığı *Ulus* 28 Temmuz 1947 tarihli gazetede yazılmıştır.

¹⁶⁰ Toker: *a.g.e.* s.286

¹⁶¹ *Aksam*, 27 Ağustos 1947, Hilmi Uran; *Hatıralarım*, sh.476, Asım Us, *hatıra notları*, (1930-1950), İstanbul, 1966 s.714-716

¹⁶² Toker; *a.g.e.* s.286

aralığında çok hızla değişiyor, çözülemeyecek bir hal alıyordu. Bir yanda Peker'in önderlik ettiği eski kuşak partililerden meydana gelme "müfritler" "radikaller" herhangi bir uzlaşma istemiyorlar, iktidarın karşısında muhalefete ikinci sınıf muamelesi yapıyorlardı:¹⁶³ Daha uysal olan "Otuzbeşler" grubu başlarında Nihat Erim ve daha genç ve liberal görüşlü C.H.P'lerden oluşuyordu ve bu "mutediller" "ılımlılar" İnönü'nün desteğini alıyordu. Bütün bu karışıklıklar içinde, Peker parti içinde durumunu güçlendirmek maksadıyla 26 Ağustos 1947'de grubtan hükûmeti için güvenoyu istedi. Peker hükûmetinin parti içi güvenoylaması talebine 26.8.1947 günkü toplantıda 35 milletvekili¹⁶⁴ kırmızı oy kullanacaktır. Bu grub siyasi tarihimize 35'ler grubu olarak geçecektir.

Toker'e göre 35'ler grubunu dört ana gruba ayırmak mümkündür.

I. gruptakiler: Nihat Erim gibi kafasında Peker'in fikirlerine karşı politika taşıyordu.

II. gruptakiler: A.Fuat Cebesoy gibi Peker'in yerini almak istiyorlardı.

III. gruptakiler: Eyyamcılardır. Sonradan C.H.P. ve İnönü'ye sırt çevirdiler. Demokrat Partiye geçtiler

¹⁶³ Tarık Zafer, Tunaya; *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s.563-564

¹⁶⁴ 35'ler Grubundaki Milletvekilleri : Kasım Gülek, İsmail Rüştü, Muhtar Ertan, Tahsin Bangioğlu, Nihat Erim, Vedat Dicleli, Cevat Dursunoğlu, Şevket Hatipoğlu, Sedat Çamralı, Muhsin Adil Binal, Hamdullah Suphi, Nazif Ergin, Tezer Taşkırın, Hilmi Öztarhan, Suut Kemal, Celal Sait, Hilmi Atlıoğlu, Fahri Kurtuluş, Sait Ödyak, Cavit Ural, Mahmut Nedim, Kasım Ener, İhsan Tigref, Bekir Kaleli, Ali Fuat Cebesoy, Abdurrahman Melek, Ali Kemal Yiğitioğlu, Avni Refak Bekman, Raşit Börekçi, Kamil Kitapçı, Sinan Tekeli, Hasan Şükrü Adal, Osman Ağan, Vehbi Sarıdal, oylamada olmayıp daha sonra gelen Memduh Şevket Esenal.

IV. gruptakiler: İnönü bunları tutuyor, bende onlardan görüneyim gibi düşünenler vardı. C.H.P. içinde kuvvet dengesinin İnönü'nün Peker'e nazaran ağır bastığını görüyorlardı. Bu yüzden yanlış ata oynamak istemiyorlardı.¹⁶⁵

Hükümet güvenoyu aldıktan sonra Peker, tenkidçileri biraz yumuşatmak için bazı bakanları değiştirmek isteyince sert tartışmalar başladı. 35'le artık açık bir şekilde tavır koyuyordu. Hükümet yeni güven oyu almıştı. Ne değişmişti de başbakan değişiklik yapmak istiyordu. Recep Peker "Kabinesine başbakan tasarruf eder. Bırakınız istediğimi yapayım. Ancak böyle çalışabilirim" diyordu. Erim ve arkadaşları hükümet istifasını istiyordu. Şiddetli tartışmaların ardından Peker, İnönüyle görüştü. İnönü güven oylaması yapılmasını alamazsa istifa etmesini söyledi.¹⁶⁶ Erim ve arkadaşları hükümetin istifa edeceğini düşünürken, İnönüyle görüşükten sonra başbakan ve arkadaşları hızlı bir çalışmaya başladılar. Başbakan kabinesinde değişiklik için yetki istedi. Bu yetkiyi 194 kabul, 1 çekimser ve 47 hayır oyuyla aldı.¹⁶⁷ Ancak başbakan üç gün sonra görevinden istifa etti.

b. Demokrat Partinin Muhalefeti

7 Ocak 1946'da D.P.'nin resmen kurulmasına, C.H.P. çevrelerinde tepki duyulmamıştı. Çünkü demokratların iktidarı ele geçirmesi için 40 yılın geçmesi

¹⁶⁵ Metin Toker, *a.g.e.*, s. 186.

¹⁶⁶ Fahir Giritlioğlu; *a.g.e.*, s. 201, 5.9.1947.

¹⁶⁷ Toker; *a.g.e.* s. 204.

gerekliydi.¹⁶⁸ Yirmi üç yıldır iktidarda olan bir parti bütün memlekette kök saldı ve kolay kolay iktidarı bırakmazdı.¹⁶⁹ Ancak beklenilenin tam aksine demokratlar bütün muhalefet grublarını bünyesine çekmeyi başardı. Her yerde halk birleşerek D.P. şubelerini açtı.¹⁷⁰ 1947 yılında yapılacak olan mahalli idare seçimlerini demokratlar, iktidar partisinin gelişmelerini engellemek¹⁷¹ için, C.H.P.'liler ise; meclisi yeniliyerek kamuoyuna halâ sahip olup olmadıklarını anlamak için seçim istediklerini¹⁷² söylediler.

Seçim tarihinin öne alınması D.P. ile C.H.P. arasındaki ilişkilerin gittikçe şiddetlenmesine sebep oldu. D.P.liler, C.H.P.'nin kuruluşlarını engellemekle suçlayınca Peker; "Demokratların mevcudiyetini memleketin istikbâli için bir hayır ve menfaat unsuru kabul ediyoruz" dedi. Meclisin yenilenmesinin iç ve dış sebepleri olduğunu aksi takdirde yeni partinin genişlemesini engellemek için olmadığını söyledi.¹⁷³ Ancak, yine de D.P.'nin genişlemesini yavaşlatmak niyetindeydiler. Yapılan belediye başkanlığı seçimlerine M.K.P. ve D.P. katılmama kararı aldı.¹⁷⁴

21 Temmuz 1946 günü yapılacak olan genel seçimlere D.P. ve C.H.P. büyük hazırlıklar yaptı. Bütün iller gezildi. Seçimler sonucunda 456 milletvekilliğinden

¹⁶⁸ *Cumhuriyet* 18 Temmuz 1946 (Menderesin Aydın Konuşması).

¹⁶⁹ *Tanin* 8 Temmuz 1947 (başyazı).

¹⁷⁰ *Cumhuriyet - Vatan* 1 Şubat 1946 *Vatan* 4 Şubat 1946 Celal Bayar, Cumhuriyete verdiği beyanatta 16 vilayet 36 kasaba ve 100'den fazla köyde teşkilatlandığını söyledi.

¹⁷¹ *B.M.M.T.D.* Dönem: 7, Cilt: 22, s. 216.

¹⁷² *B.M.M.T.D.* Dönem 7, cilt 22, s.218 (Recep Peker'in konuşması) *Ayın Tarihi* Nu:148 Nisan 1946 s.22 (R.Peker'in bu konudaki görüşleri)

¹⁷³ *Cumhuriyet* 30 Nisan 1946

¹⁷⁴ *Tasvir* 27 Mayıs 1946 *Vatan - Cumhuriyet* 26 Mayıs 1946

395'ini C.H.P. 64'ünü D.P. 6 sını bağımsızlar kazandı. Böylece demokratların bugün dahi söyledikleri ve övündükleri 46 ruhu doğmuş oldu. İstanbul'da yapılan seçimlerin üç gün sonra açıklanması, seçime fesad karıştırıldığı iddia edilmesine sebep oldu.¹⁷⁵ Seçim sonucunda meclisin meşruluğu tartışılmaya başlandı. Memleket sahte seçim tutanaklarıyla aldatılmış olmanın öfkesi içindeydi.¹⁷⁶

Meclis açılır açılmaz demokratlar, hukukçu Kenan Öner'in hazırladığı dosya ile seçim sonuçları hakkında itirazlarını dile getirdiler. Yirmiyedi C.H.P. milletvekili mazbatalarının iptalini istediler.¹⁷⁷ İtiraz edilenler arasında K.Karabekir (Meclis başkanı), Recep Peker (başbakan), Cemil Cahit Toydemir (Millî Savunma Bakanı), Cahit Yalçın gibi C.H.P. önde gelen isimleri vardı. Sonuçlarda değişiklikler yapılmasaydı. D.P. bir miktar daha milletvekilliği kazanırdı ancak demokratik hayatımızda etkileri bugüne kadar uzanan hırslı ve öfkeli nitelik kazanmazdı.¹⁷⁸ İnönü dahi seçimlere hile karıştırıldığını ancak üç yıl sonra bir konuşmasında açıkladı.¹⁷⁹

Demokratların muhalefeti seçimlerle birlikte arttı, seçimlerden sonra ise Peker'in başbakanlığa getirilmesiyle, muhalefetin şiddetlenmeye başladı. Otoriter ve muhalefete yaşam hakkı tanımayan fikirleri

¹⁷⁵ *Yeni Sabah* 23-24 Temmuz 1946, Kenan Öner, *Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi*, İstanbul, 1948, s.26

¹⁷⁶ Celâl Bayar; *Başvekilim Adnan Menderes*, s.59

¹⁷⁷ *T.B.M.M.D.* Dönem 8, c.2 s.1319, *Cumhuriyet* 13 Ağustos 1946

¹⁷⁸ Cihat Baban, *Politika Galerisi*, İstanbul, 1970, s. 29.

¹⁷⁹ *Cumhuriyet* 1 Ekim 1949

olan Peker'e ve dolaylı olarak C.H.P. ye demokratların muhalefeti şiddetlendi.¹⁸⁰

Recep Peker, hükümet programını meclise getirir getirmez görüşülüp oylamaya geçilmesini istemiş, demokratlar ise programı incelemek için zaman istemişlerdi. Oylama aynı gün yapılıncaya da, program okunurken meclisi terk etmişler, daha sonra gelerek kırmızı oy vermişlerdi.¹⁸¹ R.Peker'in meclise danışmadan Türk parasının değerini düşürmesi bütçe görüşmelerinde çıkan tartışmalarda, D.P. sözcülerinden Adnan Menderes'e ruh hastası bir psikopatın tezahürleri olarak tanımlaması muhalefet kanadını çileden çıkardı. Ona cevap vermektense meclisi boykot etmeyi uygun gören muhalefet partisiyle arası İnönü'nün aracılığı ile hazırlanan Peker-Bayar görüşmesiyle de düzelmedi.¹⁸² Fuat Köprülü, başbakanı ya özür dilemeye, ya da D.P.yi kapatmaya davet etti.¹⁸³ Demokratların bu hareketi halktanda destek buldu ve Peker'i istifaya çağıran mektuplar dahi yazılmaya başlandı.¹⁸⁴ Bu olaylar üzerine "Demokratlar meclisten çıkmayı tercih ettiler. Çünkü C.H.P.liler herşeyi yapacaklar, hiçbir tenkidi dinlemeyecekler, istemediklerini söyletmeyecekler ve böylece T.B.M.M.'NİN çift partili kadrosu içinde tek partili zihniyeti devam ettirecekler ve idarede tam demokrasi olduğuna halkı inandıracaklardı".¹⁸⁵ Demokratların meclisten çıkması milletmeclisini tekrar tek partili bırakmak için bir çeşit tendit ve tazyik unsuru sezilebilir mi? Memlekette

¹⁸⁰ A.Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara, 1988, s. 76.

¹⁸¹ *B.M.M.T.D.* Dönem 8 cilt;1 s.38 v.d.

¹⁸² *Türkiye 1923-1973*, c.IV, İstanbul, 1983, s.1179

¹⁸³ *Kuvvet*, 21 Aralık 1946

¹⁸⁴ *Tasvir*, 21, 22, 26 Aralık 1946, *Vatan*, 22 Aralık 1946

¹⁸⁵ Mümtaz Faik, Fenik; "Anlaşma İmkânı Var mıdır?" *Vatan* 25 Aralık 1946

ilk defa çok güç fakat tarihi bir vazife almış olan D.P. son kararı veya kararsızlığı sadece başbakana kırgınlıktan olamaz.¹⁸⁶ Şuda bir gerçektir C.H.P. bundan uysal, bundan zayıf bir muhalefet bulamaz¹⁸⁷ ve bulamayacaktır. Halk Partisinin tek parti zihniyetine bağlanmış mutaassıp zümresini temsil eden Peker kabinesi, muhalefeti tahrikçi, fesatçı bir unsur olarak daha doğrusu, ihtilâller ve hükümet darbeleri hazırlayan veya düşünen bir komite gibi telâkkide ısrar ediyor ve bu sûretle kendini yıldırmaya ve baskı siyasetini maruz göstermek istiyordu.¹⁸⁸ Ayrıca Peker, muhalefeti sindirmeye çalışıyordu.¹⁸⁹

C.H.P. ile demokratlar arasındaki ilişkiler, çoğunluğu ellerinde bulunduran halkçıların, D.P. milletvekillerinden Zeki Sporel ile A.Müniğ'in mazbatasını iptal etmesiyle büsbütün bozuldu.¹⁹⁰

Şubat 1947 köy muhtarı seçimleri D.P. muhalefetinin biraz daha şiddetlenmesine sebep oldu, İstanbul'da yapılacak ara seçimlere girip girmeme kararını vermek için demokratlar İzmir'de toplanacaktı. Recep Peker, Bayardan önce İzmir'e geldi. Uzlaşmacı bir nutuk söylemesi beklenirken, D.P.nin esaslı bir fikir ve programı olmadığını¹⁹¹ söyledi. Senirkent ve Arslanköy halkının seçtiği D.P.'li muhtarlar yerine C.H.P.'lilerin

¹⁸⁶ Necmeddin, Sadak, "Demokrat Partisindeki Kararsızlık ne gibi düşünceler uyandırıyor" *Akşam*, 24 Aralık 1946.

¹⁸⁷ Necmeddin Sadak, "Karşılıklı iki parti hayatını yürütmek için zihniyet değişikliği lazımdır" *Akşam*, 25 Aralık 1946

¹⁸⁸ Fuat Köprülü, "Son Tebliğin Büyük Manası" *Kuvvet* 12 Temmuz 1947

¹⁸⁹ Eric von Zürscher; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, 1995, s.309

¹⁹⁰ *B.M.M.T.D.* Dönem 8, 1, Cilt 3, s.37 v.d.

¹⁹¹ *Ulus*, 1, 3 Nisan 1947

getirilmesi kabul edilmeyince Mersin'den Konya'ya hapishaneye gönderilmeleri, A.İhsan Sabis'in hatıralarından dolayı tevkif edilmesi, Peker hükümetini zor duruma düşürdü.

Recep Peker siyasi partilerin mevcudiyetinin, özellikle mecliste muhalefetin bulunuşunun siyasi hayatın istikrarını teminat altına aldığına inanıyordu ama D.P.'nin halkı hükümete karşı kışkırtmada kullandığı taktikler bu istikrarın kurulmasını geciktirecekti. Siyasi partilerin vazifesi seçimlere katılmaktı, oy vermekte vatandaşların hakkı ve vazifesiydi.¹⁹² Bu arada gazetelerde çıkışan Recep Peker, gerek onlara gerekse muhalefet partisine istiklâl mahkemelerinin kapatılmadığını¹⁹³ hatırlattı.

III. İSTİFASI

D.P. ile C.H.P. arasındaki ilişkiler 12 Temmuz beyannamesiyle değişmeye başladı. Peker ve arkadaşları parti=millet=devlet görüşünü öylesine benimsemiştir ki, C.H.P.'nin haricinde partilerin varlığını kabul edemiyor, 12 Temmuz beyannamesiyle, İnönü'nün gereksiz yere yumuşadığına inanıyorlardı. Peker'in aksine partideki ılımlılar, İnönü'nün davranışlarına ve D.P.'ye olumlu yaklaştılar. D.P.'liler ise; bu olay sonucunda C.H.P.'ye değil, Recep Peker'e tavrı almaya başladı. Fuat Köprülü, Tarih Peker hükümetinin istifasını, bu hükümetin ilk ve son hizmeti olarak hatırlayacaktır diyerek fikirlerini açıkladı. Artık Parti içi muhalefet kadar, demokratlarda

¹⁹² *Ulus*, 5 Nisan 1947 (Manisa Nutku)

¹⁹³ Kemal Karpat, *a.g.e.* s.167

İnönü'den Recep Peker'in istifasını koparmaya çalışıyorlardı.

Recep Peker'e karşı oluşan gerek parti içi gerekse D.P. muhalefet hareketlerinin şiddetinin artması, Peker'in altı bakanının¹⁹⁴ uzun tartışmalardan sonra değiştirilerek 5 Eylül de güvenoyu aldıktan sonra istifa etmesi beklenen olayın beklenmeyen anda olmasına sebep oldu. Değiştirmeli dahi olsa II.Peker hükûmeti 8 Eylül'de İnönü'nün başkanlığında ilk toplantısını yaptı. 9 Eylül'de ise istifasını Cumhurbaşkanı'na verdi. Halbuki 1 ay içinde 2 defa güvenoyu alındı. Şimdi ne olmuş, neler değişmişti ki, Peker hükûmeti istifa ediyordu.

Peker, 12 Temmuz beyannâmesini görmüş, istediği değişiklikleri yaptırmıştı. Ancak yine de memnun değildi memnuniyetsizliği prensibiydi. Anayasa, Cumhurbaşkanı'na muhalefet ile hükûmet arasında hakemlik görevi tanımıyor, böyle bir yeytki vermiyordu.¹⁹⁵ Muhalefetin bir derdi, bir şikayeti bir meselesi varsa muhatabı hükûmet olması gerekirdi, Cumhurbaşkanı değil, Bu kişi İnönü olsa bile!

Cumhurbaşkanı ile başbakan arasında, bilhassa muhalefete karşı takip edilecek politikada fikir ayrılıkları olduğu biliniyordu. Ancak Peker'i istifaya zorlayan sebep neydi? Görünüştaki sebep, 12 Temmuz beyannâmesinin yayınlanmasıyla D.P.liler bu doğrultuda

¹⁹⁴ Kabineye Savunma bakanı olarak Münir Birsal, İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle, Tarım Bakanı Şevket Adalan, İktisat Bakanı Cavit Ekin girdi. Atıf İnan ve Sadi İrmak istifa etti. Tahsin Bekir Balta Çalışma Bakanlığı'na alındı.

¹⁹⁵ Kemal Karpat; *a.g.e.*, s.170-171- Cemil Kocak, *siyasal...* s.147 *Vatan*, 9 Kasım 1949 (Bandırma mülâkatı)

açıklama yaptı ve aynı hareketi Peker hükûmetinden de beklediler. Bu belgenin ömrünün uzun olmadığını ve bunu kabul etmeyen Peker böyle birşeyi yapamazdı. Yapmadı da. Ancak, İnönü'nün desteklediği İlimlilerden İçişleri bakanı Hüsrev Göle Bakanlığına bu doğrultuda tamim gönderdi.¹⁹⁶ Bu dönemde parti kaynıyordu. Peker'in halk partisi kurultayında söylediğine göre; Parti de ve bazı dostlar arasında güvenoyu alındıktan sonra dahi hükûmet aleyhtarı fikirler azalmamış, Peker de memleketin bütün toplumsal yapısını sarsacak anarşiden kaçmak için istifa etmişti.¹⁹⁷ Nitekim hükûmeti devirmek için yakılan ateş çemberi iyice daralıyordu. Burada sivrilen en önemli isim parti genel sekreter yardımcısı Faik Ahmet Barutçu idi. Bu ne Erimden, ne Peker'den yana idi. Recep Peker, Mümtaz Ökmen ve Cevdet Kerim İncedayı üçlüsünün İnönü'yu bertaraf edip C.H.P. ele geçirmek istediğinden şüpheleniyordu. Ve onlara partiyi vermek niyetinde değildi.¹⁹⁸

Bu dönemlerde Peker-İnönü ilişkisi iyice gerginleşmiş, yapılan bütün hareketler farklı şekilde yorumlamaya başlamıştı. İstanbul basını, zorla kapatılmaya başlanınca İnönü'den yardım istediler. İnönü de gazetecilerin mektubunu "sıkı yönetim komutanıyla görüşülsün" diye başbakana havale edince, Peker müdahaleye kızmış ve hemen cevap yazmıştı. Cevap vaktiyle İnönü'den gazetelerin açılmasını istediğini ve hayır cevabını aldığını hatırlatıyordu. Şimdi de böyle bir harekete geçmiyeceğini söylüyordu. İnönü buna çok sert

¹⁹⁶ *Vatan*, 1 Eylül 1947

¹⁹⁷ *Ulus*, 4 Aralık 1947

¹⁹⁸ Tokar, *Tek Partiden...* s.280

cevap yazdı. Hem de başbakan söz dinlemiyor. Cumhurbaşkanı'nın politikasını takip etmiyor diye Barutçu'ya şikayet ediyordu.¹⁹⁹

İnönü-Peker mücadelesi artık çözülmeyecek bir hal aldı. C.H.P.de Peker'in tasfiyesi "müfritler-ılımlılar" mücadelesi sonucunda olmuş, İnönü'nün tuttuğu taraf kazandı. İnönü'ye ait 1947 yılı acendasınının 4 Ağustos tarihli sayfasında şöyle yazılmaktadır. "Başbakan geldi. Benim yeni politikamı takip etmek kudretini kendinde bulamadığını söyledi. Meclisin açılmasına kadar (belki eylül) devam etmesinde mutabık kaldık.²⁰⁰ Müfritler vatan gazetesinin beşyazısında yazıldığı gibi, Cumhurbaşkanlık makamını yani İnönü'yü politikadan tecrid ederek bütün idari mekanizmayı meclisin elinde toplamak istediklerini söyleyerek D.P.lilerden de yardım istenmişti.²⁰¹

Peker ve "müfritler" grubundaki C.H.P'li milletvekillerinin, "ılımlılar", İnönü ve D.P. nezdinde yaptıkları çalışmalar pek bir sonuç vermeyecek ve ipi koparacak son olay şöyle gelişecekti. Başbakanın 8 Eylül günü yapılan parti divanında bir teklifin kabul edilmemesi üzerine istifa etti. Peker, divan toplantısında C.H.P. genel başkanvekilliği ile başbakanlığın tekrar ve kendi şahsında birleştirilmesini istiyordu.²⁰² Recep Peker, hükümet başının, fiilen iktidar partisinin de başı olmamasının kendi hareket kabiliyetini zedelediği görüşündeydi. Adetâ "ya o kudreti bana

¹⁹⁹ Toker, *Tek Partiden...* s.280-281

²⁰⁰ Toker, *Tek Partiden...* s.279

²⁰¹ *Vatan* 4 Ekim 1947 (Başyazı)

²⁰² Asım Us; *hatıra notları* (1930 - 1950) İstanbul, 1966 s. 716 (1946 seçimlerinden sonra seçimlerinden sonra Saraçoğlu, sonraki kurultayda ise Hilmi Uran başkan vekiliydi.)

verirsiniz, yahut bu emâneti benden alırsınız” diyordu. Divanda bu fikir tutmadı. Ayrıca Nihat Erim şöyle diyordu. “Belki prensip olarak bu fikir doğrudur. Fakat Peker otoriter ve totaliter bir şahıstır. Onunla şimdi bu statüde uğraşamıyoruz. Bir de partiyi ele geçirirse ne olur?”²⁰³

C.H.P. toplantısı 9 Eylül’de de devam etti. Şükrü Saraçoğlu toplantıyı açtığı halde Peker ve hükûmeti yoktu. Saat 14.45’te hükûmet içeri girdi ve istifa ettiğini açıkladı.²⁰⁴

Peker 399 gün başbakanlık yaptı. Gerçekten hastaydı ve sınırları bozulmuştu. Parti içi çıkışını kurultaya saklıyordu. Ancak genel başkanlığa adaylığını koymadıysada 25 oy aldı. Genel başkan yardımcılığında ise; Hilmi Uran 328, Recep Peker 159 oy aldı.²⁰⁵

Peker’in istifası basında da olumlu ve olumsuz yankı uyandırdı. Falih Rıfkı Atay; “Peker, tek partiden çok partiye geçiş devrinin başbakanı olmuştur. Eğer memleket bu buhranlı durumu karışıklık ve kargaşaya düşmeden atlattıysa bunu Peker’in demokrasi, hak ve hürriyetleriyle nizam ve kanunlar otoritesine borçludur”²⁰⁶ diyordu. Nadir Nadi ise; Peker yaşadığımız intikal devrinin güç şartları altında bir yıl kadar vazife gördü. O belli bir politikayı yaşatmak gayesiyle iş başına gelmişti. Eğer müdafaa etmeye çalıştığı sistem 12 Temmuz beyannâmesiyle zedelenmeseydi Peker’i daha uzun müddet

²⁰³ Toker; *a.g.e.* s.298

²⁰⁴ 10 Eylül 1947 tarihli bütün gazetelerde konu hakkında yorum yapıldı.

²⁰⁵ *C.H.P. yedinci kurultayı* s.532

²⁰⁶ Falih Rıfkı Atay; “Hükûmette Değişiklik” *Ulus*, 11 Eylül 1947.

iktidardan alıkoyacak bir sebep bulunmayabilirdi. Halbuki 12 Temmuz beyannâmesi Peker hükûmetinin büyütmek vazifesini üzerine aldığı politikanın iflasını ilan ediyordu.²⁰⁷

Bütün bu gelişmelerin sonucunda Peker 9 Eylül'de sağlık sebeplerinden dolayı istifa ettiğini²⁰⁸ açıkladı ve istifa mektubunu Cumhurbaşkanı'na gönderdi. Yerine de 19 Ocak 1949'a kadar iktidarda kalacak Hasan Saka geçti. Peker'in istifasını D.P. kendisine, ılımlılar ise kendisine mâl etmeye çalıştı. Ancak parti içi muhalefet çemberinin gittikçe daralması, birde buna D.P. ve İnönü faktörü eklenince Peker adetâ istifaya zorlandı. Yeni hükûmeti kurmakla görevlendirilen Hasan Saka, Trabzon milletvekili ve Peker hükûmetinin Dışişleri bakanıydı. Hükûmet değişikliğindeki tek amaç Peker'i iktidardan uzaklaştırmaktı. Çünkü yeni hükûmette sadece bir kaç bakan değişmişti. Recep Peker daha sonra partideki genel yönetim kurulu üyeliğinden de ayrıldı.²⁰⁹ Böylece partide İnönü'nün desteğini alan ılımlı ve liberal eğilimli kesim hakim olmaya başladı ve millî mücadeleye girmiş olan radikaller tasviye edilmeye başlandı. Bütün bu olaylar neticesinde 1950 seçimlerin sonucunda Nihat Erim ve arkadaşları yenilgiden sorumlu tutuldu.

Recep Peker ve Çevresindekiler çıkışlarını, 1948 yılındaki parti kurultayına hazırladılar. 7. Kurultay delegeleri İnönü'ye karşı, farklı bir güce dayanma ihtiyacını hissedeceklerdir. Atatürk'ün çevresinde olan,

²⁰⁷ Nadir Nadi, "Şahsdeğil zihniyet" *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1947

²⁰⁸ İstifa mektubu ve İnönü'nün kabul ettiğini bildirir cevap ekte yayınlanacaktır.

²⁰⁹ Cemil Koçak, *Siyasal...*, s.148

Cumhuriyete ve onun devrimlerine "iman" derecesinde bağlı olan eski politikacılar, İnönü'nün takip etmeye çalıştığı politikasına karşı daha sert tedbirler alınmasını isteyenler, kendileri gibi eski devrimci Peker'i öne sürdüler. Kurultay boyunca Peker-İnönü güç mücadelesi taraftarlarıyla birlikte devam etti.²¹⁰ Bu mücadele sonucundadır ki, Recep Peker Parti Genel Başkanlığına adaylığını koymadığı halde yirmibeş delegenin oyunu aldı. Başkanvekilliğinde ise; 159 oy aldı. İnönü'nün ve İlimlilerin desteklediği Hilmi Uran ise 328 oy aldı.²¹¹ Recep Peker bu seçimleri kaybedince siyasi hayattan çekildiyse de²¹² CHP'nin gidişatını beğenmediği için, "Kemalist Parti" adıyla yeni parti kurma çabalarına girdi ancak, sağlık durumunun kötüye gitmesinden dolayı bunu gerçekleştiremedi.

Recep Peker-İnönü ilişkisi, önce Atatürk ve çevresine karşı alternatif çevre oluşturma çabalarıyla başlayacak, ancak Atatürk'ün vefatıyla farklı bir yön alacaktır. Parti içersinde ve partinin ideolojik kimliği konusunda mücadeleye girilecek ve Recep Peker daha önceki konularda belirttiğimiz gibi istifa ederek bu mücadeleden çekilecektir. Bununla birlikte Recep Peker, 1950 seçimlerinde hasta yatağında, Demokratların CHP ve İnönü'ye saldırılarına dayanamayarak, İnönü'nün yanında olmak isteyecektir.²¹³

²¹⁰ Fahir Giritlioğlu; *a.g.e.* s.213

²¹¹ Metin Toker; *a.g.e.* s.208

²¹² *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi* C:8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul,1991.

²¹³ Giritlioğlu, *a.g.e.* s.237

D. İnönü - Recep Peker İlişkisi

İnönü-Peker ilişkisini 1938 öncesi ve sonrası olarak iki bölümde incelemek mümkündür. 1938'e kadar, İnönü-Peker yakınlaşması Atatürk'e karşı çevre oluşturma çabalarından kaynaklanmış ve milli mücadeleye sonradan katılanlar İnönü'nün etrafında toplanmıştır.

1938'den sonra İnönü-Peker ilişkisinde kopmalar meydana geldi. İnönü'nün 1945'de yaptığı konuşmalarda demokrasiden yeni partilerin kurulabileceğinden bahsetmeye başlamasıyla, Recep Peker devrimlerin tehlikeye düşeceği endişesiyle İnönü'ye karşı çıkmaya başladı. Bu da çatışmanın başlamasına sebep oldu. Falih Rıfki Atay, Peker gibi, dinamik şahsiyetler pati umumi katibi olduğu zamanlar çatışma olduğunu, Saffet Arıkan gibi şef aşıklısı kimseler geldiği zaman çatışmanın durduğunu belirtiyor.²¹⁴

İnönü-Peker ilişkisinin dönüm noktası, 1946 seçimlerinden sonraki dönemdir. Siyasi alandaki çatışma mücadeleye dönüştü. Mücadelenin başlaması, Peker'in başbakanlığa getirilmesi oldu. İnönü şahsiyet açısından anlaşamada, çok partili hayata geçilmesi, muhalefet partisinin güçlü varlığı, 1946 seçimleri neticesinde meclisin doğruluğunun şâibe altında olması sebebiyle Recep Peker'i tercih etmek zorunda kaldı. İnönü başbakanlığı, başkalarına da önermişse de, dönemin zorluklarını kavrayan ve geleceklerini kestiremeyenler bu görevi kabul etmediler. Bu konudaki tereddütleri ve

²¹⁴ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, s. 492.

haklılıkları daha sonra ortaya çıktı. Peker'in başbakan olması, onun siyasi hayatının sonunu hazırladı.

C.H.P. ile D.P. milletvekilleri arasında başlayan fikir ayrılıklarından dolayı İnönü'nün harekete geçmesiyle Recep Peker, mecliste kendisine taraftar çoğunluğu oluşturarak İnönü'nün baskısından kurtulmak istedi. Peker'in bu çalışmalarını gören İnönü, Peker'e karşı mecliste bir muhalefet oluşturmak istedi. 35'ler grubu böylece oluştu.²¹⁵ İnönü, Peker'e karşı parti içi kuvvet dengesini kurmak, hatta ibreyi kendisinden tarafa çevirmek düşüncesiyle bu grubu oluşturdu ve destekledi. Ayrıca İnönü, demokratlar ile Peker hükümeti arasındaki mücadeleyi yumuşatmak amacıyla 12 Temmuz beyannamesini yayınlamasını, Recep Peker muhalefete karşı gereksiz yumuşama olarak yorumladı. İnönü'yü hükümetin işlerine karışmakla suçladı. Bundan dolayı İnönü'yü Çankaya'da tecrit etmek ve idari sorumluluğun meclise alınması için çalıştı. Başbakan parti kurultayına sunulmak üzere bir genelge hazırladı. Genelgede, parti genel başkan vekilliği ile başbakanlığın tek ve doğal olarak kendi şahsında birleşmesini önerdi. Önerisi kabul edilmeyince istifa etti.

E. Recep Peker'in Vefatının Basındaki Yankıları:

Recep Peker, başbakanlık görevinden ayrılırken, o dönemde geleneksel olan, istifanın yumuşatılmış şekli sağlık sebebini öne sürerek yaptı. Gerçekten de iç siyaset mücadelesinde çok fazla yıprandı ve sınırları

²¹⁵ Hikmet Bila, *CHP Tarihi 1919-1979*, Ankara, 1979, s. 220.

bozuldu. İstifa ettikten birkaç ay sonra İstanbul'da iki defa prostat ameliyatı geçirdi. Daha sonra İsviçre'ye giderek bir müddet orada tedavi oldu. Türkiye'ye döndükten sonra kalp rahatsızlığı dolayısıyla doktorların tavsiyesine uyarak tam bir istirahate çekildi. Ancak 1950'li yıllarda C.H.P'nin yıldızının sönmeye başlaması ve seçim atmosferine girilmesinden dolayı Recep Peker'in politika üzerinde tekrar düşünmeye başlamasıyla, sağlık durumu biraz daha bozuldu. Cerrahpaşa Tıp Fakültesine yatırıldı. Durumunun ağırlaşmasından dolayı Amiral Bristol Hastanesine kaldırıldı. Dr.Süheyl Eğilmez, kalp yetersizliğinden vefat ettiğini açıkladı. Ölmeden önceki, durumunu anlatan doktorlar ve hemşireler, Recep Peker'in çok neşeli olduğu-her zaman olduğu gibi-kitap okumak istediğini, söyleyerek Nasreddin Hocanın fıkralarını okuması çok ilginçtir. Hayatının bütün ömrünü, siyaset bilimi ve politika uğrunda harcayan bir insan, ölümünden bir kaç saat öncesinde Nasreddin hocanın fıkralarını okuyacaktır.²¹⁶ Belkide ömrünü Yeni Türkiye Cumhuriyeti ve onunla eşdeğer olduğunu düşündüğü partisinin, fikir babası olan Recep Peker, artık gerçekten yorulmuştu. Kendisinin dinlenmeye ihtiyacı vardı. Hayatı boyunca "yüzü hemen hiç gülmeyen" biri olarak tanınması, hiç bir şeyden yılmayan bir karakteri olmasından dolayı, ölümü gülümseyerek karşılaması güçlü karakterinin göstergesi olmuştur. Ölümünden sonra basında şahsiyeti hakkında yazılanları kısaca anlatarak, karakterini belirtmek ihtiyacını hissettik.

²¹⁶ *Ulus*, 3 Nisan 1950. (Başyazı)

Cumhuriyet gazetesinde Recep Peker hakkında şöyle yazıldı. «İstiklâl savaşı ve Atatürk inkılâbının önde gelen işçilerinden biriydi. Gövdesi kadar sarsılmaz imanı vardı. Milletine inanır, en büyüğünden en küçük dava arkadaşlarına güvenirdi. Meclis katibi umumiliği vazifesini gören Recep Peker, bu memleketin yarınına bütün kalbi ile iman etmiş beş on babayiğitten biriydi. Türk mucizesini yaratan o iman olmuştu.

Siyasi hayatında prensib sahibidir. Bağlandığı fikri sonuna kadar savunurdu. Enerjik konuşur, dobra dobra söyler, sağı solu kollamaya aldırış etmezdi. Fikir mücadelesinde şahsi konuları birbirine karıştırmamaya çok dikkat ederdi. Hatasını anladığında itiraf ederdi.»²¹⁷

Başyazarlığını yaptığı Ulus gazetesi ise Recep Peker için "Ne inerken düştü, ne çıkarken başı döndü... Bir savaş adama idi. Devlet ve nizam kaygısını hırslarının ve öfkelerinin üzerinde tuttu...Durmadan okur, öğrenmeyi ve anlamayı ister, resmiyi ve hususiye birbirinden bıçak sırtı ile ayırırdı... Vazifeden çekiliş sebeplerini çok defalar en yakınlarına bile anlatmamıştır. Devlet ve Siyaset sırrı tutardı. Patavatsız çocuk derler ama kötü niyetli demezlerdi." şeklinde yazdı. Ona müfrit dediler, memlekette terör yaratmak istiyor dediler, bu adamın demokrasiye tahammülü yok dediler, daha neler dediler. O bunları sinirlenmeden dinler, yanlış olduğunu söyler, fakat katiyen isyan etmezdi. Karakterinin en kuvvetli taraflarından biri de disiplindir.²¹⁸

²¹⁷ *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1950 (Başyazı)

²¹⁸ *Ulus*, 3 Nisan 1950 (Başyazı)

Nadir Nadi ise; "Dört yıllık demokrasi gelişmemizde Peker yanlış anlaşılmış, hatta iftiraya uğramış millî değer-lerimizdendir. Muhalefete karşı bazı aşırı düşünceleri olduysa da o, herşeyden önce anayasamızın ruhuna uygun sorumlu bir hükûmet zihniyetini kendi partisine kabul ettirmek için didindi durdu."²¹⁹

Recep Peker bütün hayatı boyunca kendine göre doğruları bulmaya çalıştı. Doğruyu bulduktan sonra hiç kimse ve hiç bir olay karşısında doğrularından taviz vermedi.

²¹⁹ Nadir Nadi, "Bir adamın ölümü" *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1950.

S O N U Ç

İstanbul'da doğan Recep Peker, askeri eğitim yaptı. Daha sonra askerlik görevine devam etti. Türk siyasi hayatına damgasını vuran asıl görevi ise; 1920 yılında Ankara'ya gelerek, millî mücadeleye katılmasıyla başladı.

Recep Peker'in siyasi hayatını üç önemli döneme ayırabiliriz. Birinci bölümde millî mücadeleye katılmasından 1936'da Atatürk tarafından parti genel sekreterlik görevinden alındığı zaman, millî mücadeleye geç katıldığı için, kendisiyle aynı konumda olan İnönü'nün çevresinde yer aldı. Millî mücadelenin sona ermesine paralel olarak, Atatürk'ün yanında paşaların yerini aldı. Recep Peker bu dönemde, Atatürk ve İnönü'den sonra partide üçüncü adam konumuna geldi. Kanaatimizce bunun en önemli sebebi, zaferden sonra Atatürk ile eski çevresinin takip edilecek politikada fikir ayrılıklarına düşmesidir. İnönü ve Peker gibi, Atatürk'ün yanında sonradan yer alanlar, inkılapları sonuna kadar desteklemesi bunun sebebini oluşturur.

Atatürk'ün yaptığı inkılabları savunan Recep Peker konuşmalarında inkılaplar ve yerleştirilmesi üzerinde durdu. Bu konuşmaları Atatürk'ün emriyle yayınlandı. İlke ve inkılaplar konusunda Atatürk'e paralel fikirleri savundu. Bu konuda Atatürk ile Peker'i ayıran tek fark, Atatürk'ün, tecilli adım adım istenilen hedefe halkı götürme düşüncesi, Peker'de birden bire eskiyi söküp atarak, yerine yenisini zorlada olsa yerleştirme fikrine dönüştü.

Atatürk-Peker ilişkisi kanaatimizce olayların seyrine göre oldu. Daha önceki konularda da görüldüğü gibi, Atatürk Peker'i gerekli gördüğü konularda desteklerken, aşırı gittiği durumlarda frenleme ihtiyacı duydu. C.H.P. Peker'in inancı, imanı ve herşeyi idi. Partiyi herşeyden, hatta devlet ve anayasadan üstün tuttu. Partinin devleti içine alacak yapılanmadan yana idi. Siyasal alanda tekel kurmayı amaçladı. Türkiye'de yapılacak herşeyi parti düşünür ve yapardı. C.H.P. haricinde hiç bir partiye hayat hakkı tanımadı. Parti ulusal ve tek olmalıydı. Bundan dolaydır ki, dünyada sadece Türkiye Cumhuriyetinin tek parti devleti olduğunu savundu. 1932 yılında çıktığı Almanya ve İtalya gezisi sonucunda hazırladığı program bu doğrultuda oldu, Atatürk'ün deyimiyle C.H.P.yi faşist diktatörlüklerde olduğu gibi yapılanmasını savunan Peker'i bizzat Atatürk 1936 yılında parti genel sekreterliği görevinden aldı. Böylece partideki üçüncü adam konumu sona erdi. Peker'in görevden alınmasıyla birlikte, parti devleti değil, devlet partiyi içine aldı. Partinin prensipleri devletin prensipleri haline geldi.

Recep Peker'in siyasi hayatının ikinci dönemi 1936-1947 arasındadır. Bu dönem Peker'in parti genel sekreterliğinden alınması ve başbakanlıktan istifa etmesi sürecidir. Bu dönemde Türk siyasi hayatında köklü değişiklikler yaşandı. Atatürk döneminde kurulan T.C.F ve S.C.F dan farklı olarak, ilk muhalefet partileri Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti kuruldu. D.P.nin kurulmasıyla, eski inkılapçı devlet adamları C.H.P. ve

yeni Türkiye'nin zarar göreceğini düşünerek bu oluşuma olumsuz tavır aldılar. Bu kesimin önde gelen ismi ise Pekerdir.

Çok partili hayata geçişe olumlu bakan, genç ve ılımlı partililere karşı, milli mücadeleyi yaşayan eski partililer Peker'i desteklemeye başladı. Kanaatimizce Recep Peker'in parti içinde aşırıların lideri olması, İnönü'nün bizzat kendi çalışmalarıyla meclise soktuğu genç milletvekilleri ve kendisinin ılımlı tavırları, eski partililerin İnönü'den uzaklaşarak, kendilerine yeni lider arama ihtiyacı sonucunda oldu. C.H.P.nin tek parti olması gerektiğini savunan Peker, D.P.nin kuruluşuna her zaman karşı çıktı. 1946 yılında çok tartışılan bir durumda seçimler yapıldı ve meclisin sekizinci dönemi başladı. Çok partili hayata geçildiği bu dönemde İnönü, Peker'i başbakanlığa getirdi. Parti içinde İnönü'ye muhalefet hareketi başlatan milletvekillerinin lideri konumunda olan Peker'in bizzat İnönü tarafından başbakanlığa getirilmesi ilginçtir.

Başbakanlık görevine getirilen Peker, iç politikada iki grubla uğraştı. Birinci gruptakiler, otoriter olarak gördükleri Peker'e karşı her zaman tavır aldıkları ve kuruluşlarına tepki gösterdiği D.P.liler. Mecliste seçilmiş muhalefet olması yönüyle ilk olan D.P. İnönü'den daima Peker'in istifasını almak istedi. İkinci grupta ise, İnönü'nün Peker ve arkadaşlarına rağmen kurdurup desteklediği ve meclise soktuğu ılımlılar yani 35'ler grubudur. Peker bir yıl süren başbakanlığı döneminde iç politikada, bu iki grup ve bazı durumlarda da İnönü ile

mücadele etmek zorunda kaldı. Peker'in mücadelesi, İnönü'nün yayınladığı 12 Temmuz beyannâmesiyle son buldu. İnönü'nün gereksiz yere yumuşadığını düşünen Peker parti içi ve D.P.nin muhalefeti sonucunda son buldu.

Peker'in dış politikada, başbakanlığı döneminde takip ettiği politika ise, Rus tehlikesine karşı destek bulma çalışmaları oluşturur. Ruslar, boğazların bütün ticaret gemilerine açık olurken, karadenize kıyısı bulunan ülkelerin savaş gemilerine açık olması ve kendilerine üs verilmesini talep etmesi üzerine konu A.B.D. İngiltere ve Fransa'ya bildirildi. 1946 yılında Türkiye'ye destek vermek amacıyla A.B.D. filosu İzmir'e geldi. Aynı dönemde İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımı kaldıracağını A.B.D. ye bildirmesi üzerine, Truman doktrini ile, Rusya'nın petrol bölgelerine hakim olmasını engellemek amacıyla Türkiye ve Yunanistan'a hakim yapıldı. Bu dönemde Peker'in daima güvendiği İngiltere'nin yerini A.B.D. almaya başladı.

Ekonomik alanda alınan kararlar Peker'in daha önce savunduğu devletçilik fikirlerine aykırı olarak 7 Eylül kararlarında görüldüğü gibi liberal ekonomi uygulanmak istendi. Gerek meclis kürsüsünde, gerek okuttuğu dersler ve basında her zamanda karşı çıktığı liberalizmi uygulamaya çalışması kanaatimizce, kendisine yapılan eleştirileri azaltmak içindir.

Doğru bildiği konuları sonuna kadar savunan Peker, bu hususta Atatürk'le bile karşı karşıya geldi. Ancak Peker'in bazı fikirlerinde liberalizmde olduğu gibi

zamanla değişmeler oldu. Parti genel sekreteri iken, parti genel başkanvekilliği ile başbakanlığın farklı kişilerde olmasını savunurken, hükümet ile partinin birbirinden etkilenmemesi fikrini savundu. Ancak kendi başbakanlığı döneminde daha iyi icraat yapabilmesi için, her iki kurumun kendi şahsında birleştirelmesini istedi. Kabul edilmeyince de parti içi ve D.P.nin muhalefetinin etkisiyle de istifa etti.

Recep Peker'in siyasi hayatının üçüncü dönemini 1947-1950 dönemi oluşturur. Bu dönemde Peker ve arkadaşları son çıkışlarını 1948 yılındaki 7.kurultaya hazırladı. Atatürk'ün çevresinde olan Cumhuriyete ve onun devrimlerine iman derecesinde olan, Cumhuriyete ve onun devrimlerine iman derecesinde karşılık, daha sert tedbirler alınmasını isteyenler Peker'i destekledi. Bu mücadele sonucunda Peker genel başkanlığa adaylığını koymadığı halde 25 oy aldı. Genel başkanvekilliğinde ise, İnönü'ye rağmen 156 oy aldı.

Bu dönemden sonra Peker'in siyasi hayatı tamamen son bulacaktır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Recep Peker'in Atatürk ve İnönü döneminde siyasi hayatı hadiselerin seyrine göre inişli-çıkışlı oldu. Ancak Türk siyasal hayatına özellikle tekpartili dönemde fikir bazında, katkısı bulunan Recep Peker, Türk siyasetine damgasını bu konuda vurdu.

B İ B L İ Y O G R A F Y A**YAYINLANMIŞ BELGELER**

- 5.2.1937 BBM'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunundaki Değişikliklere Dair Müzâkereler, Ankara, 1937
- CHP Dördüncü Büyük Kurultay Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935, Ankara, 1935
- CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları Ulus, basımevi Ankara, 1939
- CHP Yedinci Kurultayı, Ankara, 1948

ANSİKLOPEDİLER

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C:7, Anadolu Yay. İstanbul, 1992 Türkiye, 1023-1973 cilt:4, İstanbul 1983

Türkiye Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi C:8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1991

Türkiye 1923-1973, C: IV, İstanbul, 1983.

HATIRALAR

- AĞAOĞLU, Samet; *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, Baha matbaası, 1972
- AĞAOĞLU, Samet; *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul, 1949
- ATATÜRK, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1991
- ATAY, Falih Rıfkı; *Çankaya*, Bateş, İstanbul, 1980
- BARUTÇU, Faik Ahmet; *Siyasî Anılar* (1939-19549 Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977
- BAYAR, Celâl; *Başvekilim Adnan Menderes*, Tercüman yay, İstanbul, 1986
- BOZDAĞ, İsmet; *Atatürk'ün Sofrası* İstanbul 1975
- İNAN, Afet; *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*
- İNAN, Afet; *M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, İstanbul 1971
- İNÖNÜ, İsmet; *Hatıralar* (Cilt:2), Bilgi yayınevi Ankara, 1987

- İNÖNÜ'NÜN Söylev ve Demeçleri, İstanbul, 1946
- İZ, Mahir; *Yılların İzi*, İstanbul, 1975
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; *Politikada 45 Yıl*,
Bilgi Yayınevi, Ankara, 1964
Zoraki Diplomat
(2.baskı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967
- KILIÇ, Ali; *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Sel
Yayınları, İstanbul, 1955
- NADİ, Nadir; *Perde Aralığından*, (3.baskı),
Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979
- ÖNER, Kenan; *Siyasi Hatıralarım ve Bizde
Demokrasi*, İstanbul, 1948
- SOYAK, Hasan Rıza; *Atatürk'ten Hatıralar (2 cilt)*
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları,
İstanbul, 1973
- URAN, Hilmi, *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası,
Ankara, 1959
- US, Âsım; *Hatıra Notları (1930-1950) Atatürk-
İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi
Rejimine Giriş Devri Hatıraları; Atatürk
ve İnönü Devirlerine Aid Seçme Fıkralar)*
Vakit matbaası, İstanbul, 1966

ARAŞTIRMA ESERLER

- AKKERMAN, Naki Cevat, *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*, Ankara, 1950
- AKŞİN, Abdüllahat, *Türkiye’nin 1945’ten sonraki dış politika gelişmeleri, Ortadoğu meseleleri*, İstanbul 1959
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; *İkinci Adam (Cilt:2)* (2.baskı) Remzi Kitabevi, 1968
- BABAN, Cihat, *Politika Galerisi*, İstanbul, 1970
- BİLÂ, Hikmet; *C.H.P Tarihi (1919-1979)*, Ankara, 1979
- BİRCAN, Osman; *Belge ve Fotoğraflarla Atatürk’ün hayatı*, İstanbul, 1993
- BURÇAK, Rıfki Salim; *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)*, Olgaç Yayınevi, İstanbul, 1979
- CEMAL, Behçet, *Şeyh Sait İsyanı*, İstanbul, 1951
- ERTAN, Temuçin Faik; *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1994
- Genel Kurmay Basımevi, *Atatürkçülük*, Birinci Kitap Ankara 1982
- GİRİTLİOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965
- GÖRGÜLÜ, İsmet; *On yıllık Harbin Kadrosu*, TTK, Ankara, 1996
- GOLOĞLU, Mahmut, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)* Kaynak Yay. İstanbul, 1982
- İçişleri Bakanlığı; *Türkiyede Siyasi Dernekler*, Ankara, 1950

- İNAN, Afet; *Tarihten Bugüne T.T.K*, Ankara, 1970
- İNAN, Afet; *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1973
- İSKİT, Server; *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul, 1939
- JAESCHKE, Gotthard; *Yeni Türkiyede İslamlık*, Ankara, 1972
- KARPAT, Kemal; *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1967
- KÖKER, Levent; *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yay. İstanbul, 1990
- KUTAY, Cemal; *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız; Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, Cilt:5, Kazancı Kitap Ticaret A.Ş, İstanbul, 1992
- KOÇAK, Cemil; *Türkiyede Milli Şef Dönemi (1938-1945)* İletişim Yay. İstanbul, 1996
- LEWIS, Bernard; (Çev:Metin Kıratlı) *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, T.T.K. Yay, Ankara, 1988
- PEKER, Recep; *C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker'in Söylevleri*, Ankara, 1935
- PEKER, Recep; *İnkılâp Dersleri Notları*, Ankara, 1936 (Ülkü'nün otuzbeşinci sayısının ilavesi)
- PEKER, Recep; *9 Mayıs 1935 Devrim Partisi Kongresinde Genel Sekreter Recep Peker'in Söylevi*, Maarif matbaası, İzmir, 1935
- SEVGİN, Nazmi; *Celâl Bayar Diyor ki*, İstanbul, 1951
- TOKER, Metin; *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi yayınevi, Ankara, 1990

- TUNAYA, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Doğan Kardeş Yay. İstanbul, 1952
- TUNÇAY, Mete; *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yay. Ankara, 1981
- TURGAY, Ahmet; *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, İletişim Yay. İstanbul, 1995
- WEISBAND, Edward, II. Dünya Savaşında İnönünün Dış Politikası, (Çev. M.Ali Kayabal) İstanbul 1974
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet; *İlk meclis, Milli mücadelede Anadolu* İstanbul, 1990
- YEŞİL, Ahmet; *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988
- ZÜRCHER, E.J; *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yay. İstanbul, 1987
- ZÜRCHER, E.J; *Modernleşen Türkiyenin Tarihi* İletişim Yay. İstanbul, 1995

MAKALELER

AHMET, Feroz; "Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay. Cilt:7, İstanbul, 1992

ATAY, Falih Rıfkı; "Hükûmette Değişiklik", *Ulus*, 11 Eylül 1947

.....,....., "Peker Hükûmetinin Çalışmaları" *Ulus* 6 Ekim 1946

.....,....., "Yeni Hükûmet Kurulmuştur", *Ulus*, 9 Ağustos 1946

ERİM, Nihat; "Meclisi Terketmek Vazifeden Kaçmaktır" *Ulus*, 19 Aralık 1946

FENİK, Faik Mümtaz, "Anlaşma İmkânı Var mıdır?" *Vatan*, 25 Aralık 1946

KOÇAK, Cemil, "Siyasal Tarih (1923-1950)" *Türkiye Tarihi*, Cem Yay. C.IV. İstanbul 1989

KÖPRÜLÜ, Fuat; "Demokrasi Yolunda (1945-1950) Dörtlü Tahrir", *Vatan*, 23 Kasım 1957

.....,....., "Demokrasi Yolunda 4'e karşı 400" *Vatan*, 25 Kasım 1957

-, "Son Tebliğin Büyük Manası", **Kuvvet** 12
Temmuz 1947
- NADİ**, Nadir; "Demokrasiye Veda mı?" **Cumhuriyet**, 20
Aralık 1946
-, "Şahıs Değil Zihniyet" **Cumhuriyet** 11
Eylül 1947
- PEKER**, Recep; "Başbakan Recep Peker'in C.H.P.
Grubunda Hükümetin İç Politikası Hakkında Verdiği
Nutuk", **Ayın Tarihi**, Sayı:165, Ağustos 1947
-, "Disiplinli Hürriyet" **Ülkü**, Sayı:3,
Cilt:1, Nisan 1933
-, "Halk Evleri Açılma Nutku", **Ülkü**, Cilt:1,
Sayı:1, Şubat 1933
-, "İstanbul Üniversitesi Konferans
Salonunun açılışı münasebetiyle Başbakanımız
Recep Peker'in Verdiği İlk Konferans" **Ayın
Tarihi**, Sayı:160, Mart 1947
-, "Konuşunuz, Konuşturunuz" **Ülkü** Seçmeler,
Sayı:8, Cilt:2 Eylül 1933
-, "Partinin Yeni Programı İçin Kurultayda
Recep Peker'in Söylevi" **Ülkü**, Sayı:28 Cilt:5
Haziran 1935
-, "Recep Peker'in CHP Grubunda İç Politika
Hakkında Verdiği Nutuk" **Ayın Tarihi**, Sayı:165,
Ağustos 1947
-, "Recep Peker'in Partililerle Bir
Konuşması" **Ülkü**, Sayı:39, Cilt:7, Mayıs 1936
-, "Recep Peker'in Yeni Halk Evlerini Açma
Nutku", **Ülkü**, Sayı:37, Cilt:7, Mart 1936
-, "Uluslaşma-Devletleşme", **Ülkü**, Sayı:41,
Cilt: VII, Temmuz 1936

.....,....., "Refik Koraltanın Not Defteri" **Milliyet**, 16 Mayıs 1983

SADAK, Necmettin, "Demokrat Partisindeki Kararsızlık Ne Gibi Düşüncüler Uyandırıyor", **Akşam**, 2 Aralık 1946

.....,....., "Karşılıklı İki Parti Hayatını Yürütmek İçin Zihniyet Değişikliği Lazımdır" **Akşam**, 25 Aralık 1946

.....,....., "Malî İktisadî Tedbirler Hakkındaki Tenkidler Dolayısıyla", **Akşam**, 26 Ekim 1946

.....,....., "Milli Ekonomi Sahasında İlk Ehemmiyetli Adımlar", **Akşam**, 9 Eylül 1946

.....,....., "Recep Peker Hükümetini Bekleyen Ağır Vazifeler", **Akşam**, 10 Ekim 1946

ŞENYAPILI, Önder; "Atatürk ve Gazetecilik, Gazeteciler" **İletişim Dergisi** Sayı:3, Ankara, 1981

URAN, Hilmi; "Tek Partiden Demokrasiye, Demokrat Partinin Kuruluşuna Yol Açan Dörtlü Takrir", **Dünya**, 4 Kasım 1946

YALÇIN, Hüseyin Cahit, "Yeni Hükümetin Prensipleri" **Tanin** 16 Ağustos 1946

.....,....., "Yeni Kabine" **Tanin** 8 Ağustos 1946

SÜRELİ YAYINLAR

A. GAZETELER

Akşam	1946-1947
Anadoluda Yeni Gün	1923
Cumhuriyet	1949-1947-1950-1936-1946-1945
Dünya	1958
Kuvvet	1946-1947
Milliyet	1983
Müşterek Gazete	1923
Son Posta	1936
Tanin	1946-1947
Tasvir	1946-1947
Ulus	1936-1942-1945-1946-1947-1950
Vakit	1947
Vatan	1945-1946-1947-1950-1957
Yeni Sabah	1946

B. DERGİLER

Ayın Tarihi :	Nu: 138 Mayıs 1945
	Nu: 139 Haziran 1945
	Nu: 148 Nisan 1946
	Nu: 149 Mayıs 1946
	Nu: 153 Ağustos 1946
	Nu: 154 Eylül 1946
	Nu: 155 Ekim 1946
	Nu: 160 Mart 1947
	Nu: 164 Temmuz 1947
	Nu: 165 Ağustos 1947

B.M.M.T.D. Dönem 5 cilt 11
Dönem 7 Cilt 22
Dönem 7 Cilt 23
Dönem 7 Cilt 24
Dönem 8 Cilt I
Dönem 8 Cilt 2
Dönem 8 Cilt 3
Dönem 8 Cilt 5

İletişim Dergisi Sayı:3 1981

Ülkü Sayı: 1 Cilt 1 Şubat 1933
Sayı: 8 Cilt 2 Eylül 1933
Sayı:28 Cilt 5 Haziran 1935
Sayı:37 Cilt 7 Mart 1936
Sayı:39 Cilt 7 Mayıs 1936

E K L E R

حاکمیت

مسلکی : منتهی اراده من حاکم قیلسندر

داخليه و کيلي رجب بک استعفا سي

رجب بک استانبول شهر اميني مسند سندہ کی نقطہ نظر

استعفا فندہ دولتي دورہ قايمة دہہ

افکار عمومیہ مواجہہ سندہ افادہ و ذات
دولتار بندہ عرض ایلہدیکم وجہلہ بنہ
منفعت مملکت نقطہ نظر ندن بوفکرہ مدارض
بولونیورم . بوضعیہ رغماً قایمہ دہہ قائلقم
ہیئت وکیلہ دہہ غیر طبیعی وصیقیتیلی بروضعیت
احداث ایتد کدن باشقہ آغیر مسئولیتی بر
حکومت آرقنداشلمنک استلزام ایلہدیگی
قطعی وپروزسز اشتراک مساعی عمدہ سندہ
مفایر ایلہ جقدہ . بوسبیلہ داخلیہ وکالتندن
استعفا می عرض ایلوروم .

انسانی خدمتدہ بحق عاجزانہ مدہ ابدال
بویوریلان ضمیمی مظاہرتدن دولایی عرض
شکران ایدر و باشدہ ذات دولتری اولق
اوزرہ ہیئت وکیلہ دہہ کی بوتون رفقای مساعیہ
حربتقریمی تقدیم ایلرم اقدم حضر تری .

۱-۲۴۱

رجب

تأثرله خبر آلہینمزہ کورہ داخلیہ وکیلی
رجب بک دون آقسام استعفا ایلہ مشدر .
بو استعفا باش وکیل فتخی بک ایلہ آرالزندہ ،
استانول شهر امینک منصوب ویا منتخب
اولماسی مسئلہ سندہ کی نقطہ نظر اختلافندن
تولد ایلہ مکدہ در . فتخی بک شهر امینک
منتخب ، رجب بک ایسہ حکومت طرفندن
منصوب اولسی فیکرندہ در . دون استعفا -
نامنک بر صورتی اللہ ایتدک ، بورادہ مسئلہ
صریح بر صورتدہ آکلاشلہ قیدہ در .

باش وکالت جلیلہ یہ

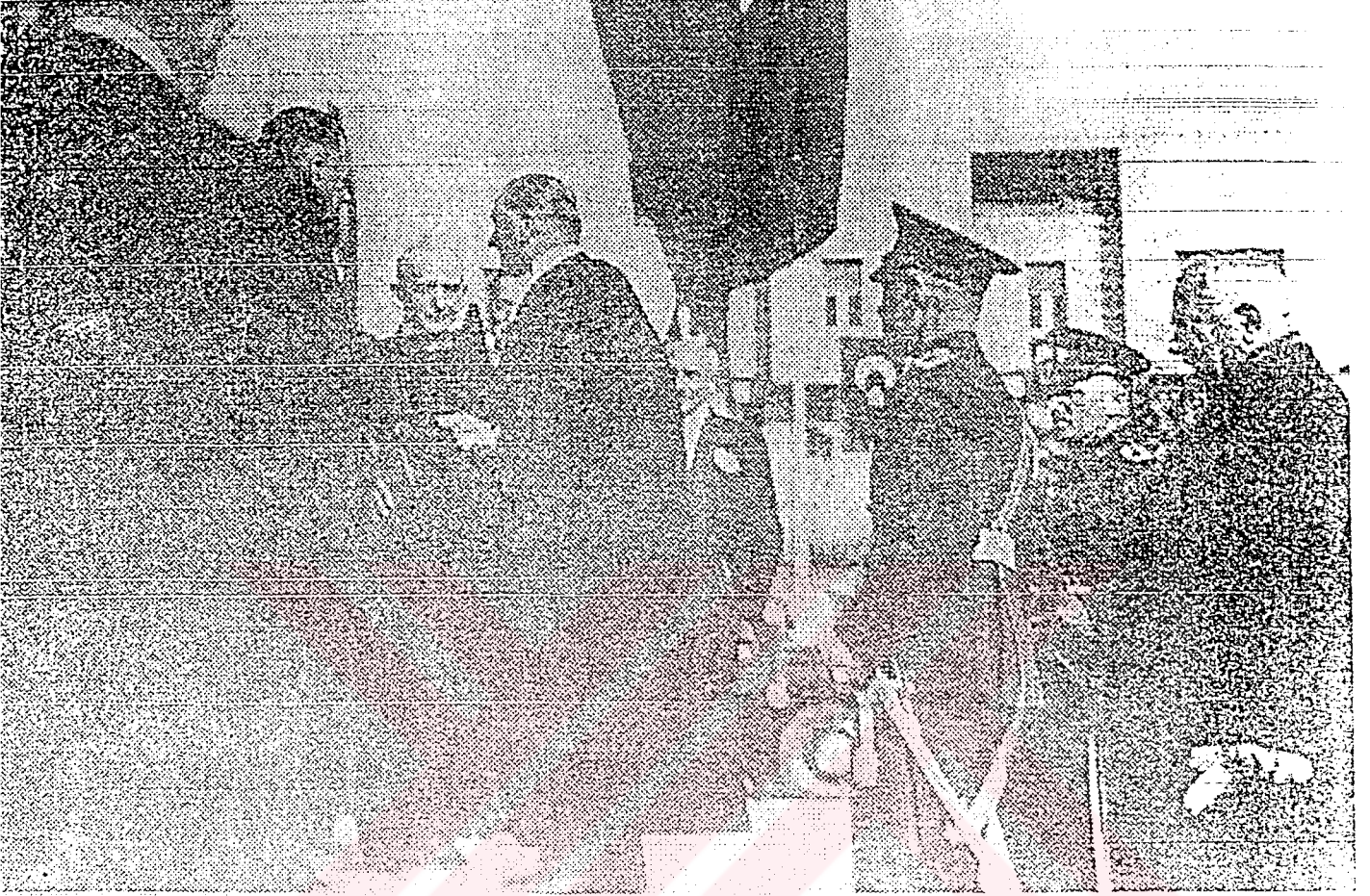
استانبول بلدیہ سنک باشندہ منصوب بر
شهر امینی یرینہ منتخب بر بلدیہ رئیسک
بولونمہ سی دہا مصیب و مملکت ایچون دہا
فائدہ لی اولہ جنی حقمندہ کی قناعت دولتری
مکرراً احساس بویورلدی . مختلف وسیلہ لولہ

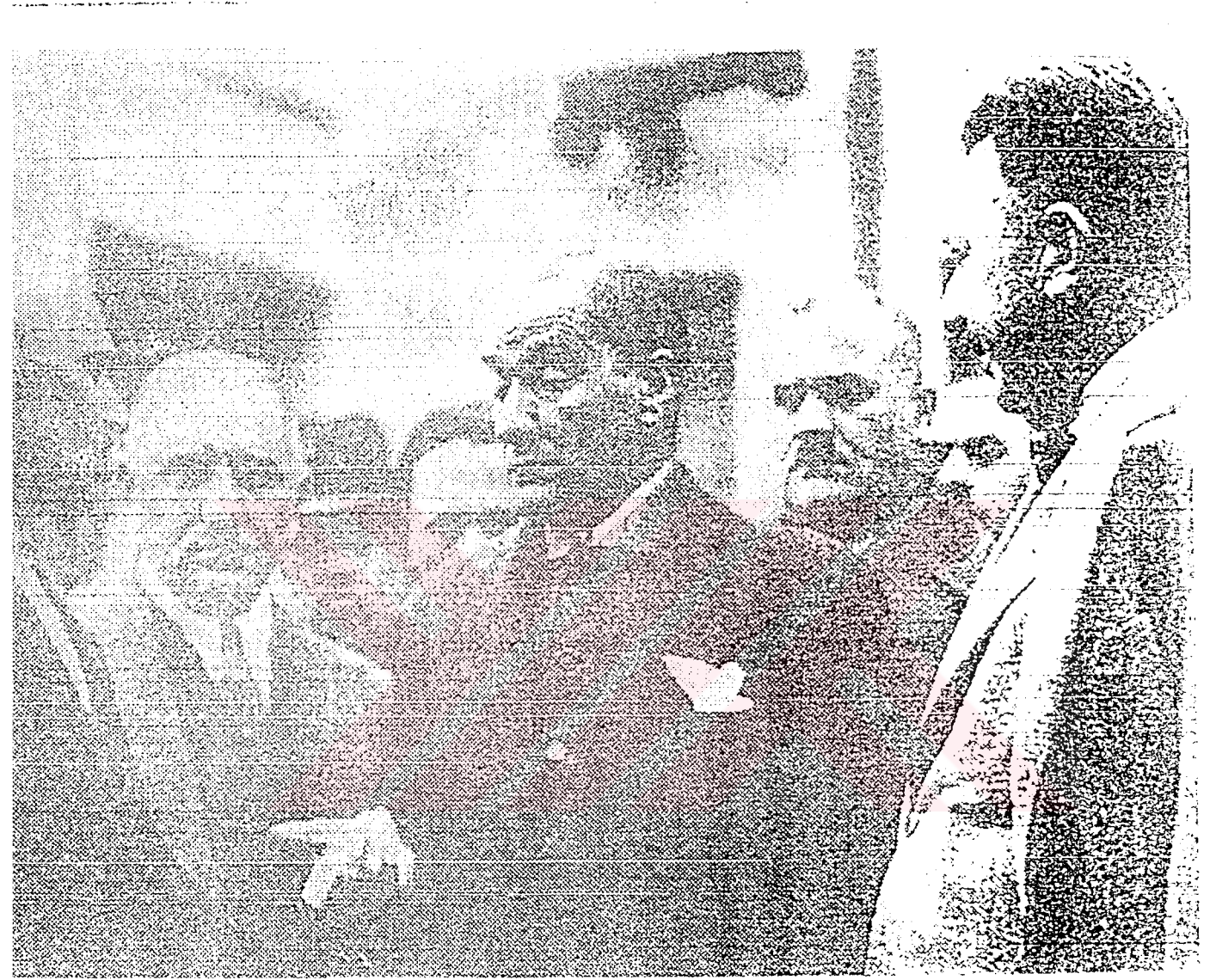
Dahiliye Vekilimiz
R. Recan Peker

Dahiliye Vekilimiz B. Recep Peker

Res. 96 — Atatürk, İnönü ve Recep Peker (en sağda) ile birlikte bir denetlemede.

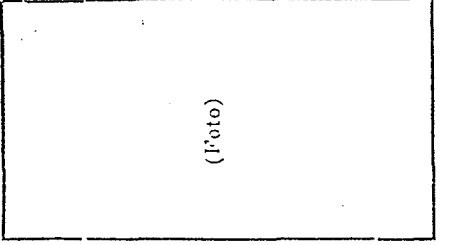

Res. 72- Atatürk Recep Peker ve Şükrü Kaya ile birlikte.

Simult : *Emekli*
 No : 323-44
 Sicil

S A Ğ L I K D U R U M U	
Sağlam veya sakat	
Geri hizmet raporlu ise Vekâletin tasdik emrinin	Tarihi : No. sı :
Geri ve sabit hizmet raporu almışsa Vekâletin tasdik emrinin	Tarihi : No. sı :
Celbünde muayenesi kaydıyle rapor almışsa Vekâletin tasdik emrinin	Tarihi : No. sı :
Mâfûl ise derecesi	

Adı, soyadı	<i>Memet Recel Peter</i>
Babasının adı	<i>Mustafa</i>
Anasının adı	<i>Zümine</i>
Doğduğu yer ve tarihi	<i>İstanbul 1305-1888</i>
Nüfus kaydeldildiği yer	<i>İstanbul Karamanlar Paşası Rumeliye S. 12. C. 7. 5. 38</i>

S E F E R İ D U R U M U	
Seferi celpten tecilli ise Vekâlet emrinin	Tarihi : No. sı :
Hazar celbünde tehirli ise Vekâlet emrinin	Tarihi : No. sı :
Seferde bulunduğu yerde üniforma ile çalışacak ise Vekâlet emrinin	Tarihi : No. sı :
Emekli olmuş ise kanun maddesi, firkası ve Vekâlet emrinin tarih ve No. sı	<i>11. 8. 1325. 7. li Ka. 2. c. Madde Etiler Ta. 7 / 3 / 134 / No. :</i>
Daimi irtibatla bulunduğu adres	
Yabancı memleketle ise bulunduğu yer ve ne sebeple gittiği	

S İ V İ L D U R U M U	
Liseleten üttübaen diplomasını aldığı okullar	<i>Harbiye v. İlahiyat Akademi</i>
Mesleği, memuriyeti	<i>Dahilîye Vekili Kütüphane Müdürü</i>
İhtisası	<i>A</i>
İhtisas diplomasının tarihi ve No. sı	
İş ve ev adresi	<i>Aktaro Atalık Bulvarı Kafer M. Daire I.</i>
Tercüme ve konuşmaya muktedir olduğu yabancı diller	İngilizce () Almanca () Fransızca () Portekizce ()

NASIP TARİHLERİ	
A. İğm. S. 8	
Tğm. S. 7	<i>7-9-1323</i>
Üğm. S. 6	<i>14-4-1327</i>
Yzb. S. 5	<i>26. K. emal 1330</i>
Ü. yzb. S. 4	
Brah. S. 3	<i>10. T. emal 1336</i>
Yb. S. 2	
Alb. S. 1	
Tğg.	
Tümüg.	
Korg.	
Org.	

İstanbul Üniversitesi Konferans salonunun açılış münasebetiyle Başbakanımız Recep Peker'in verdiği ilk konferans:

«Genç arkadaşlarım»,

İstanbul'da geçirdiğim dinlenme günleri arasında üniversitenin yeni senatosunu ziyaret ettim. Öğrenci yurtlarını gezdim. Bazı yüksek öğretim mensuplarından ve talebe birliklerinden zaman zaman, görüşme veya bir toplantıda buluşma istekleri alıyorum. Dar vakitler arasında bütün bu istekleri ayrı ayrı yerine getirmek inkânsızlığı karşısındayım. Bu sebeple sizlerle bir arada görüşmek, derli toplu bir buluşmayı yerinde saydım.

Şimdi sizin karşınızda başbakan olarak değil Türk inkılâp tarihini cismi ve ruhu ile yaşamış, ömrünün son yarısını Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı ve yeni Türkiyenin doğuşu ve ilerleyişi hadiseleri arasında geçirmiş ve nihayet uzun yıllar üniversite kürsüsünde devrim tarihi dersleri vermiş bir adam sıfatıyla bulunuyorum.

Bütün bu hizmet yıllarının verdiği tecrübe derslerinden biriken duygularımın, Türk gençlerini iyi ve doğru düşünmeğe sevkedecek özünü sizlere tevdi etmekle faydalı bir vazife yapmış olacağımı sanıyorum.

Bu konuşma ile genç öğrencilerimizi derinden ilgilendiren en esash bir konuyu, milliyetçilik bahsini aydınlatmak, zihinlerdeki istifhamları çözmek, ve bazı şüphelere vuzuh vermek tecrübesini yapacağım. Bu suretle bu toplantı fırsatını en iyi kullanmış olacağım kanaatindeyim.

Devletçe ve milletçe ileri doğru mesafe almağa çabalarken, ayaklarımızın yapışkan bir çamura saplandığını hissediyoruz. Dikkat edersek, bu zorluğun başlıca sebebini esash mefhumların kavranmasındaki anlaşmazlıkta buluruz. Devletçilik diyoruz, milliyetçilik diyoruz, millî hakimiyet, demokrasi, hürriyet, devlet otoritesi diyoruz. Sağcılıktan, solculuktan bahsediyoruz ve ekseriya bunları hep birlikte doğru manalarıyla ifratsız ve mübalâğasız ölçülerle anlayamıyoruz.

Bütün dünyada, geçen büyük hâdiselere bağlı olarak siyasî ve içtimâî anlayışlarda derin değişiklikler olmuştur. Birçok yerlerde politika oyunlarıyla birçok kelimelerin manaları bozulmuş, birçok mefhumlar mağşuş hale getirilmiştir.

Cebir ve tahakkümden gıda alarak yaşayan diktatörlüklerin milletin hürriyeti, insanın saadeti adına memleketlerinin şuurlu evlâtlarını kamplarda boğduklarını. bir başka türlü diktatörlü-

ğe yol açmak isteyenlerin «ileri demokrasi» adı altında saklandıklarını görmek ibretlere şayan değildir?.

Bizde de, memleket içindeki siyasi gelişmeler sırasında, şekillerin mana ile bağlarını çözen yanlış fikirler türemiştir. Devrimin başındanberi ileri gidiş hamlelerimizin açtığı aydınlık dehlizlerde, yeniden ışık salmak lâzım gelen bazı loş köşeler kalmıştır. Ben, bir konuşma saatine sığdırmak istediğim bugünkü açıklamayı, bilhassa üniversitelerimiz muhitiinde çalkantılar yapan milliyetçilik anlayışı üzerinde toplamaya çalışacağım.

En önce inanmak lâzımdır ki, insan cemiyetlerini devlet sınırları içinde ayakta tutan en tesirli manevî kuvvet olarak milliyetçilik ayakta kalmıştır (Sürekli alkışlar).

Beynelmileleli ideolojilere kapılarak sapıtmış olanlardan başka hepimiz, bütün Türkler, devletin ana yollarında milli birlik ve milli beraberlik istiyoruz (Sürekli alkışlar).

Bunun için herşeyden önce milliyetçiliği anlayışta, bir milli tefekkür esasında birleşmek ve sonra da eski ihtiyaçların, göreneklerin katılaştırdığı köhne düşüncelerden sayılarak taassubun emurundan ytkanmak lâzımdır (alkışlar).

Tarihi mefahire dayanan, aile duygusundan hararet ve vatan sevgisinden kuvvet alan, din, mezhep ve ırkçılık gayreti gütmeyen medenî bir milliyetçilik anlayışı şuurlarımıza hakim olmalıdır.

Dil birliği, ölkü birliği ve kader birliği ile bölünmez bir bütün teşkil eden bu yığının her ferdi, hak, vazife ve şeref bakımından tamamen eşittir.

Hristiyanlara reaya gözü ile bakan ünmetçi bir milliyet anlayışı artık eski hatıralar arasına gömülmüştür (alkışlar).

Dinleri, videdan kaanatleri ve ırkları ne olursa olsun hukuki hakları ile Türk olan bütün yurttaşları, yalnız kanun dili ile ve resmi muamelelerimizde Türk saymak da yeter değildir. Özel yaşamımızda da daha sıcak duygularla birbirimizle kaynaşmamız lâzımdır.

Türk Milleti, kabağunun içine büzülmüş, başka milletlere arka çevirip her bakan hodgâm bir varlık değildir.

Tam aksine olarak Türk Milleti, milletlerarası insanlık öleminin ve medenî milletler ailesinin bir uzvudur. Bütün insanlığın müşterek malı olan ilim, teknik ve güzel sanatlarla bezenmiş bir kültür kuvveti, Türk milliyetçiliğinin ürünü olacaktır.

Başka din ve başka ırktan yurttaşları, milli varlığın ayrılmaz parçası sayan zihniyet üstünde kuvvetle durduktan sonra, ayrıca Yahudilerden bahsetmeğe mahal olmamak lâzımdı. Fakat Beniisrail devirlerinden sonra, bilhassa Hıristiyanlık taassuplarının üzerinde düğümlendiği bu mesele, son devirlerin nazi ve faşist cereyanları arasında büyüyerek yeni sırayetler yapmıştır. Yüksek bir insanlık cemiyeti için iptidai sayılan bu yanlış ve zararlı anlayışın yurdumuzda görülen eski ve yeni izlerinden sıyrılmanın, Türk milliyetçiliğine asil bir mahiyet vereceğine inanmalıyız. İnsanlık tarihi, antisemitizmi yirminci asır için ayıp olarak kaydedecektir. Biz hükümet olarak, eski anlaşımların ifadesi ile, bugün azlıklar denen unsurların hak ve vazifelerinde millî hayata nispetle aksak görünen taraflar varsa, bunların usullere ve şekillere ait olanlarını hükümet tedbirleriyle tamamlamak ve eğer lâzım ise düzeltici ve tamamlayıcı tekliflerle Büyük Millet Meclisinin huzuruna çıkmak kararındayız.

Müslüman Türkler arasındaki tam bir millî duygu beraberliğini az nispette dahi olsa sisleyen noktalar üstünde de açık yürekle durmayı faydalı buluyorum. Alevilik ve Kızılbaşlık gibi viedan telakkilerinin umumî millî viedan için hiç bir tesir yapmayan küçük pürüzlerini büsbütün yok etmek ve Türkiyede en geniş bir anlayış şahası bulan viedan serbestliği icabı olarak bu farkları birbirimize bağışlamak hepimiz için vazifedir (alkışlar).

Yurdumuzun bazı parçalarında oturan ve Kürtçe konuşan vatandaşlarımızı da sevgi ile göğsümüze basıyoruz. Bu bölgenin yeni okullara devam eden taze çocukları Türk dilini pek güzel öğrenerek ve aynı bölgenin genç evlâtları bilgilerini artırarak temiz, Türk milliyeti duyguları içinde Türk Milletinin iyi unsurları olarak yetişiyorlar. Bazı güneydoğu illerimizde oturan bu balkın, zor günlerde civar memleketlerdeki türlü Kürt kaynaşmalarını ve tahriklerini en küçük bir vatandaş kusuru yapmadan kayıtsızlıkla seyrederek, rahathk ve güven içinde yaşamalarını takdirle kayda değer buluyorum. Türk ailesinin bütün bu kıymetli evlâdları, bütün yurddaşları ile beraber devletin her vazife kolunda şerefli ve kusursuz insanlar olarak çalışıyorlar.

Bunlardan er olarak silâh altına gelen genç askerlerin, geçmişte olduğu gibi, bugün de vatan savunması borcunu yerine getirmek üzere ordumuzun safları arasında hevesle ve gayretle vazife yaptıklarını takdir ile görüyoruz.

Arkadaşlarım,

Milliyetçilik anlayışının sağa doğru feci bir ifratı olan ırkçılık

tamamen antidemokratiktir, irredandisttir ve emperyalisttir. Kendini üstün ırk sayan rasist milliyetçi zihniyetin esiri olanlar, bütün başkalarını hor görür ve onlara hakaretle bakarlar. Kendi varlığındaki şerefi, başkalarını aşağıda görmekte saymak, marazi bir ruh halidir.

Bir millet için hakiki şeref ve kuvvet, kahramanlık menkıbele-
rinin yanında, geçmiş devirlerde insanlığa hizmet etmiş olmakta
ve bugün medenî milletler arasında ve onlarla beraber bir safla
barış ve huzur için çalışmaktadır. Irkçı, kendi dar ölçüsüne göre
Türk saymadığı yurttaşlar için hiçbir hak tanımaz ve hatta on-
ları tasfiye etmek ister.

Irkçılık, kendi ırkından saydığı insanların oturduğu yabancı ül-
kelere doğru sınırlarını genişletmek davasını güder. Yakın geç-
mişin misallerinde gördüğümüz gibi bu siyasî akideyi taşıyanlar,
memleketlerinin mukadderatına hâkim oldukları gün diktatör-
lük kuracaklar ve sonsuz maceraların batağı içinde mahvedecek-
ler ve mahvolacaklardır (bravo sesleri, sürekli alkışlar).

Medenî bir Türk milliyetçiliği anlayışı, sınır dışındaki Türklerin,
idaresi altında buldukları yabancı memleketlerin hak ve va-
zifelerine sahip vatandaşlar olarak mesud yaşmalarını ister
(alkışlar). Dünyanın bugünkü insanî yolda hızla mesafeler alış-
tığını büyük ümidlerle seyrederken, her yerde ırkçılığın iflâsını se-
vinçle karşılamalıyız.

Politikada sola doğru gidişin ifadesi olan sosyalizmin, milliyetçi
düşünce yanındaki mevkiini de mütalâa etmeliyiz. Milliyetçilik
ile çatışmayan ve bugünün tarifi ile kökü yurd dışında bulunma-
yan sol cereyanların, sosyal adalete doğru mesafe alıştırma hizmet-
leri olabilir. Milliyetçi mefkûreyi teperek ve beynelmilelelik sınırlarına giren ideolojilere saparak, yabancı devletlerin yabancı
unsurlarıyla iş ve baş birliği yapan insanlara dikkat etmeliyiz.
Bunlar her memlekette millî bünyeleri kemiriyorlar.

Bunlar bizde de sosyalist, işçi ve emekçi gibi isimlerle örtünerek
ve memleketimizde kanun dışı olan komünizmin açık doktrinleri-
ni gizliyerek ve hatta bazen milliyetçi bile görünerek millî şuurunu
uyuşturma taktiğini tatbik ediyorlar. Bunların millî varlığımızı
tahrib için başvurmayacakları tedbir yoktur.

Bugün beni dinleyen genç üniversiteliler,

Milliyet duygularımızı beslemeğe hizmet için söylediğim sözlere
doğrudan muhatap olan sizlersiniz. Fakat ben bu konuşmanın
faydasını yaymak için bu salonun duvarlarını aşarak maden
ocaklarında, taşıtlarda, fabrikalar ve atölyelerde ve tarlalarda

Türk gücünün başarıcı unsurları olarak çalışan, sizlerle yaşıt ve çağdaş bütün Türk işçilerine ve Türk çiftçilerine de seslenmek istiyorum (sürekli alkışlar).

İlim ve teknik yolunda istikbale yetişen ve iş başında çalışan bütün Türk gençleri:

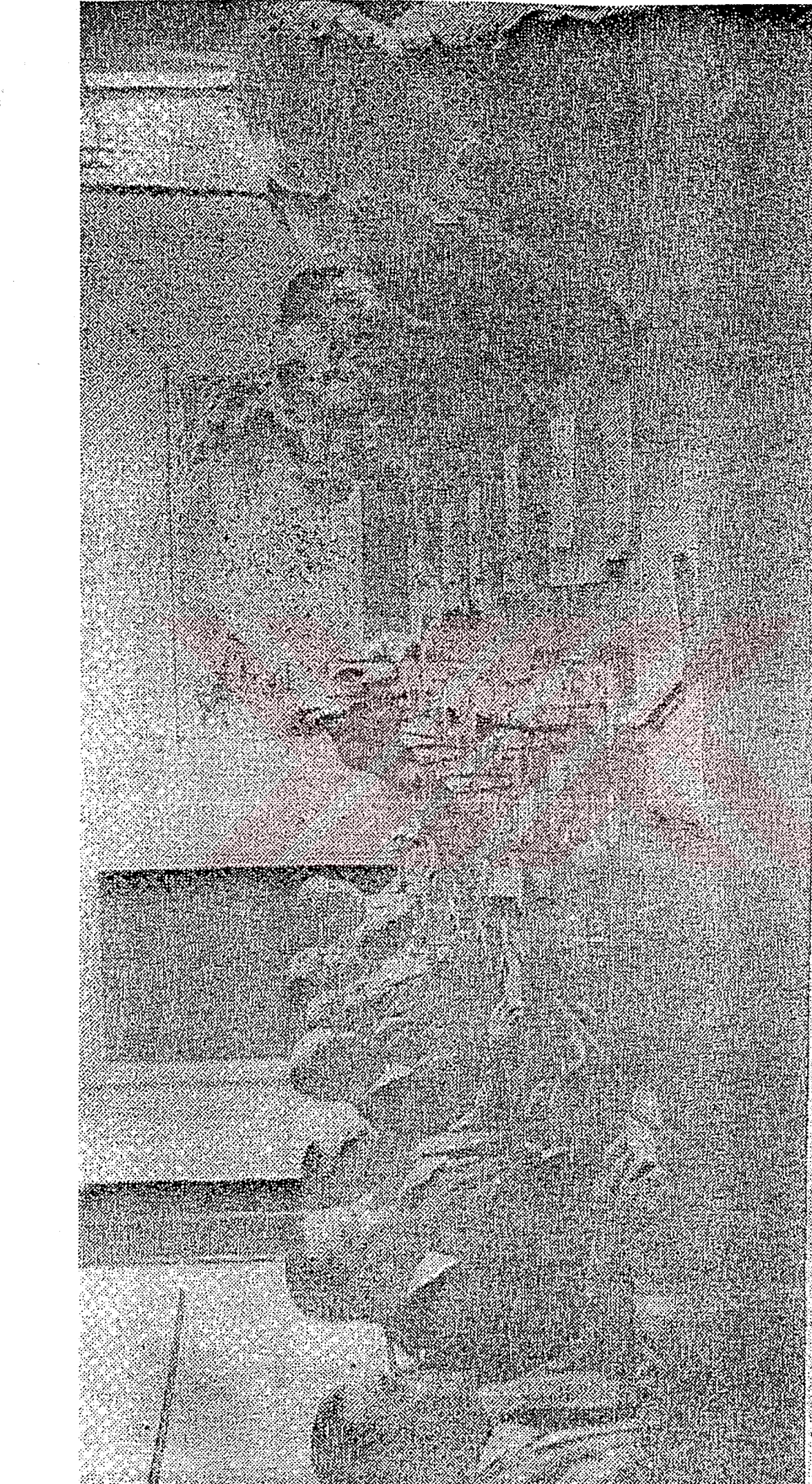
İnsanlık tarihinin son devirdiği, parlak nazariyelere bağlanmış görünen ideolojilerin ifratlarından doğan muvazenesizliğin getirdiği felâket ve ibret sahneleriyle doludur.

Komünizm inkâr yolu ile ve irkçılık ifrat yolu ile milliyetçiliğin soysuzlaşmasıdır (sürekli alkışlar). Bunların her ikisi de hürriyet güneşinin ısıttığı hava içinde yaşayamaz. Bunların her ikisi de kitlenin ve bilhassa henüz ergin bir hale gelmemiş olan gençliğin şuuruna musallat olur ve insanlığı, genç ruhların teheyüçlere yatkın tarafından yakalayarak, milliyet ve nizamseverlik duygularına saldırtacak sürüler haline getirmek ister. Sizler, milletlerin huzurunu bozan, nesilleri esarete sürükleyen ve ülkelere felâket salan ifratların ve inkârların zehrinden korunmayı bilmelisiniz. Bu korunmanın en tesirli vasıtası, medenî ölçüleri üstünde kısa kısa durduğu asil, temiz ve billûrlaşmış bir milliyetçilik duygusudur (alkışlar).

İnsanlık âlemi yeni bir yaklaşma ve anlaşma yoluna girmektedir. Bu âlemin içinde mesud olmak için, anlayışlarımızdaki pasları temizlemeliyiz.

Dünyanın büyük meselelerine bağlı tarafımızı bir kader işi sayarsak «milletçe çok güç ve zahmetli devirlerden iyi günlere doğru mesafe alıyoruz.» demekte mübalağa yoktur.

Millî varlığı yüceltme cephesinde saf tutan genç arkadaşlar, Türk devriminin eğilmez ve irkilmez bekçileri ve türk istikbalinin yapımcıları olarak sizleri selâmlıyorum.

Yeni Bakanlar Kurulu, Recep Peker'in başkanlığında dün sabah yaptığı ilk toplantıda
EK 2 10

Cumhurbaşkanlığı yüce katına,

Son günlerde sağlık durumunun büsbütün bozulması, türlü sebeplerle ağırlaşan vazife yükünü taşımama imkân bırakmadığından istifamın kabul buyurulmasını istirham ederim.

Yakında hükûmetten ayrılan ve hükûmete yeni girmiş olanlar dahil olmak üzere, bütün mesuliyet arkadaşlarımın vazifelerini başarma hususundaki değerli vasıflarını takdirle kaydederek haklarında yüksek teveccühlerini dilerim.

İç ve dış bütün devlet işlerinde güçlükleri yenmek için çabalarken bizlerden esirgemediğiniz tesirli yardımlarınızdan dolayı minnettarlık duygularımızı arz ederim.

Tázimlerle
Başbakan
Recep Peker

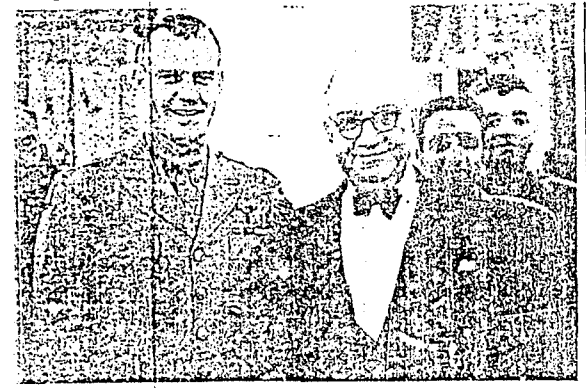
İstanbul Milletvekili Bay Recep Peker'e
Çekilme mecburiyetinde olduğunuzu bildiren yazınızı teesürle okudum. Sizin ve değerli arkadaşlarınızın bir seneyi geçen zamandan beri ağır devlet vazifelerinizde gösterdiğiniz gayret ve fedakarlığı takdirle yâdederek teşekkürlerimi takdim ederim.

Yakın bir zamanda afiyetinizin yerine gelmesini ve gelecekte de sizin ve bakan arkadaşlarınızın ehemmiyetli işlerinde kıymetli işler görmelerini dilerim.

Çekilmeniz kabul edilmiştir. Yeni hükûmet kuruluncaya kadar vekil olarak vazifeye arkadaşlarınızla beraber devam etmenizi dilerim.

Cumhurbaşkanı
İsmet İnönü

Politikada hareket ve heyecanlı bir gün

İzhan Beşir Peker, Genelkurmay Başkanı Oraneral Salih Omurluk tarafından Amerikalı heyetler jürisine verilen mazeret. Amerikan Hava Genelkurmay Hukuk ve Hukuk

Başbakanın Celâl Bayara dün verdiği cevap

Ulusal Meclisinin kanunları arasında istibdadı tesned olanlar bulunduğunu iddia etmekteki feci kasde dikkat etmek lazımdır

Beşir Peker: "Hükümetin terör yaptığı iddiaları, tahrik iktidarı ve muvaffak olamadıkları ayaklanmanın omuzlarına yüklediği büyük siyasi mes'uliyeti özmek içindir," dedi

Bünyanın asil ihtiyacı

Beşir Peker, kati bir zaman önce, dünyamızın bugün en çok muhtaç olduğu bir şey olan, emek, enerji ve bilimsel faaliyetlerin hızla ilerletilmesi için, bunların ilhamını sağlayacak fakat yitirecek, işçileri, zihni ve yabakak gibi en zarurî ihtiyaç olduğunu dikkatle belirtmiş, bu sözlümlerini her şeyden önce bu meclisten geçmesini kurtulmak için gerekli olduğunu söylemiştir.

Beyaz Sarayda mühim bir toplantı yapılıyor

Başkanı Truman kongre liderlerini toplantıya çağırıyor. toplantıda Marshall teklifi de görüşülecek

Washington 10 (A.A.) — Başkan Truman, kongre liderlerini Beyaz Sarayda görüşmek üzere çağırıyor.

Yunan komünistlerinin hazırladığı ihtilal

Bütün Yunanistan'da tevkif edilmişlerin sayısı 2600 ü geçti. İç Bakanın demeci

Türk milletleri tarafından yunan ihtilalci yalancısı gösterile karışık fotoğrafıdır.

İnönü, dün akşam Celâl Bayar ve Mümtaz Ökmen ile görüştiler

Başbakan, Celâl Bayara cevap vererek Ankaradan ayrıldı

C.H.P. ve D.P. Merkez İdare Kurulları ayrı ayrı toplanıp uzun müzakerelerde bulundular, Demokratların toplantıları bugün de devam edecek

Celâl Bayar, Başbakan'a bugün cevap verecek

Demokratlar, Başbakanın cevaplarını sordukları gibi inatlılık olmaktadır. Ankara 10 (Tercüme) — İhtilalci hükümetin işleri yavaş yavaş çözülmeye başlamış pek çok devlet, fakat bu devletlerin işleri henüz çözülmüş değildir. Demokratlar, Başbakanın cevaplarını sordukları gibi inatlılık olmaktadır. Ankara 10 (Tercüme) — İhtilalci hükümetin işleri yavaş yavaş çözülmeye başlamış pek çok devlet, fakat bu devletlerin işleri henüz çözülmüş değildir.

Celâl Bayar Mümtaz Ökmen

Paris Konferansı

Çekoslovakya konferansa iştirak kararından dün vazgeçti

Rusyanın nüfuzu altındaki altı devlet de konferansa iştirak etmiyorlar, 14 devlet konferansa iştirak ediyor

Paris 10 (A.A.) — Çekoslovakya konferansa iştirak kararından dün vazgeçti. Rusyanın nüfuzu altındaki altı devlet de konferansa iştirak etmiyorlar, 14 devlet konferansa iştirak ediyor.

Sokaklarda taş ve tükrük yağmuruna tutulan katil

Ölüm tehdidinden mahkemeye verilen Sultanahmed cinayeti faili Yusuf, ilk hükmü giydi ve halkın yuhaları arasında Cezaevine götürüldü

Yusuf, ilk hükmü giydi ve halkın yuhaları arasında Cezaevine götürüldü.

Suriyede seçimler

Büyük çehrlerde hükümet partisi kazananıyor

Suriyede seçimler yapıldı. Büyük çehrlerde hükümet partisi kazananıyor.

Birtelmis Milletler Anayasası

Birtelmis Milletler Anayasası...

Hindistanın bağımsızlığı

Attlee dün Avam Kamarama'da izahat verdi

London 10 (A.A.) — Başbakan Attlee, dün Avam Kamarama'da Hindistanın bağımsızlığı hakkında izahat yaptı.

Tokut utma davası

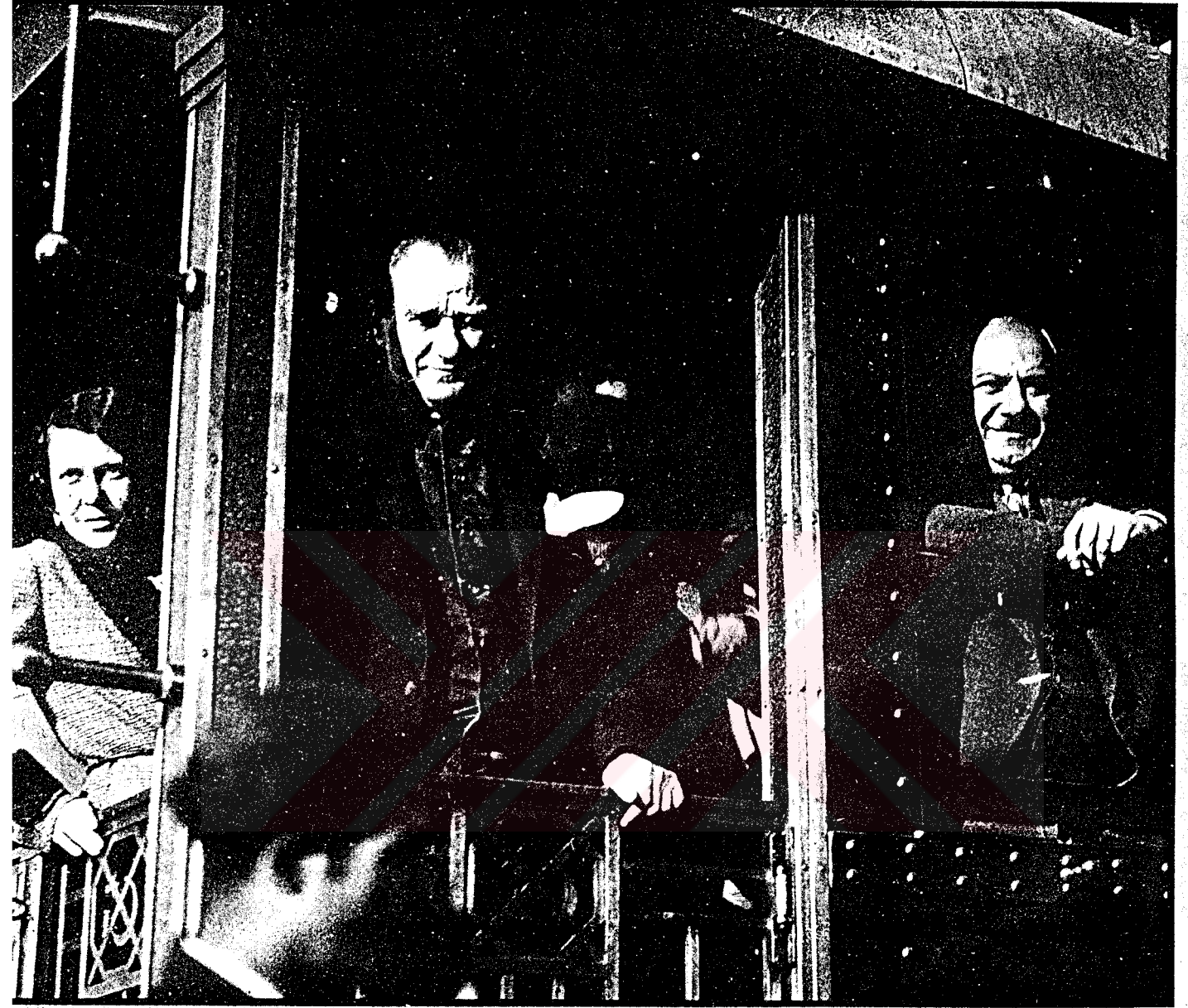
Ankara Valisi Yargıtayda berahet etti

Ankara Valisi Yargıtayda berahet etti.

Bursada orman yangınları başladı

Orhanlı ve Orhangazi ilçeleri ormanlarında büyük yangınlar çıktı

Bursada orman yangınları başladı. Orhanlı ve Orhangazi ilçeleri ormanlarında büyük yangınlar çıktı.

EKTAR VAGONUNDA 1930 yılında bir yurt gezisinde emektar vagonunda... Yanındakiler: Manevî kızı Sabiha Gökçen, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Recep Peker...

EK-15

Recep Peker'i kaybettik

Bu değerli devlet, inkilâp adamımızın ölümü derin teessür uyandırdı

Rahmetli Recep Peker'den bir hatıra

(Baş 1 inci sayfada)

sillerine hitabederken şöyle ifade etmişti:

"İnanarak içten gelen bir kanaatle söylüyorum ki: Dünyanın her yerinde ergeç ve muhakkak İstikbal cumhuriyetindedir."

Onun ölüm haberini verirken teselli bulduğumuz bir nokta, kendisinin bu inan ve kanaatle öteki dünyaya göçlüğüne inanmışımızdır.

Ulus, onun ve ilki arkadaşlarının davasında daima aksuymayan bir heyecan ve huzla yürüyeceğini bugün de tekrarlıyoruz. Rahmetli Recep Peker'in ruhunu şad edeceğine inanır.

İstanbul'dan verilen tafsilât

İstanbul, 2 (Telefonda) — Eski Başbakan Recep Peker bu sabah saat 3.50 de Amerikan Hastanesinde vefat etmiştir. Bu tannımız politikâ adamımızın ölümü her tarafa derin bir teessür uyandırmış, cenazesinin büyük bir ihtifalle kaldırılması için icabeden hazırlıklara başlanmıştır. Cenaze merasimi yarın yapılacak ve öğle namazı Bayezid Camiinde kıldandıktan sonra türanelle Edirnekapı şehitliğine defnedilecektir. Recep Peker'in ölümü haberi bu sabah sahra birdenbire yayılmış ve büyük inkılâpçının kaybı bütün cerevelerde teessür uyandırmıştır.

İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay gayet müteessir bir şekilde hissiyatını şu sözlerle ifade etmiştir:

"— Recep Peker'in vefatı ile memleket çok büyük bir evladını kaybetmiştir. Siyasi, askeri hayatta ve bilâhare İstiklâl Savaşında Atatürk'ün yanında inkılâbın bütün hançerlerinde vazife alan, daha sonra çeşitli Bakanlıklar ve Başbakanlık yaparak memleket hizmetinde bulunan bir devlet adamını tam oğün yaşta kaybetmek çok acıdır. Kendisinin hastalığı esnasında yaptığımız müteaddit ziyaretlerde her vakit memleket dâvalarının heyecan içinde gördüm. Aziz hatırasına içten saygılarız."

C.H.P. Bölge Müfettişi ve Peker'in Kabinesinde Çalışma Bakanı Prof. Dr. Sadi İsmak sunuları söylemiştir:

"— Memleketin güzide bir evladını kaybettiği muhakkaktır. Partiyi ve devlete yaptığı hizmetler unutulmayacaktır. Onu dü-

şünürken canlı, samimi, ateşli ve sadece vatanperverane fikirler taşıyan bir insan olarak hatırlamaktayız."

C.H.P. İstanbul İl Başkanlığı da Partilileri yarın yapılacak cenaze töreninde bu büyük Partili idealiste son vazifeyi yapmak üzere çağırmıştır.

Recep Peker'in ölümü üzerine bu sabah Nisantaşındaki Amiral Bristol Hastanesi nöbetçi doktoru ile konuşuk. Dr. Süheyl Eğilmez çok müteessirdir. Peker'in kalb hastalığından vefat ettiğini söyleyen doktor ölümün nasıl vuku geldiğini şöyle anlattı:

"— Saat 3.45 te hastalarımı doluyordum. 46 Nolu odada Recep Peker yatıyordu. Her zamanki gibi hatırım sordum. Hiçbir zaman neşesini kaybetmeyen Peker ölümünden birkaç dakika evvel de neşeli görünüyordu. Bir isteği olup olmadığını sordum. Hayır, dedi. Ben odadan çıkarken yanına giren homsire Mercedes'e "— Hic uyku yok, hep kitap okumak istiyorum" demiş, sağ tarafına dönmüş, birkaç dakika sonra da Hakkin rahmetine sessizce kavuşmuştur.

Hemsire Mercedes de sunuları anlatıyordu: "— Recep Bey Nasrettin Hocanın kitabını okuyordu. O sırada iceriyi girdim. Bana Hocanın fikralarına karşı olan hayranlığınından bahsetti ve aksam gazetelerini okumağa başladı. Göresçilerimizin yurda zaferle dönmüş olmalarından duyduğu sevinci belirtti. Çok çok iyi kalbli bir insandı."

Merhum, memleketteki iç politikâ olaylarını son anlarına kadar, hattâ bazan doktorlarını mahalefetine rağmen, alâka ile takibetmiş ve Partisi için büyük seğimden evvel fiilen bu mücadelede hizmet etmeği çok özlediğini sık sık tekrarlamıştır.

Cenaze töreninde bulunacak Bakanlar

Rahmetlinin bugün yapılacak cenaze töreninde bulunmak üzere Ulaştırma Bakanı Dr. Kemal Sait ve Çalışma Bakanı Resad Semeddin Siner dün İstanbul'a gelmişlerdir. Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen ile diğer bazı milletvekilleri de cenaze töreni için aksam ekspresi ile İstanbul'a hareket etmişlerdir.

Merhumun hal tercümesi Recep Peker, 1888 de İstanbul'da doğmuş, tanınmış inkılâp

ve devlet adamımızdır. Babasının adı Mustafa Şahabeddin'dir. 1895 - 1907 yılları arasında, tahsilini, İstanbul'da, Kocamustafapaşa Askerî Rüştiyesi, Kuleli Askerî İdadisi ve Harp Okulunda yapmış, Harp Akademisini de birincilikle bitirmiştir.

Subaylık hayatı Edirne ve Kırklareli'nde başladı. Daha sonra Yemen'e tayin olunmuş, İtalyan ve Balkan Harbine iştirâk etmiş. Umumi Harpte de Kafkas Cephesinde ümmen, kolordu ve ordu karargâhlarında kurmay subayı olarak vazife görmüştür. Kurmay binbaşısı iken 4 subat 1920 de Harp Akademisindeki Harp Tarihi Muallim Muavinliğinden Milli Mücadeleye iştirâk etmek üzere 20 nci Koldulu kurmayı sıfatıyla Ankara'ya gelmiş, Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti hizmetine girerek Atatürk'ün emrinde çalışmıştır.

23 nisan 1920 de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasında Genelkurmaydaki vazifesi ile beraber Meclis Umumi Kâtipliğine tayin edilmiş, 11 ağustos 1922 de de Kütahya Milletvekilliğine seçilmiştir.

Bundan sonra 13 eylül 1923 te C.H.P. Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Recep Peker, bu esnada gazetemizin (Hâkimiyeti Milliye) Başmuharrirliğini de yapmıştır.

Recep Peker 25 mayıs 1924 te aynı zamanda Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığına vekaleten tayin edilmiş, 22 aralık 1924 te Bakanlar Kurulu ile birlikte istifâ etmiştir. Aynı gün kurulan Kabinede 22 aralık 1924 te İçişleri Bakanlığına getirilmiş, 5 ocak 1925 te İçişleri Bakanlığında istifa ederek aynı tarihte tekrar C.H.P. Genel Sekreterliğini deruhte etmiştir. Recep Peker, bundan sonra (4 mart 1925 te) Milli Savunma Bakanlığına getirilmiş, 24 aralık 1927 de Meclis ve Hükümetin yenilenmesinde, bu vazifesinden ayrılmış, 2 nisan 1928 de C.H.P. Meclis Grubu Başkan Vekilliğine seçilmiştir. Peker 11 ekim 1928 de Nafia Bakanlığına tayin edilmiş, 25 eylül 1930 da bu vazifeden istifa ettikten sonra, 9 mart 1931 de 3 nci defa Parti Genel Sekreterliğine getirilmiş, 15 haziran 1936 da da bu vazifesinden ayrılmıştır. Peker 17 ağustos 1942 de tekrar İçişleri Bakanlığında tayin edilmiştir. Diğer vazifeleri gibi bu son vazifesinde de başarılar göstermiş ve 19 mayıs 1943 te istifa etmiştir. 31 ekim 1945 te ikinci defa olarak C.H.P. Meclis Grubu Başkan Vekilliğine seçilmiş ve son seğiminde de (1946) İstanbul Milletvekili olmuştur.

Recep Peker, yukarıda saydığımız vazifeleri dışında, Büyük Millet Meclisi Savunma, Anayasa, İçişleri ve Ulaştırma komisyonları ve Parti Grubu İnzaiyet Divanı başkanlıklarını da yapmıştır.

1935 - 1942 yılları arasında Ankara ve İstanbul üniversiteleri ve yüksek okullarında ve Harp Akademisinde inkılâp dersleri vermiştir.

Recep Peker, Meclis ve Parti toplantılarında, hazırlanmadan dahi gayet tabii ve pürüzsüz hitabeti ve her meseleyi derhal kavrayan zekânı ile temayüz etmiştir.

Nutuk ve konferanslarından bir kısmı basılmış bulunmaktadır.

Merhum 1946 dakki tek derceleli seğiminde İstanbul Milletvekili olarak Büyük Millet Meclisine iştirâk etmiş ve 5 ağustos 1946 da da Başbakanlığına getirilmiştir. Memleket, tek partiden çok partiye geçiş devrinin buhranlı

Rahmetli Recep Peker'den hatıralar

durumunu, bir karışıklığa ve kargaşalığa düşmeden atlanmış ise, bunda, muhakkak ki Peker'in demokrasi hak ve hürriyetleri ile nizam ve kanunlar otoritesini tecrüde olarak görmekteki sağlam anlayışının da mühim bir rolü vardır.

Recep Peker, vazifemin kıymet ve ciddiyetini en yüksek derecede takdir eden, hayatını yitirecek derecede kendisini menafet hizmetine veren bir devlet adamı ve inkılâbın müntaz bir siması olarak gömüllerimizde ve hafızalarımızla muhabbetle yaşayacaktır.

13 ay iktidarda kalan Peker Kabinesi, dış duruma arzettiği tehlikelere rağmen gittikçe nezaket peyda eden iç durumuna da türlü tecellilerine göğüs germek mecburiyetinde kalmış ve büyük bir mücadele gayreti harcamıştır. Bununla beraber, politikâ mücadeleleri Recep Peker'in memleket işlerini ihmal etmesinde hiçbir zaman sebep olmamış, bilâkis mücadele hayatı onun gayretini artırarak başka bir netice vermemiştir. Nihayet sıhhatinin gittikçe bozulması karşısında, büyük bir müddet emriji isteyen ve ağır vazisine devam inkâm göremiyerek 9 eylül 1947 de Başbakanlıktan istifa etmiştir.

O tarihten sonra Recep Peker, İstanbul da iki prostat ameliyatı geçirmiş, ve İsviçre'ye giderek bir müddet orada tedavi görmüştür. Memleket dönüşünde kalb rahatsızlığı delaysıyla doktorlarını tavsiyesine uyarak tam bir istirahatle çekilmiştir. Önce Cerrahpaşada, daha sonra Amiral Bristol Hastanesinde tedavi gören eski Başbakan, bütün ihtimamlara rağmen ilim sahabî hayatı gözlerini yummuştur.

Biz demokratız, bize kimse karışamaz diye tabanca çekmiş

Burhaniye, (Özel muhabirimizden) — Borezli köyünde Ziya Gezer, Ali Kurt, Ali Yavuz, Hasan Atak ve İbrahim adında beş kişi bir meyhande kafaları çektikten sonra garğın çıkışlar ve "Yaşamın Demokrat, biz Demokratız" diye bağırmışlardır. Belediye garğına çekdikleri sırada "memleketle demokrasi var. Biz kimse karışamaz" diyerek beca ve tabancaları çekmişler ve rasgele atış etmeye başlamışlardır. Sâhâ sinesine kusan polisler bu beş kişiyi tabanca ve bıcağıyla birlikte güllüğe yakalamış ve adalete teslim etmişlerdir.